

ความร่วมมือในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม

นายพงษ์พิทักษ์ ปัตตานี

ศูนย์วิทยุทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเอกพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาเคหการ ภาควิชาเคหการ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2552

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

RESIDENT'S COMPETENCE FOR HOUSING REHABILITATION IN KHAO YEE SAN
COMMUNITY, SAMUT SONGKRAM PROVINCE

Mr.Pongpitak Pattanee

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Housing Development Program in Housing

Department of Housing
Faculty of Architecture
Chulalongkorn University

Academic Year 2009

Copyright of Chulalongkorn University

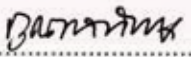
หัวข้อวิทยานิพนธ์ ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร จังหวัด
สมุทรสงคราม
โดย นายพงษ์พิทักษ์ ปัดตานี
สาขาวิชา เคหกรรม
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภัคดี

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

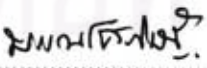
 คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาลัย)

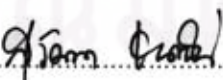
คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ขวลิต นิตยะ)

 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กุณฑลทิพย์ พานิชภัคดี)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วรรณศิลป์ พิรพันธุ์)

 กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.บรรณโคภิษฐ์ เมฆวิชัย, ศาสตราจารย์) **ศุภ**

 กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวัฒนา ธาดานิติ)

พงษ์พิทักษ์ บัตตานี : ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม. (RESIDENT'S COMPETENCE FOR HOUSING REHABILITATION IN KHAO YEE SAN COMMUNITY, SAMUT SONGKRAM PROVINCE) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ.ดร.กฤษณทิพย์ พานิชภัคดี, 151 หน้า.

ชุมชนเขายี่สาร เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรม มีวิถีชีวิต การอยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ในจำนวนที่อยู่อาศัยในชุมชน 140 หลัง พบว่าที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์อยู่จำนวน 81 หลัง ส่วนใหญ่มีสภาพทรุดโทรม เนื่องจากอายุ ความเก่าแก่ มีปัญหาในการอยู่อาศัย เป็นที่มาของการศึกษาถึงความพร้อมของผู้อยู่อาศัยในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนและทัศนคติที่มีต่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเชิงอนุรักษ์ โดยศึกษาจากลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของผู้อยู่อาศัยเพื่อนำมาวิเคราะห์ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร

จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยภายในของชุมชนเองที่ส่งเสริมให้เกิดความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ได้แก่ 1) ด้านกายภาพมีที่อยู่อาศัยในชุมชนร้อยละ 29 เป็นที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ 2) การอยู่อาศัยที่มีความผูกพันแบบเครือญาติส่งผลให้เกิดความร่วมมือได้ง่ายขึ้นหากมีการพัฒนาโครงการเกี่ยวกับการฟื้นฟูอยู่อาศัย 3) ผู้อยู่อาศัยในชุมชนร้อยละ 71 พร้อมทั้งจะให้ความร่วมมือหากเกิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย 4) กิจกรรมทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และความศรัทธาในศาสนาเป็นศูนย์รวมทางจิตใจทำให้ชุมชนเกิดความสามัคคี 5) ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดเทคนิคและวิธีการก่อสร้างเพื่อการปรับปรุง ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ปัจจัยภายนอกที่ส่งเสริมให้เกิดความพร้อมในการฟื้นฟูได้แก่ 1) มีหน่วยงานของรัฐและหน่วยงานทางวิชาการที่พร้อมให้การสนับสนุน 2) ยุทธศาสตร์และแผนพัฒนาของหน่วยงานที่ส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา ส่วนปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนได้แก่ 1) ปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนมีทุนไม่เพียงพอสำหรับการที่ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้ 2) ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่นิยมเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยเป็นบ้านสมัยใหม่ ตามค่านิยมหรือเพื่อให้มีพื้นที่ใช้สอยตามความต้องการปัจจุบัน 3) อุปสรรคด้านต้นทุนในการปรับปรุงฟื้นฟูที่อยู่อาศัยโดยเฉพาะบ้านไม้มีราคาสูง 4) ขาดการสืบทอดความรู้ด้านเทคนิคการก่อสร้างปรับปรุง ซ่อมแซมบ้านไม้ ทำให้ผู้อยู่อาศัยขาดความรู้และขาดแคลนช่างฝีมือ

ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร มีโอกาสและความเป็นไปได้ “ปานกลาง” ดังนั้น การที่จะทำให้กระบวนการฟื้นฟูประสบผลสำเร็จต้อง 1) สร้างแรงกระตุ้นให้คนในชุมชนหันมาให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนให้ดีขึ้น 2) หาแนวทางในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีทุนสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย 3) สนับสนุนให้มีการรวมกลุ่มเงินออมเพื่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชน 4) ในระยะแรกต้องอาศัยหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานท้องถิ่นและสถาบันการศึกษา ที่มีความเข้าใจในเป้าหมายอย่างถ่องแท้เป็นผู้จุดประกายให้กับชาวชุมชน 5) การพัฒนาต้องเป็นไปในรูปแบบของการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ภาควิชา.....เคหการ..... ลายมือชื่อนิสิต.....
สาขาวิชา.....เคหการ..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2552.....

5174139325 : MAJOR HOUSING

KEYWORDS : COMPETENCE / REHABILITATION / KHAO YEE SAN

PONGPITAK PATTANEE : RESIDENT'S COMPETENCE FOR HOUSING REHABILITATION IN KHAO YEE SAN COMMUNITY, SAMUT SONGKRAM PROVINCE. THESIS ADVISOR : ASST. PROF. KUNDOLDIBYA PANITCHPAKDI, Ph.D., 151 pp.

The Kao Yee San community has historical, traditional, and cultural significance as well as a unique way of life. Of all the 140 houses in the community, 81 are unique in their characteristics; however, most of these are dilapidated and old. Thus, this study investigates the residents' competence level for housing rehabilitation and their attitudes toward housing conservation and rehabilitation. The data include the houses' physical characteristics and the residents' economic standing, social traits, and attitudes. The analysis was conducted to determine the residents' competency for rehabilitating their housing.

Findings suggest five internal factors that promote a higher competence level for housing rehabilitation. 1) 29% of all houses are of unique physical characteristics. 2) Strong family ties facilitate cooperation for rehabilitation project development. 3) 71% of all residents are willing to cooperate on the project. 4) Cultural activities and religious beliefs can be the center of the community's mindset and unity. 5) Indigenous knowledge of construction improvement techniques and methods has been shared. Results also reveal that the external factors that influence the readiness to rehabilitate houses are support, strategies and development plans from the governmental sector and academic institutes. However, the factors hindering the competence level for housing rehabilitation are: 1) household financial problems allowing insufficient funds needed to rehabilitate houses; 2) most residents are likely to remodel the houses according to popularity of designs and need for usage areas; 3) cost barriers to housing rehabilitation, especially high costs for log houses and 4) residents' lack of shared knowledge about log house construction and renovation techniques.

The feasibility of housing rehabilitation in Kao Yee San community is at the moderate level. For successful housing rehabilitation, several procedures need to be implemented. 1) People should express great concern for their residence's renovation. 2) Solutions to the economic problems should be sought so that the residents have sufficient funds for renovation. 3) A community saving plan for housing rehabilitation should be established. 4) At the initial stage, support should be provided from other experienced local and educational institutes as an inspiration for the people in the community. 5) Sustainable development and cooperation should be encouraged in the community.

Department :.....Housing..... Student's Signature...*P. Pattanee*.....
Field of Study :.....Housing..... Advisor's Signature...*K. Panitchpakdi*.....
Academic Year :.....2009.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความเมตตา และความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ คือ ผศ.ดร.กฤษณ์ทลทิพย์ พานิชภักดิ์ ซึ่งกรุณาสละเวลาอันมีค่าให้ คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ในการทำวิจัย อีกทั้งยังช่วยปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องในด้านต่างๆ ของ ผู้วิจัยเสมอมาจึงขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์อย่างสูงยิ่งมา ณ ที่นี้ ตลอดจนคุณอาจารย์ประจำ ภาควิชาเคหการทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชา และขอกราบขอบพระคุณกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุก ท่านที่กรุณาให้คำแนะนำตลอดข้อคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยอย่างยิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ ผศ. ศิริอาภา รัชตหิรัช ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำ วิทยานิพนธ์ครั้งนี้ ท่านนายกองค์การบริหารส่วนตำบลยี่สาร ชาวชุมชนยี่สารที่ช่วยอำนวยความสะดวก และช่วยอนุเคราะห์ให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่กรุณาให้การ สนับสนุน และความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยเป็นอย่างดียิ่ง

นอกจากนี้ต้องขอขอบคุณบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้ผู้วิจัยมีโอกาสจัดทำวิทยานิพนธ์ ฉบับนี้ให้สมบูรณ์เป็นรูปเล่มขึ้นได้ โดยเฉพาะเพื่อนๆรุ่นC21 และ พี่ๆน้องๆ รวมทั้งเจ้าหน้าที่ประจำ ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้ความเอื้อเฟื้ออำนวยความสะดวกในการให้ข้อมูลข่าวสารตลอดเวลา

ท้ายนี้ผู้เขียนขอขอบพระคุณบิดา มารดา และญาติพี่น้องทุกคน ที่คอยเป็นกำลังใจตลอดมา และขอกราบขอบพระคุณผู้ที่ไม่ได้กล่าวนามไว้ ณ ที่นี้ที่ทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วง ความ บกพร่องและข้อผิดพลาดประการใดอันอาจเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้เขียนขออภัยเพียงผู้เดียว

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฎ
สารบัญรูปภาพ.....	ฏ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 คำถามในการวิจัย	4
1.3 วัตถุประสงค์.....	4
1.4 ขอบเขตงานวิจัย	4
1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
บทที่ 2 แนวความคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	7
2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)	7
2.2 แนวคิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย.....	10
2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน.....	13
2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	19
2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน.....	21
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	25
2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย.....	26
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	52
3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	52
3.2 กระบวนการวิจัยตามวัตถุประสงค์.....	54

3.2.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.....	54
3.2.2 การศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร.....	57
3.2.3 การศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคมและทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในการอนุรักษ์พื้นที่ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร	58
3.2.4 ศึกษาถึงแนวคิด นโยบาย และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร.....	59
3.2.5 การวิเคราะห์ถึงความพร้อมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์.....	60
บทที่ 4 สภาพทั่วไปพื้นที่ศึกษา	62
4.1 จังหวัดสมุทรสงคราม.....	62
4.2 อำเภออัมพวา.....	66
4.3 ชุมชนเขายี่สาร.....	67
4.3.1 ประวัติความเป็นมา.....	67
4.3.2 การคมนาคม.....	71
4.3.3 สภาพทั่วไปของบ้านเขายี่สาร.....	71
4.3.4 ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชน	73
4.4 ข้อมูลด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร.....	76
4.4.1 อายุของที่อยู่อาศัย	76
4.4.2 วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง.....	78
4.4.3 กรรมสิทธิ์การครอบครอง	80
บทที่ 5 ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร.....	81
5.1 การศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร.....	81
5.2 ความต้องการด้านกายภาพเกี่ยวกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย	82
5.2.1 ความต้องการในการฟื้นฟูตามสภาพที่อยู่อาศัย	82
5.2.2 ความต้องการในการฟื้นฟูตามสภาพการใช้งานปัจจุบัน	85
5.2.3 ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การฟื้นฟู.....	87
5.3 ประเด็นการศึกษาด้านเศรษฐกิจ สังคมของคนในชุมชน	97
5.3.1 รายได้รวมต่อครัวเรือนต่อเดือน.....	113

5.3.2	ภาวะหนี้สินครัวเรือนและเงินออม	114
5.4	ทัศนคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อที่อยู่อาศัย และการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย.....	116
5.4.1	ทัศนคติ ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน.....	116
5.4.2	อุปสรรคในการฟื้นฟู	118
5.4.3	ทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต.....	120
5.4.3	แนวโน้มการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจากการสำรวจพื้นที่ ศึกษา.....	121
5.5	แผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย ทัศนคติของหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง	123
5.5.1	แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10	123
5.5.2	นโยบาย แผน และโครงการในระดับภูมิภาค	124
5.5.3	นโยบาย แผน และโครงการในระดับจังหวัด	125
5.5.4	นโยบาย แผน และโครงการในระดับท้องถิ่น	127
5.6	ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร.....	128
5.6.1	ปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จ....	128
5.6.2	ปัจจัยด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย.....	129
5.7	สรุป ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร.....	130
บทที่ 6 ข้อเสนอแนะ.....		132
6.1	ข้อเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร.....	132
6.1.1	การกำหนดวิสัยทัศน์ ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย.....	133
6.1.2	การเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน และการให้ความรู้แก่ชุมชน.....	133
6.1.3	กระบวนการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่ กับการแลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง.	139
6.2	ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป	142
รายการอ้างอิง		143
ภาคผนวก		146
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์		151

สารบัญตาราง

ญ

หน้า

ตารางที่ 1.1	แสดงจำนวนที่อยู่อาศัยและสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน.....	3
ตารางที่ 2.1	แสดงแนวทางและรูปแบบนโยบายของการฟื้นฟูเมือง	12
ตารางที่ 2.2	แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ และการจัดการเมืองและชุมชน “มะลิซึ่คีรี”	28
ตารางที่ 4.1	แสดงผลการสำรวจที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร.....	76
ตารางที่ 4.2	แสดงอายุอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร.....	77
ตารางที่ 4.3	แสดงวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร.....	78
ตารางที่ 4.4	แสดงกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดินในการตั้งบ้านเรือน.....	80
ตารางที่ 5.1	แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบันชุมชนเขายี่สาร	83
ตารางที่ 5.2	แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้งานและความเหมาะสมในการอยู่อาศัย	86
ตารางที่ 5.3	แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย	87
ตารางที่ 5.4	แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าด้านประวัติศาสตร์	90
ตารางที่ 5.5	แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนปัจจุบันในชุมชนเขายี่สาร	92
ตารางที่ 5.6	แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม	96
ตารางที่ 5.7	แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขายี่สาร.....	98
ตารางที่ 5.8	แสดงรายได้ครัวเรือนต่อเดือนในชุมชนเขายี่สาร	113
ตารางที่ 5.9	แสดงภาระหนี้สินครัวเรือนต่อเดือนและเงินออมสำหรับปรับปรุงที่อยู่อาศัย ในชุมชนเขายี่สาร	114
ตารางที่ 5.10	แสดงเกณฑ์การประเมินด้านเศรษฐกิจ	115
ตารางที่ 5.11	แสดงทัศนคติและความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	116
ตารางที่ 5.12	แสดงอุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	118
ตารางที่ 5.13	แสดงทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต	120
ตารางที่ 5.14	แสดงแนวโน้มในการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชน เขายี่สาร	121
ตารางที่ 5.15	สรุปความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย	130

สารบัญแผนภูมิ

	หน้า
แผนภูมิที่ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา	53
แผนภูมิที่ 3.2 แสดงกระบวนการศึกษาข้อมูลด้านกายภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ..	58
แผนภูมิที่ 3.3 แสดงแผนและวิธีการดำเนินงานความร่วมมือในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยใน ชุมชนเขายี่สาร	61
แผนภูมิที่ 4.1 แสดงสัดส่วนอายุอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	77
แผนภูมิที่ 4.2 แสดงสัดส่วนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างในชุมชนเขายี่สาร	79
แผนภูมิที่ 4.3 แสดงสัดส่วนกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดินในการตั้งบ้านเรือนชุมชนเขายี่ สาร.....	80
แผนภูมิที่ 5.1 แสดงสัดส่วนสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	84
แผนภูมิที่ 5.2 แสดงสัดส่วนจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนในชุมชนเขายี่สาร	93
แผนภูมิที่ 5.3 แสดงสัดส่วนรายได้ครัวเรือนต่อเดือนของที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	113
แผนภูมิที่ 5.4 แสดงสัดส่วนภาระหนี้สินครัวเรือนและเงินออมครัวเรือนในชุมชนเขายี่สาร..	115
แผนภูมิที่ 5.5 แสดงสัดส่วนความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร..	117
แผนภูมิที่ 5.6 แสดงสัดส่วนอุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	119
แผนภูมิที่ 5.7 แสดงสัดส่วนทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่ สาร	120
แผนภูมิ 5.8 แสดงสัดส่วนความร่วมมือในการให้ความร่วมมือฟื้นฟูที่อยู่อาศัย	122

สารบัญรูป

	หน้า
รูปที่ 1.1 แสดงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม.....	5
รูปที่ 1.2 แสดงพื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุมชนเขายี่สาร.....	5
รูปที่ 2.1 แสดงที่ตั้งฮิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโอซาก้า	29
รูปที่ 2.2 แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น	29
รูปที่ 2.3 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม	30
รูปที่ 2.4 แสดง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม	31
รูปที่ 2.5 แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมในตำบล Hirano-go	32
รูปที่ 2.6 แสดงประชาสัมพันธ์ประกวดร้องเพลง เพื่อส่งเสริมโครงการเมืองแห่งศิลปะ Modern de Hirano	32
รูปที่ 2.7 แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมในตำบล	33
รูปที่ 2.8 แสดงภายในวัดเซ็นโกจิ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในฮิระโนะ	34
รูปที่ 2.9 แสดงภายในร้านขายขนม และของเล่นโบราณ	34
รูปที่ 2.10 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลองและคลองอัมพวา...	35
รูปที่ 2.11 แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	36
รูปที่ 2.12 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยประเภทห้องแถวริมน้ำ	37
รูปที่ 2.13 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง	37
รูปที่ 2.14 แสดงเรือนคนหบดี/อาคารราชการเก่า	37
รูปที่ 2.15 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนแพแบบดั้งเดิม	38
รูปที่ 2.16 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนเดี่ยวริมน้ำ	38
รูปที่ 2.17 แสดงการจัดกิจกรรมออกค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม	42
รูปที่ 2.18 แสดงศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา	42
รูปที่ 2.19 แสดงภาพวาดสีน้ำโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ	43
รูปที่ 2.20 แสดง โปสเตอร์เพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวอัมพวา	43
รูปที่ 2.21 แสดงตลาดสามชุกในปัจจุบัน	45
รูปที่ 2.22 แสดงตลาดสามชุก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณ ที่ชุมชนยังคงวิถีดั้งเดิมไว้แม้จะผ่านเวลามากกว่าร้อยปี	47

	หน้า
รูปที่ 2.23 แสดงร้านค้าแพ็โบราณสภาภาพชาวตลาดสามชุก	48
รูปที่ 2.24 ตลาดสามชุกกับบรรยากาศร้านขายยา	48
รูปที่ 2.25 สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม	48
รูปที่ 2.26 แสดง วิถีชีวิต และรูปแบบสถาปัตยกรรมของตลาด	49
รูปที่ 2.27 แสดงพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจ๋ินารักษ์	50
รูปที่ 2.28 แสดงภายในบ้านของขุนจ๋านง ที่จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน	51
รูปที่ 2.29 แสดงการจำลองอาคารบ้านเรือนในตลาดสามชุกภายในพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านง จ๋ินารักษ์	51
รูปที่ 3.1 แสดงบรรยากาศการประชุมประชาชนเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นในการศึกษา.....	54
รูปที่ 3.2 แสดงการเสนอข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม.....	55
รูปที่ 3.3 แสดงขอบเขตพื้นที่ในการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพชุมชนเขายี่สาร.....	56
รูปที่ 3.4 แสดงวิธีการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพภายในชุมชนเขายี่สาร	56
รูปที่ 3.5 แสดงการประชุมกลุ่มย่อยกับชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น	57
รูปที่ 3.6 แสดงการสัมภาษณ์ข้อมูลคนในชุมชน	58
รูปที่ 4.1 แสดงอาณาเขตติดต่อจังหวัดสมุทรสงคราม	63
รูปที่ 4.2 แสดงเขตการปกครองจังหวัดสมุทรสงคราม	65
รูปที่ 4.3 แสดงโรงเผาถ่านและไม้โก่งสำหรับเผาถ่านในชุมชนเขายี่สาร.....	72
รูปที่ 4.4 แสดงสถาปัตยกรรมวัดเขายี่สาร.....	72
รูปที่ 4.5 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร	73
รูปที่ 4.6 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลางในชุมชนเขายี่สาร	74
รูปที่ 4.7 แสดงรูปแบบเรือนประยุกต์ในชุมชนเขายี่สาร.....	74
รูปที่ 4.8 อาคารพื้นดินที่พบในพื้นที่ มีความทรุดโทรมและต้องการการปรับปรุง	75
รูปที่ 4.9 รูปแบบอาคารสมัยใหม่ในชุมชนยี่สาร	75
รูปที่ 5.1 แสดงการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเครือญาติของชุมชนเขายี่สาร	91
รูปที่ 5.2 แสดงตุ่มใส่น้ำที่มีอยู่จำนวนมากในชุมชนเพื่อกักเก็บน้ำจืดไว้ใช้สำหรับการบริโภค	94
รูปที่ 5.3 แสดงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร	97
รูปที่ 6.1 แสดงบ้านของขุนจ๋านงจ๋ินารักษ์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทย.....	138
รูปที่ 6.2 แสดงชุมชนชิราคาวา-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น.....	141

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมา และความสำคัญของปัญหา

ชุมชนเขายี่สาร เป็นชุมชนที่มีประวัติความเป็นมายาวนาน โดยมีกลุ่มคนอยู่อาศัยสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เชื่อกันว่าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุยืนยาวมาไม่น้อยกว่า 800 ปี รวบรวมต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือพุทธศตวรรษที่ 19 สภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนเป็นป่าชายเลน มีลำคลองสายต่างๆ ทั้งคลองขุดและคลองธรรมชาติมากมาย เชื่อมเส้นทางสู่ชุมชนภายนอก การเดินทางในช่วงแรก จึงเป็นการเดินทางโดยทางน้ำเป็นหลัก เนื่องจากสภาพที่ตั้งของชุมชนเป็นแบบป่าชายเลน ทำให้การอยู่อาศัยเป็นเรื่องที่ลำบาก แม้จะล้อมรอบด้วยลำน้ำแต่ก็เป็นน้ำกร่อย ไม่สามารถบริโภคได้ ไม่สามารถปลูกพืชผัก หรือทำสวนผลไม้ได้ เหมือนกับพื้นที่อื่นๆ ในจังหวัดสมุทรสงคราม แต่ก็ส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพของชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ เช่น การล่องเรือไปลมน้ำ บริเวณแม่น้ำเพชรบุรี เพื่อนำน้ำจืดมาใช้ ตามบ้านจะต้องมีตุ่มหรือโอ่งจำนวนมาก เพื่อใช้สำหรับเก็บน้ำฝน อาชีพการทำประมง การเผาถ่าน อาหารการกิน การรักษาโรคด้วยพืชสมุนไพร และประเพณีด้านความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

ชื่อของชุมชนยี่สาร น่าจะเป็นร่องรอยสำคัญที่บอกลักษณะการดำรงชีวิตของผู้คนที่เคยอยู่ที่นั่นมาแต่อดีตได้ เพราะยี่สาร เป็นการยืมภาษาอื่นมาใช้เรียก ตลาด ซึ่งเป็นที่ชุมนุมชายของหลากหลายประเภท ดังนั้นชุมชนยี่สารในอดีตเกี่ยวข้องกับการค้าอย่างใดอย่างหนึ่งแน่นอน คำว่ายี่สาร หรือ ยี่ชาน ในบางที่สันนิษฐานว่า ปสาน แปลว่าตลาด ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานเทียบว่า มาจากภาษาเปอร์เซีย คือคำว่า บาซาร์ (Barzaar) แปลว่าตลาดที่ขายของแห่ง¹ คำว่ายี่สารนี้มีมานานในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีชื่อ เจ้าฟ้ากรมขุนยี่สารสรณี ซึ่งคือชายาของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ตามหลักฐานทางโบราณคดีมีการขุดค้น ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีมีอายุของโบราณวัตถุ สมัยต้นกรุงศรีอยุธยา บริเวณเขายี่สารมีเว้าน้ำเรียกว่า “คูเรือสำเภา” แสดงว่าสถานที่แห่งนี้เหมาะแก่การพักเรือสำเภา บ้านเขายี่สารจึงกลายเป็นชุมชนที่เป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาผ่านกรุงเทพมหานคร ผ่านแม่กลองไปเพชรบุรี

¹ ศุภย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) , สังคมและวัฒนธรรม ชุมชนคนยี่สาร (กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์,2545) หน้า 70.

นครศรีธรรมราช และเป็นเส้นทางค้าขายออกสู่ทะเลไปยังประเทศต่างๆ เช่น จีน ชาว อินเดีย หรือ แม้แต่ยุโรป ทำให้ชุมชนยี่สารในอดีต มีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก ทั้งด้านเศรษฐกิจและ วัฒนธรรม

การตั้งบ้านเรือนในหมู่บ้านยี่สาร มีลักษณะเป็นกลุ่ม กลุ่มที่ใหญ่และเก่าแก่ที่สุด คือ กลุ่ม ที่ตั้งอยู่ริมคลองเชิงเขา ยี่สารและวัดเขา ยี่สาร ซึ่งมีที่ราบอยู่ระหว่างเชิงเขาและชายน้ำ บริเวณนี้ มี การตั้งบ้านเรือนค้ำคั่งเรียงรายไปตามแนวคลองเป็นแนวยาวประมาณ 1 กิโลเมตร ทางฝั่งตรงข้าม ของวัดเขา ยี่สารมีกลุ่มบ้านเรือนอีกกลุ่มหนึ่ง ตั้งอยู่รวมกันประมาณ 10-15 หลังคาเรือน และมีอีก จำนวนหนึ่งที่ตั้งห่างออกไปตามแนวคลองที่แยกออกไปจากคลองขุดยี่สาร บ้านเรือนที่ปรากฏใน หมู่บ้านยี่สารการจากศึกษาเบื้องต้นแบ่งได้ 2 รุ่นคือ บ้านเรือนรุ่นเก่า และบ้านเรือนที่สร้างขึ้นหลังปี พ.ศ. 2525 ในกลุ่มบ้านเรือนรุ่นเก่ามีรูปแบบแตกต่างกัน แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือบ้านของกลุ่มคนที่ ก่อนข้ามมีฐานะ มีสภาพเป็นบ้านไม้ทรงไทย หลังใหญ่ หลังเดี่ยว มีใต้ถุนสูงและมีอยู่จำนวนมากใน ชุมชน ส่วนบ้านรุ่นเก่าอีกลักษณะหนึ่ง เป็นบ้านหลังคามุงจากหรือสังกะสีชั้นเดียว มีใต้ถุนเตี้ย ผนัง บ้านมักใช้วัสดุธรรมชาติเช่นไม้กระดานหรือทางจากที่นำมาสานขัดกัน ฯลฯ² เมื่อลงพื้นที่สำรวจ ข้อมูลทางกายภาพอย่างละเอียด พบว่ามีที่อยู่อาศัยในพื้นที่ศึกษาจำนวน 140 หลัง สามารถ จำแนกประเภทตามรูปแบบสถาปัตยกรรมได้ 4 ประเภทประกอบด้วย

1. เรือนไทยภาคกลาง คือ เรือนที่มีวิธีการก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม มีรูปแบบ สถาปัตยกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย โดยทั่วไปเป็นเรือนยกพื้นสูง ประกอบด้วย ห้องนอน ห้องครัว ระเบียงหรือชาน เป็นต้น มีอยู่จำนวน 41 หลังหรือประมาณ 29 % ของที่อยู่ อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขา ยี่สาร

2. เรือนพื้นถิ่น คือ รูปแบบอาคารที่ชาวบ้านสร้างขึ้นในท้องถิ่น ใช้วัสดุที่หลากหลายโดยหา ได้จากในท้องถิ่น มีอยู่จำนวน 40 หลังหรือประมาณ 29 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขา ยี่สาร

3. เรือนประยุกต์ คือ เรือนที่มีการปลูกสร้างด้วยรูปแบบที่คล้ายคลึงหรือล้อเลียนเรือนไทย แบบต่างๆแต่ใช้วัสดุสมัยใหม่หรือวัสดุผสมผสานกับวัสดุดั้งเดิม หรือเป็นการนำอาคารเก่าที่มี รูปแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยในปัจจุบันมีอยู่จำนวน 23 หลังหรือประมาณ 16 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขา ยี่สาร

4. เรือนสมัยใหม่ คือ อาคารที่มีการปลูกสร้างอย่างถาวร ใช้วัสดุสมัยใหม่ โดยมากมักเป็น คอนกรีตหรือคอนกรีตผสมไม้ มีรูปแบบและพื้นที่ใช้สอยคล้ายกับอาคารชาวตะวันตก มีอยู่จำนวน 36 หลังหรือประมาณ 26 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขา ยี่สาร

² อภิญญา ตันทวิวงศ์. ความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาการทำถ่านไม้ โกงกางที่หมู่บ้านยี่สาร. วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

จากการศึกษาพบว่าเรือนไทยและเรือนพื้นถิ่นที่เป็นอาคารที่มีเอกลักษณ์ในชุมชนมีอยู่ในสัดส่วนที่มากที่สุดคือเรือนไทยภาคกลาง 41 หลัง เรือนพื้นถิ่น 40 หลัง หรือคิดเป็น 58 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน และในจำนวนนี้มีอาคารที่มีอายุมากกว่า 50 ปีอยู่ถึง 28 หลัง ซึ่งเป็นอาคารเก่าที่มีเอกลักษณ์ แต่ปัญหาที่พบคือ เรือนไทยและเรือนพื้นถิ่น ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยที่มีความเป็นเอกลักษณ์นั้น มีสภาพทรุดโทรมไม่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัยหรืออาจไม่ปลอดภัยในการอยู่อาศัย ผู้อยู่อาศัยบางส่วนต้องการที่จะรื้อเพื่อสร้างใหม่ บางส่วนถูกทิ้งร้างไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่ เมื่อมีการสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ก็สร้างเป็นรูปแบบสมัยใหม่ โดยมีได้คำนึงถึงเอกลักษณ์หรือรูปแบบเรือนเก่าที่มีอยู่เลย ทำให้เรือนไทยและเรือนพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์นั้น ลดจำนวนลงเรื่อยๆ และในไม่ช้าเอกลักษณ์ของชุมชนก็คงจะหมดไป

ตาราง 1.1 แสดงจำนวนที่อยู่อาศัยและสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

ประเภท	จำนวน	สภาพ			
		ดี	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ทิ้งร้าง
เรือนไทยภาคกลาง	41	4	23	8	6
เรือนพื้นถิ่น	40	1	23	15	1
เรือนประยุกต์	23	12	9	1	1
เรือนสมัยใหม่	36	27	7	2	0
รวม	140	44	62	26	8

การเปลี่ยนแปลงด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ปรากฏปัญหาชัดเจนมากขึ้น เมื่อมีนโยบายการพัฒนาของจังหวัด ในปี พ.ศ.2518 มีการพัฒนาถนนราดยางเข้าสู่ชุมชนทำให้การคมนาคมสะดวกมากขึ้น คนในชุมชนเปลี่ยนการคมนาคมทางน้ำเป็นทางบกแทน บุคคลภายนอกวัฒนธรรมประเพณีและเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามา มีบทบาทกับวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนส่งลูกหลานไปเรียนในระดับการศึกษาที่สูงขึ้น ในสถาบันการศึกษาที่ห่างไกลขึ้น คนรุ่นใหม่ก็มีความผูกพันกับชุมชนลดน้อยลง จำนวนประชากรในชุมชนลดจำนวนลงเนื่องจากการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปประกอบอาชีพที่อื่นหรือไปเรียนหนังสือที่อื่น กลุ่มคนที่เหลืออยู่ในชุมชนส่วนใหญ่จึงเป็นเด็กและคนชรา กลุ่มคนในวัยแรงงานลดน้อยลง สภาพเศรษฐกิจในชุมชนก็ซบเซาตามไปด้วย ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัย บางส่วนถูกปล่อยให้ทิ้งร้างเพราะเจ้าของไปทำงานที่อื่นและไปมีบ้านเรือนที่อื่นแล้ว บางส่วนถูกปล่อยให้ทรุดโทรมเนื่องจากเจ้าของไม่มีการปรับปรุงฟื้นฟูให้มีสภาพดีขึ้น ส่งผลกระทบต่อสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนและเอกลักษณ์ในการอยู่อาศัยของชุมชนก็เริ่มจะหายไปด้วย

เนื่องจากศักยภาพของพื้นที่ที่พบว่าชุมชนเขายี่สารเป็นพื้นที่ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม³ มีความเป็นเอกลักษณ์ทั้งในด้านของพื้นที่ ประวัติศาสตร์ ประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน ประกอบกับปัญหาด้านที่อยู่อาศัยที่พบในชุมชน จึงเกิดความสนใจที่จะทำการศึกษาครั้งนี้ เพื่อให้ทราบถึง ศักยภาพของชุมชน แนวความคิดและทัศนคติของชุมชนและหน่วยงานต่างๆที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร อันจะนำไปสู่การเป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิตที่มีคุณค่าทางด้านการอยู่อาศัยและเป็นต้นแบบในการศึกษาสำหรับชุมชนอื่นที่ต้องการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์อันมีค่าของชุมชนนี้เอาไว้ โดยมีคำถามในการวิจัย ดังนี้

1.2 คำถามในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความต้องการอยากทราบว่า ชาวชุมชนเขายี่สารมีความพร้อมที่จะสามารถฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนได้หรือไม่ โดยพิจารณาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจากปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน ทั้งในส่วนของศักยภาพที่อยู่อาศัยเอง สภาพเศรษฐกิจครัวเรือน โครงสร้างครัวเรือน ลักษณะทางสังคม รวมถึงปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกอื่นๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1.3 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร
2. เพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร
3. วิเคราะห์ถึงความพร้อมของชาวชุมชนในการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

1.4 ขอบเขตงานวิจัย

1) ขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษา

ชุมชนเขายี่สาร หมายถึง พื้นที่ชุมชนบ้านเขายี่สาร หมู่ที่ 1 จำนวน 216 ครัวเรือน จำนวน⁴ ประชากร 866 คน ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและมีความเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์ที่ชัดเจน จากการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพ พบว่ามีจำนวนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชน จำนวน 140 หลัง

³ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่กลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า8.

⁴ แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 3 ปี (2551-2553) องค์การบริหารส่วนตำบลเขายี่สาร,สมุทรสงคราม.

2) ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื่องจากข้อจำกัดด้านระยะเวลาที่จะทำการศึกษา เพื่อให้การศึกษาเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จึงได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาของการศึกษา ดังนี้

1. ศึกษาเฉพาะลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัย ภายในชุมชนเขายี่สาร ณ ปัจจุบัน
2. ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม ศักยภาพของชุมชนและผู้อยู่อาศัย รวมทั้งทัศนคติของชาวชุมชนในการฟื้นฟูสภาพที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 1.1 แสดงพื้นที่จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปที่ 1.2 แสดงพื้นที่ศึกษา พื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

3. ศึกษาถึงแนวคิด นโยบาย และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร ได้แก่

- หน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง
- หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น
- องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น
- หน่วยงานทางวิชาการ

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

ความพร้อม หมายถึง สภาวะที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยสามารถฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองได้จากปัจจัยด้านต่างๆที่สนับสนุนหรือต่อต้านการฟื้นฟู

การฟื้นฟู หมายถึง การทำให้ที่อยู่อาศัยมีความเหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัยมากขึ้น ลดปัญหาการอยู่อาศัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เนื่องจากเป็นการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าในควมมีเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนและตระหนักถึงความสำคัญในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยในชุมชน
2. ได้ทราบถึงศักยภาพของชุมชน สภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และความพร้อมในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อนำไปสู่ความเป็นพิพิธภัณฑ์มีชีวิต
3. เป็นฐานข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยสำหรับหน่วยงานในท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานภาคเอกชนเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิต และเอกลักษณ์ของพื้นที่

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ ได้ทำการรวบรวมแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและวิเคราะห์ถึงความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร เพื่อให้การวิจัยเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ ได้แก่

- 2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)
- 2.2 แนวคิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย
- 2.3 แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชน
- 2.4 แนวความคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
- 2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

2.1 ความหมายและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) และภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

ในอดีต การอนุรักษ์มุ่งความสนใจให้กับงานศิลปะหรือโบราณสถานที่มีความสำคัญ ซึ่งเป็น การอนุรักษ์อาคารและวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น นับตั้งแต่ปี 1950 ประชาชนเริ่มตระหนักว่าการดำรงชีวิตมีความเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่อาศัยอยู่ รวมทั้งเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ทางจิตใจ และเพื่อการยกระดับการดำรงชีวิต จึงเกิดแนวความคิดของมรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritage) ขึ้น เช่นเดียวกับการศึกษาพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญของภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape) จากเอกลักษณ์และความสำคัญของพื้นที่อันได้แก่ ประวัติศาสตร์ความเป็นมา เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า สันฐานและองค์ประกอบของเมืองเก่าที่แสดงถึงความเป็นย่านประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นเอกลักษณ์ที่หล่อหลอมขึ้นโดยผ่านการดำรงอยู่ของเศรษฐกิจและสังคมรวมทั้งบริบทต่างๆทั้งทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ หล่อหลอมให้เกิดมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ขึ้นเป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่

จากความสำคัญของบริบท และสิ่งแวดล้อมของเมืองและชุมชนที่อยู่อาศัยทำให้เกิดคำจำกัดความเกี่ยวกับ Cultural heritage และ Cultural landscape ขึ้นดังนี้

2.1.1 มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage)

Feilden and Jokileht¹ ได้ให้ความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมว่า มรดกทางวัฒนธรรมนั้นมีหลายประเภท มิได้เป็นเพียงโบราณสถาน, อาคาร, พื้นที่ประวัติศาสตร์และสวนเท่านั้น แต่หมายถึงรวมถึงสิ่งแวดล้อมที่ถูกสร้างขึ้นทั้งหมดรวมทั้งระบบนิเวศ เป็นเครื่องหมายแสดงกิจกรรมและความสำเร็จของมนุษย์ในอดีต และเป็นหนึ่งในทรัพยากรที่ไม่สามารถสร้างขึ้นใหม่ได้ที่สำคัญของโลก

องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ² (UNESCO) ได้กำหนดว่า มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) ประกอบด้วยสิ่งสร้างสรรค์ ของคนในอดีตที่เป็นรูปแบบที่จับต้องได้ เช่น ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม สิ่งก่อสร้าง แต่รวมทั้งนามธรรม (Intangible) เช่น ภาษา ศิลปกรรม จริยธรรม สุนทรียศาสตร์ ตลอดจนอาหารการกิน การแต่งกาย ศาสนา และความเชื่อ ฯลฯ

ในการประชุมสมัยสามัญของ องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ³(UNESCO) ครั้งที่ 17 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน ปี 2515 ณ.กรุงปารีส ที่ประชุมได้มติอนุมัติ ว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติของโลก ได้ให้คำจำกัดความในเรื่องของมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) และมรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage) ไว้ดังนี้

1. มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) หมายถึง

- อนุสรณ์ (Monuments) คือ ผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ส่วนประกอบหรือโครงสร้างทางโบราณคดี ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศิลปะ หรือวิทยาศาสตร์
- กลุ่มอาคาร (Groups of building) เป็นกลุ่มของอาคารที่แยกกัน หรือต่อเนื่องกันโดยลักษณะทางสถาปัตยกรรม ความร่วมลักษณะ หรือที่ตั้งอันเหมาะสมในภูมิทัศน์

¹ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า 11, อ้างถึงใน วิวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546), หน้า 8.

² องค์การวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ, อ้างถึงในเรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³ UNESCO, “Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage,” (Paris, 2515) อ้างถึงใน ณวรรธน์ สายเชื้อ, “แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาท้องถิ่น กรณีศึกษาเมืองสงขลา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ สาขาวิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 53.

- สถานที่ (Sites) คือผลงานของมนุษย์ หรือผลงานอันผสมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ เป็นสถานที่ซึ่งไม่มีอาคารอยู่เลย แต่เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ (Historical) สุนทรียภาพ (Aesthetic) ชาติพันธุ์วิทยา (Ethnological) หรือมานุษยวิทยา (Anthropological)

2. **มรดกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)** หมายถึง ลักษณะทางธรรมชาติ อันประกอบด้วย ภูมิทัศน์ฐานทางกายภาพ – ชีวภาพ มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์และวิทยาศาสตร์ รวมไปถึงถึงสถานที่ทางธรรมชาติ หรือพื้นที่ที่ธรรมชาติกำหนดของเขตไว้น้ำชัด มีคุณค่าทางด้านวิทยาศาสตร์ (Science) การอนุรักษ์ (Conservation) หรือความงามแห่งธรรมชาติ (Natural Beauty)

ในการจัดมรดกทางวัฒนธรรม ได้จัดประเภทของอนุสรณ์สถานเอาไว้ 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

กลุ่มที่ 1 ซากอารยธรรม (Dead Monuments) คือ สถานภาพของโบราณสถานนั้น มีลักษณะเป็นซากหลักฐานทางอารยธรรมในอดีต มากกว่าจะใช้สอยได้ในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 2 อนุสรณ์ที่ยังใช้ประโยชน์ (Living Monuments) คืออนุสรณ์สถานที่ยังคงประโยชน์ทางการใช้สอยสืบทอดประเพณีทางศิลปะ และมีการตกแต่งเสริมความมั่นคงตามลักษณะของสถาปัตยกรรมนั้นๆ

2.1.2 ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural landscape)

Feilden และ Jokilehto⁴ ได้กล่าวถึง ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ว่าเป็นงานของมนุษย์หรืองานที่รวมกันระหว่างธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ทางโบราณคดีซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์, สุนทรียศาสตร์, ชาติพันธุ์วิทยา หรือ มานุษยวิทยา

นอกจากนี้ Feilden⁵ ยังกล่าวถึง Cultural Landscape ดังนี้
“พื้นที่ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อม เกิดจากการหล่อหลอมองค์ประกอบหลายๆอย่าง ซึ่งรวมถึงกิจกรรมของมนุษย์ที่มีความสำคัญเท่ากับตัวอาคาร รวมทั้งองค์ประกอบทางที่ว่าง และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ สิ่งเหล่านี้มีความสำคัญในการสัมพันธ์กับองค์ประกอบทั้งหมด ซึ่งไม่ควรจะละเลย พื้นที่ทางประวัติศาสตร์ทั้งหมด ไม่ควรพิจารณาเพียงความสัมพันธ์กับงานสถาปัตยกรรม ควรจะรวมเอาคุณค่าของมนุษย์ที่เชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและเศรษฐกิจด้วย”

⁴ Feilden and Jokilehto (1998), หน้า8, อ้างถึงใน จิรวรรณ สีหนาท, “การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลอง กรณีศึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี”, หน้า8.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

จากการประชุมที่จัดขึ้นในโรม โดย ICCROM (International Center for the Study of the Preservation and the Restoration of Cultural Property) และ ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) ภายใต้การสนับสนุนของ Cultural Heritage Division of UNESCO ในเดือนเมษายนปี 1983 ได้กำหนดลักษณะของ Cultural Landscape ที่สามารถรับการเสนอชื่อเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม ดังนี้

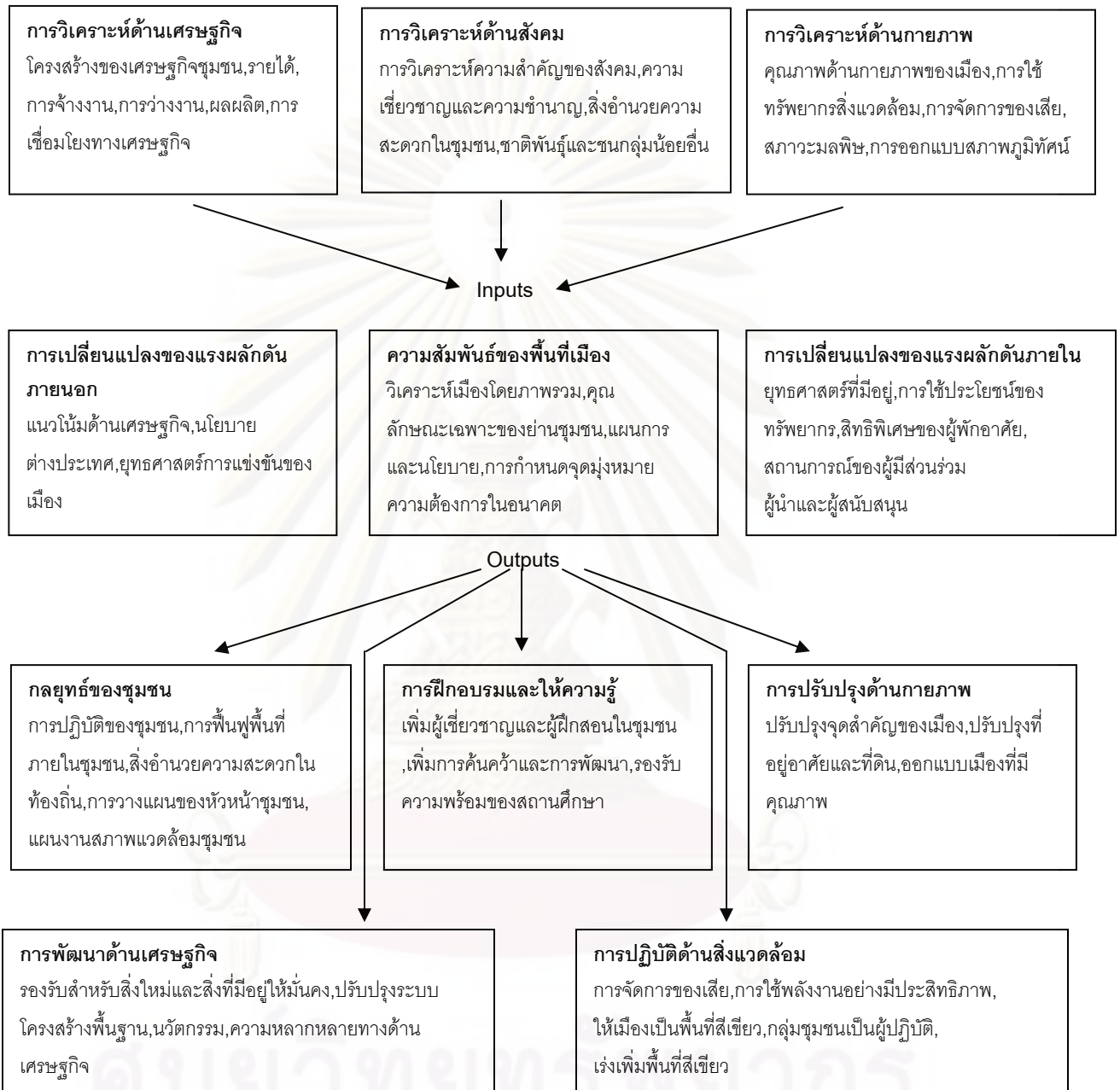
1. เป็นการออกแบบภูมิทัศน์ (Landscape Design) ที่สร้างขึ้นโดยความตั้งใจของมนุษย์ เช่น สวน(Park land)
2. เป็นภูมิทัศน์ (Landscape) ที่เป็นผลมาจากสังคม, เศรษฐกิจ, และความเลื่อมใสในศาสนา รวมถึงซากสัตว์โบราณ (Fossil Landscape)
3. เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม (Cultural Landscape) จากความเลื่อมใสในศาสนา, ศิลปะ, หรือกลุ่มวัฒนธรรม หรือองค์ประกอบทางธรรมชาติเป็นผลจากการเจริญเติบโต มีบูรณะภาพทางประวัติศาสตร์ (Historical Integrity) ซึ่งหมายถึงความสมบูรณ์ทางวัสดุ และสภาพที่ไม่มีข้อบกพร่องของวัสดุ หรือที่ตั้ง ซึ่งเป็นผลจากการเติบโตและการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

2.2 แนวคิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

2.2.1 การฟื้นฟูชุมชน (Urban Regeneration)

Lichfield ⁶ ได้นิยามการฟื้นฟูเมือง (Urban Regeneration) คือ การปฏิบัติที่ครอบคลุมและผสมผสานการแก้ไขปัญหาของเมือง และนำมาสู่การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ในด้านของ เศรษฐกิจ กายภาพ สังคม และสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ดังมีกระบวนการฟื้นฟูเมือง ดังนี้

⁶ Hugh Sykes , Urban Regeneration a Handbook, British Urban Regeneration Association , 2000 , pp.13-

ที่มา : Urban Regeneration Process , Urban Regeneration a Handbook British Urban Regeneration Association.

วิวัฒนาการการฟื้นฟูเมืองในอดีตนั้นตั้งแต่ปี ค.ศ.1950 ได้แก่ Urban Reconstruction การสร้างใหม่ , Urban Revitalization (Rehabilitation) การทำให้กลับสู่สภาพเดิม , Urban Renewal การรื้อสร้างสร้างใหม่ , Urban Redevelopment (Development) การพัฒนาจากเดิม ซึ่งได้มีจุดมุ่งหมายของการฟื้นฟูซึ่งเน้นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพเป็นสำคัญ ในปี ค.ศ.1990 การฟื้นฟูเมือง (Urban Regeneration) ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและดำเนินการเพิ่มนโยบายทางผังเมือง องค์ประกอบหลักอื่นๆของแนวคิดการฟื้นฟูเมือง มีความสัมพันธ์กันทางหน้าที่ของระบบผังเมืองทั้งสิ้น และจนไปถึงการดำเนินด้านเศรษฐกิจ สังคม กายภาพ และสภาพแวดล้อม ซึ่งได้กำหนดแนวทางและรูปแบบนโยบายที่สำคัญไว้ดังนี้

ตารางที่ 2.1 แสดงแนวทางและรูปแบบนโยบายของการฟื้นฟูเมือง

นโยบายหลัก	Urban Regeneration
ยุทธศาสตร์หลักและการกำหนดเป้าหมาย	ครอบคลุมรูปแบบของนโยบายและวิธีปฏิบัติเข้าด้วยกัน
ความคิดหลักของผู้มีส่วนร่วมและเจ้าของชุมชน	โดยมุ่งเน้นผู้มีส่วนร่วมเป็นสำคัญ
กิจกรรมในพื้นที่ว่าง	แนะนำเกี่ยวกับด้านทัศนียภาพ , การขยายตัวของกิจกรรม
ด้านเศรษฐกิจ	ความสมดุลระหว่างส่วนสาธารณะ ส่วนบุคคล และจากกองทุนภาคเอกชน
ด้านสังคม	เน้นบทบาทหน้าที่ของชุมชน
ด้านกายภาพ	การทดแทนและการพัฒนาใหม่พอประมาณ เน้นมรดก และการเก็บรักษาคงไว้
ด้านสภาพแวดล้อม	การนำแนวคิดของสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืนมาใช้

ที่มา : After Stohr (1989) and Lichfield (1992). The Evolution of Urban Regeneration.

องค์ประกอบหลักๆ ของการฟื้นฟูเมือง จะมีความสัมพันธ์ทางหน้าที่ของระบบเมืองทั้งหมด รวมทั้งการดำเนินการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม กายภาพ และสิ่งแวดล้อม Robson ได้นิยามองค์ประกอบฟื้นฟูเมืองของกระบวนการที่เกี่ยวข้องในการเปลี่ยนแปลงเมือง คือ การขยายตัวของอุตสาหกรรม สิ่งก่อสร้าง ปัจจัยบังคับในการใช้ประโยชน์ที่ดินและอาคาร ความไม่ดึงดูดของพื้นที่เมือง และการรวมตัวกันของสังคมในพื้นที่เมือง

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

2.3.1 ความหมายของชุมชน

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสารเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือการมีอาชีพร่วมกัน หรือการประกอบกิจกรรมซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกัน⁷

ศาสตราจารย์นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้ให้ความหมายของ ความเป็นชุมชน ว่าหมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน⁸

ชุมชน หมายถึง หน่วยทางสังคมและกายภาพ อันได้แก่ ละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง มหานคร George Hillary⁹ ได้พยายามหาความหมายร่วมจากคำจำกัดความของชุมชนที่มีผู้ให้ความหมายไว้มากมาย โดยสรุปหาลักษณะความหมายต่าง ๆ ได้ว่าชุมชนประกอบไปด้วยหลักสำคัญดังนี้ อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ (Geographical area-territorial) ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Social Interaction-Sociological) และมีความรู้สึกผูกพันร่วมกัน (common ties-psycho cultural)

อย่างไรก็ตาม มีผู้โต้แย้งวิธีการสรุปการจำกัดความในแบบของ Hillery ว่าไม่อาจหาคำจำกัดความตายตัวมาอธิบายลักษณะของชุมชนทุกชุมชน เพราะแต่ละชุมชนจะมีความแตกต่างกันออกไป หากพยายามจะหาลักษณะร่วมแล้ว ธาตุแท้ของชุมชนบางชุมชนจะขาดหายไปจากคำจำกัดความอันเป็นคำกลาง ๆ นั้น

ในขณะที่ Poplin¹⁰ ได้กล่าวถึงชุมชนใน 3 สถานะ คือ หน่วยของถิ่นที่อยู่ (territorial unit) หน่วยของการจัดองค์กรทางสังคม (Social organization unit) หน่วยทางจิตใจ และวัฒนธรรม (Psycho-cultural unit)

แนวคิดของ Hillery และ Poplin ได้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ชุมชนของนัก สังคมวิทยาในรุ่นต่อมา และที่นี้จะนำเสนอเกี่ยวกับการมองชุมชนในฐานะทั้ง 3 ประการ คือ

⁷ ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2539. ข้อเสนอคำจำกัดความ. เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการ คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม.

⁸ ประเวศ วะสี, 2543. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ.

⁹ George A. Hillery Jr. , Definitions of Community Area of Agreement. , In Rural Sociology ,1955.

¹⁰ Dennis E. Poplin. Communities : A Survey of Theories and Method of Research. New York : The Macmillan Company, 1972.

1. ชุมชนในฐานะหน่วยทางภูมิศาสตร์ (Community as a territorial unit) การพิจารณาชุมชนในมิตินี้มีความสำคัญ คือ ทำให้ชุมชนมีลักษณะเป็นรูปธรรม มีหลักแหล่งที่ตั้ง แน่นนอนและสมาชิกสามารถระบุที่อยู่ของตนได้

2. อาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อชุมชน จะเห็นได้ว่าในหลายกรณี สภาพทางภูมิศาสตร์จะเป็นตัวกำหนดสถานที่ตั้งและศักยภาพในการเจริญเติบโตของชุมชน กล่าว คือ ชุมชนมักจะเกิดขึ้นในบริเวณที่มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ หรือที่ซึ่งมีการคมนาคมสะดวก เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร

3. ชุมชนมีอิทธิพลต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ แม้ว่าตัวแปรเกี่ยวกับอาณา บริเวณทางภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลต่อสถานที่ตั้ง และพลวัตการเจริญเติบโตของชุมชน (Growth dynamic of Community) แต่การปรับตัวของคนต่ออาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์ของชุมชนก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาด้วย

The Local Government Management Board ¹¹ ได้กล่าวถึงคุณลักษณะเฉพาะ ของชุมชนซึ่งประกอบด้วย คุณสมบัติของบุคคล (เช่น อายุ เพศ ชาติพันธุ์ เครือญาติ) ความเชื่อ (ศาสนา วัฒนธรรม หรือ การเมืองการปกครอง) สภาพเศรษฐกิจ (อาชีพ หรือ การจ้างงาน รายได้ การครอบครองที่อยู่อาศัย) ความชำนาญ (ประสบการณ์การเรียนรู้ ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน) ความสัมพันธ์ในท้องถิ่น และสถานที่ (ความผูกพันในละแวกบ้าน หมู่บ้าน เมือง หรือประเทศ)

จิตติ มงคลชัยอรัญญา ¹²กล่าวถึงชุมชนโดยสรุปว่า “ประกอบไปด้วยระบบ ความสัมพันธ์ของคน ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ อาชีพ ระบบ การเมืองระบบการปกครอง โครงสร้างอำนาจ รวมถึงระบบนิเวศวิทยา สิ่งแวดล้อม และเทคโนโลยี ในกรณีของภาคกลาง “ชุมชน” ¹³หมายถึง กลุ่มหมู่บ้านหรือคุ้มบ้านที่อยู่ในทุ่ง เดียวกันหรือ ลุ่มน้ำ เดียวกัน หรือในทางจิตวิญญาณ มีความเชื่อหรือนับถือศาสนาเดียวกัน หรือนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกัน และบางกรณีหมายรวมไปถึง “บ้านเมือง” โดยรวมก็ได้ความหมาย และขอบเขตของ “ชุมชน” ดังกล่าวนี้เป็นคนละเรื่องกับชุมชนในกรอบพื้นที่การปกครองของทางราชการ ที่ถือเอาเส้นแบ่งอาณาเขตตามสภาพภูมิศาสตร์เป็นเกณฑ์

¹¹ Peter Roberts & Hugh Sykes , Urban Regeneration a handbook, British Urban Regeneration Association , 2000 , pp.13-22.

¹² จิตติ มงคลชัยอรัญญา , การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา , เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน คณะ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

¹³ เอกวิทย์ ณ ถลาง , ภูมิปัญญาภาคกลาง : ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย , 2544 หน้า 61-64.

2.3.2 องค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ แหล่งการตั้งถิ่นฐาน เดิมส่วนใหญ่จะอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวสวนโดยเฉพาะ ซึ่งมี ลักษณะทางชุมชน และองค์ประกอบทางกายภาพของชุมชนริมน้ำ ดังนี้

2.3.2.1 ลักษณะทางชุมชน¹⁴

1) ชุมชนริมน้ำ เป็นลักษณะชุมชนที่มีการสร้างบ้านเรือนอยู่ริมน้ำคู คลองสายหลักต่างๆ สามารถจำแนกได้เป็น

(1.1) ชุมชนเมือง / ย่านการค้า มักจะเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่บริเวณ ปากคลองสายหลักต่างๆ ที่เชื่อมกับแม่น้ำอันเป็นศูนย์กลางการค้าขาย

(1.2) ชุมชนชาวสวน คือ ชาวสวนที่มักตั้งบ้านเรือนอยู่ริมน้ำ สวน ด้านในเป็นพื้นที่เกษตรกรรม

(1.3) ชุมชนชาวประมง มีการตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณปากแม่น้ำและริมฝั่งทะเล มีทั้งประมงน้ำเค็มและประมงน้ำจืด

2) ชุมชนที่ไม่ได้อยู่ริมน้ำ เช่น

(1.1) ชุมชนเมือง / ย่านการค้า คือ บริเวณการตั้งถิ่นฐานที่มักอิง กับแนวถนน หรือการคมนาคมทางบก มีความหนาแน่นของอาคารบ้านเรือน เป็นศูนย์กลางชุมชน มีสถานศึกษา โรงเรียน และอื่นๆ

(1.2) ชุมชนชาวสวน หมายถึง อาคารบ้านเรือนของชาวสวนที่มัก ตั้งอยู่ในพื้นที่สวน ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ทั่วไป

2.3.2.2 องค์ประกอบของชุมชนริมน้ำ¹⁵

1) วัด สถานที่ซึ่งเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของผู้คนที่ส่วนใหญ่นับถือ ศาสนาพุทธ บ่งบอกได้ถึงจุดเริ่มต้นแห่งการก่อกำเนิดชุมชนริมน้ำในบริเวณคลอง

2) ท่าเรือร่วม บ้านริมคลองส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ขึ้นลงเรือประจำบ้าน อยู่ แต่กรณีที่บ้านอยู่เข้าไปในคลองสายรองหรือคลองสวน ซึ่งเรือหางยาวหลักไม่วิ่งผ่าน ก็ต้อง อาศัยเรือแท็กซี่ในบริเวณเพื่อมาส่งที่ท่าเรือร่วมดังกล่าว

¹⁴ โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม , แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram, สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม , 2548 , หน้า 10.

¹⁵ เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร , การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง , สารคดีสถาปัตยกรรมศาสตร์ , 2542 , หน้า 239-252.

3) ดิ่งหรือเขื่อน องค์ประกอบหลักซึ่งเป็นตัวกำหนดแนวเขตของลำ น้ำตามธรรมชาตินี้ เดิมทีเป็นเพียงตลิ่งดินที่ก่อตัวขึ้นเอง จากการขึ้นลงของน้ำหรือการขุดดินถมสูง โดยชาวบ้านในบริเวณ

2.3.2.3 รูปแบบของที่อยู่อาศัยริมน้ำ¹⁶

จากความจำเป็นในการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ ภายใต้สภาพแวดล้อมดังกล่าว ทำให้ผู้คนต้องทำการพัฒนารูปแบบของที่อยู่อาศัยให้กลมกลืนและสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ซึ่งพอสรุปและแยกประเภทของที่อยู่อาศัยริมน้ำ ได้คร่าวๆ ดังนี้

1) ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนแพ สามารถแยกตามประเภทของโครงสร้างได้เป็นเรือนไทย เครื่องผูก เรือนไทยเครื่องสับ หรือตามประเภทของการใช้งาน เช่น ที่อยู่อาศัยร้านค้า สามารถเคลื่อนย้ายเปลี่ยนที่ตามการเปลี่ยนแปลงของกระแสน้ำ

2) ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือ เป็นรูปแบบที่เคยพบเห็นได้ทั่วไป ในกรณีของผู้อยู่อาศัยในเรือของจีน มีข้อสันนิษฐานถึงต้นกำเนิดว่ามีใช้เนื่องจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม แต่เนื่องจากถูกบังคับทางสังคมจึงทำให้ต้องอยู่อาศัยบนเรือ ในกรณีของไทยกลับเป็นทางตรงกันข้าม เนื่องจากความได้เปรียบทางการคมนาคมและการค้าที่น่าจะเป็นตัวกำหนดให้ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือถือกำเนิดขึ้น

3) ที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสา ที่มาของที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสาอาจกล่าวได้ว่า มีทั้งที่ถือกำเนิดขึ้นแต่ต้นตามแนวทางการสร้างบ้านยกพื้นสูงทั่วไป หรือประเภทที่ถูกสร้างขึ้นภายหลังจากการย้ายถิ่นมาทางน้ำ โดยที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเรือหรือบนแพ ซึ่งก็มีทั้งที่ใช้ส่วนประกอบของเรือหรือยกแพเพื่อทำเป็นตัวเรือนของที่อยู่อาศัยริมน้ำบนเสา โดยในประเภทแรกจะเป็นเรือนซึ่งประกอบขึ้นจากเสายาวตลอดต้นและเรือนในประเภทหลังจะมีเฉพาะเรือนที่ปลูกอยู่บนเสาซึ่งถูกเตรียมไว้ก่อนแล้วถึงแม้จะแตกต่างในรูปแบบและลำดับของการพัฒนา แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าที่อยู่อาศัยริมน้ำดังกล่าว มีรูปแบบของการพัฒนามาจากต้นกำเนิดของแนวความคิดโครงสร้างพื้นฐาน และลำดับของปริภูมิที่มีจุดเกี่ยวเนื่องกัน คือ แนวความคิดพื้นฐานที่ว่าไม่ว่าจะเป็นที่อยู่อาศัยริมน้ำแบบใดก็ตามต่างก็ไม่ตัดขาดกับ “น้ำ” แต่จะอยู่ใกล้ชิดกับ “น้ำ” ภายในขอบเขต และระยะที่คงที่อยู่เสมอ ในส่วนของโครงสร้างต่างก็ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อการถอดประกอบปรับเปลี่ยนและเคลื่อนย้ายได้ทุกสถานการณ์ สุดท้ายในส่วนของลำดับปริภูมิต่างก็มีการแบ่งลำดับปริภูมิเป็นหน้า กลาง หลัง โดยสันนิษฐานได้ว่าส่วนหลังจะเป็นส่วนที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเป็นอันดับสุดท้าย เรา

¹⁶ เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร , การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง , สารคดีสถาปัตย์ , 2542 , หน้า 239-252.

สามารถโยงความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันของ 3 ตัวแปรหลักที่ทำให้สังคมชุมชนริมน้ำดำรงอยู่ได้ เป็นดังนี้ คือ

- 1) ชุมชนริมน้ำ ซึ่งมีชาวบ้านอยู่อาศัยที่ได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมด้วยการอุปโภคบริโภคจากเครือข่ายลำน้ำหลักและรอง
- 2) โครงสร้างเครือข่ายลำน้ำ ทั้งในส่วนเครือข่ายลำน้ำใหญ่ที่มีบทบาท ทางการค้าคมนาคมและเครือข่ายลำน้ำย่อยที่อยู่
- 3) สวนผลไม้ ภายในบริเวณชุมชนทั้งริมน้ำหลักและผืนสวนที่อยู่ลึก เข้าไป

ตัวแปรหลักทั้งสามต่างทำหน้าที่เกื้อหนุนกันทั้งในส่วนการรักษาสมดุล ทางชีวภาพของระบบนิเวศในพื้นที่ระหว่างเครือข่ายลำน้ำหลัก เครือข่ายลำน้ำย่อยในสวน และการจัดการภายในสวนเอง และในส่วนผู้ได้รับประโยชน์จากผลผลิตทั้งทางตรงและทางอ้อมของผู้คนใน ชุมชนริมน้ำเอง

2.3.3 แนวความคิดเกี่ยวกับคุณค่าและเอกลักษณ์ของชุมชน

คุณค่าของสิ่งที่ควรอนุรักษ์เกิดจากความมีเอกลักษณ์(Uniqueness) ซึ่งเป็นคุณสมบัติพิเศษเฉพาะในการสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ (Spirit of place) โดยตั้งอยู่บนแนวคิดลักษณะของเมือง (Character of town) ที่เป็นการศึกษาสิ่งที่เป็นคุณค่าในระดับเมือง และระดับความยั่งยืนของชุมชน ทั้งในสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์ทางรูปธรรม และนามธรรม ซึ่งองค์ประกอบในด้านต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่ทำให้เมือง มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันออกไปจากพื้นที่อื่นๆ

2.3.3.1 เอกลักษณ์ (Uniqueness) คุณลักษณะ (Character) และลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.¹⁷ กล่าวว่า แนวความคิดของความมีเอกลักษณ์ นั้นยากที่จะอธิบายได้ชัดเจน หรือระบุตรงๆ สถานที่อันน่าจะจดจำนั้น มีเอกลักษณ์หรือจิตวิญญาณ แห่งสถานที่แต่ละ

¹⁷ Harry L. Garnham, "maintaining the spirit of place" in A Process for the Preservation of town character, (Mesa: PDA, 1985), pp.1-7.

ที่ซึ่งมีคุณสมบัติพิเศษเฉพาะที่น่าจะสร้างจิตวิญญาณแห่งสถานที่ สำเนียงการเป็นส่วนหนึ่ง และการอยู่ดีในผู้คนนั้นตั้งอยู่บนรากฐานของ

1) มุมมองของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในที่ตั้ง เช่น รูปแบบที่ดิน ภูมิประเทศ พรรณพืช ภูมิอากาศ และแหล่งน้ำ

2) ลักษณะทางวัฒนธรรม เช่น สะพาน บ่อน้ำ หรือโบสถ์บนยอดเนินอันตอบสนองต่อภูมิทัศน์ ประวัติศาสตร์ สังคม ท่าเลทางกายภาพ กิจกรรมของมนุษย์ และสถานที่ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรม

3) ประสบการณ์ในความรู้สึก ซึ่งการมองเห็นในอันดับแรก เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ของวัฒนธรรมทางภูมิทัศน์เดิม การปะทะสัมพันธ์ของส่วนผสมทั้งหมด ซึ่งสร้างคุณสมบัติของสถานที่ มักไม่เป็นที่เข้าใจของคนในพื้นที่จนกว่าจะเสียไป

สถานที่อันพิเศษหลายแห่งได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จากผลผลิตของกิจกรรม เช่น การกลายเป็นพื้นที่อุตสาหกรรม การเก็งกำไรอสังหาริมทรัพย์ การขยายการขนส่ง การเติบโตของเมือง การเพิ่มขึ้นของประชากร และการท่องเที่ยว ความเปลี่ยนแปลงนี้ ได้เปลี่ยนจินตภาพคุณลักษณะ และแม้แต่ความหมายต่อคุณลักษณะแห่งสถานที่นั้นได้ถูกทำลายไป ขณะที่การเปลี่ยนแปลงหลายอย่างเป็นด้านบวก เช่นว่า ต้องมีการฟื้นฟูด้านเศรษฐกิจ ก็มักจะต้องมีข้อเสียต่อคุณลักษณะเดิมของสถานที่อันเคยมีปรากฏอยู่

แนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูเมืองนี้ มีรากฐานบนความเชื่อที่ว่า เมืองแต่ละเมืองต้องมีความเฉพาะตัวทั้งด้านเอกลักษณ์ คุณลักษณะ ลักษณะเฉพาะ และจิตวิญญาณ แตกต่างจากที่อื่น ซึ่งมีคุณค่า และความหมายต่อผู้คนในเมือง ซึ่งหากขาดไปก็จะลดคุณภาพชีวิตลง

องค์ประกอบหลักของลักษณะเฉพาะ (Identity)

Garn ham, Harry L.¹⁸ ระบุว่าลักษณะเฉพาะจะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ คือ

1) ลักษณะทางกายภาพและรูปลักษณ์ โครงสร้างทางกายภาพที่แท้จริงของสถานที่ ลักษณะจริงของอาคาร ภูมิทัศน์ ภูมิอากาศ และคุณลักษณะของสุนทรียภาพ

2) กิจกรรมและหน้าที่ซึ่งสังเกตได้ ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์ต่อพื้นที่อย่างไร สถาบันทางวัฒนธรรม มีผลอย่างไร และอาคารกับภูมิทัศน์ถูกใช้งานอย่างไร

3) การสื่อความหมาย หรือสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นแง่ที่ซับซ้อนกว่า เริ่มแรกด้วยผลจากความมุ่งหมาย และประสบการณ์ของมนุษย์ คุณลักษณะของสถานที่ที่มีจำนวนมากที่สืบเนื่องจากการที่ประชากรตอบสนองต่อลักษณะทางกายภาพ และหน้าที่ใช้สอย

¹⁸ Ibid., p.8.

การปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบขั้นแรกนี้เองที่ได้สร้างสรรค์ จิตวิญญาณแห่งสถานที่ และปฏิสัมพันธ์นี้เองที่ต้องทำความเข้าใจ เพื่อบรรลุความสำเร็จที่จะดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟู กิจกรรมในสภาพแวดล้อมของเมืองเล็ก

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.4.1 ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

คำว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้านในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์ และความเฉลียวฉลาดของชาวบ้าน รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมาแต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง จนอาจเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามสภาพการณ์ทางสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม

ภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่ประกอบไปด้วยคุณธรรม ซึ่งสอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้านในวิถีดั้งเดิมนั้น ชีวิตของชาวบ้านไม่ได้แบ่งแยกเป็นส่วนๆ หากแต่ทุกอย่างมีความสัมพันธ์กัน การทำมาหากิน การอยู่ร่วมกันในชุมชน การปฏิบัติศาสนา พิธีกรรมและประเพณี ความรู้เป็นคุณธรรม เมื่อผู้คนใช้ความรู้นั้นเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่าง คนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความสัมพันธ์ที่ดีเป็นความสัมพันธ์ที่มีความสมดุล ที่เคารพกันและกัน ไม่ทำร้ายทำลายกัน ทำให้ทุกฝ่ายทุกส่วนอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ชุมชนดั้งเดิมจึงมีกฎเกณฑ์ของการอยู่ร่วมกัน มีคนเฒ่าคนแก่เป็นผู้นำ คอยให้คำแนะนำตักเตือน ตัดสิน และลงโทษหากมีการละเมิด ชาวบ้านเคารพธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า เขา ข้าว แดด ลม ฝน โลก และจักรวาล ชาวบ้านเคารพผู้หลักผู้ใหญ่ พ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ทั้งที่มีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้ว

2.4.2 ความรู้เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ความรู้ของชาวบ้าน ซึ่งเรียนรู้มาจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย ญาติพี่น้อง หรือผู้มีความรู้ในหมู่บ้านในท้องถิ่นต่างๆ ความรู้เหล่านี้สอนให้เด็กเคารพผู้ใหญ่ มีความกตัญญูรู้คุณพ่อแม่ และผู้มีพระคุณ มีความเอื้ออาทรต่อคนอื่น รู้จักช่วยเหลือ แบ่งปันข้าวของของตนให้แก่ผู้อื่น ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเป็นความรู้ที่มีคุณธรรม สอนให้คนเป็นคนดี สอนให้คนเคารพธรรมชาติ รู้จักพึ่งพาอาศัยธรรมชาติโดยไม่ทำลาย ให้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และคนที่ล่วงลับไปแล้ว

ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นความรู้เรื่องการทำมาหากิน เช่น การจับปลา การปลูกพืช การเลี้ยงสัตว์ การทอผ้า ทอเสื่อ การสานตะกร้าและเครื่องใช้ด้วยไม้ไผ่ ด้วยหวาย การทำเครื่องปั้นดินเผา การทำเครื่องมือทางการเกษตร นอกจากนั้น ยังมีศิลปะดนตรี การฟ้อนรำ และการละเล่นต่างๆ การ

รักษาโรคด้วยวิธีต่างๆ เช่น การใช้ยาสมุนไพร การนวด เป็นต้น ภูมิปัญญาเหล่านี้เป็นความรู้ความสามารถที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ และถ่ายทอดมาให้เรา มีวิธีการหลายอย่างที่ให้ความรู้เหล่านี้เกิดประโยชน์แก่สังคมปัจจุบันด้วย คือ

การอนุรักษ์ คือ การบำรุงรักษาสิ่งที่ตั้งงามไว้

การฟื้นฟู คือ การรื้อฟื้นสิ่งที่ตั้งงามที่หายไป เลิกไป หรือกำลังจะเลิก ให้กลับมาเป็นประโยชน์ เช่น การรื้อฟื้นดนตรีไทย

การประยุกต์ คือ การปรับ หรือการผสมผสานความรู้เก่ากับความรู้ใหม่เข้าด้วยกัน ให้เหมาะสมกับสมัยใหม่ เช่น การใช้ยาสมุนไพรในโรงพยาบาล ประสานกับการรักษาสมัยใหม่ การทำพิธีบวงสรวงต้นไม้ เพื่อให้คนร่วมมือกันอนุรักษ์ป่า

2.4.3 แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิต

แนวคิดเรื่องความสมดุลของชีวิต เป็นแนวคิดพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน การแพทย์แผนไทยหรือที่เคยเรียกกันว่า การแพทย์แผนโบราณนั้นมีหลักการว่า คนมีสุขภาพดีเมื่อร่างกายมีความสมดุลระหว่างธาตุทั้ง 4 คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ คนเจ็บไข้ได้ป่วยเพราะธาตุขาดความสมดุล จะมีการปรับธาตุ โดยใช้ยาสมุนไพรหรือวิธีการอื่นๆ คนเป็นไข้ตัวร้อน หมอยาพื้นบ้านจะให้ยาเย็นเพื่อลดไข้ เป็นต้น การดำเนินชีวิตประจำวันก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านเชื่อว่าจะต้องรักษาความสมดุลในความสัมพันธ์สามด้าน คือ¹⁹

ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านในชุมชนความสัมพันธ์ที่ดี มีหลักเกณฑ์ที่บรรพบุรุษได้สั่งสอนมา เช่น ลูกควรปฏิบัติอย่างไรกับพ่อแม่ กับญาติพี่น้อง กับผู้สูงอายุ คนเฒ่าคนแก่ กับเพื่อนบ้านพ่อแม่ควรเลี้ยงดูลูกอย่างไร ความเอื้ออาทรต่อกันและกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยเฉพาะในยามทุกข์ยากหรือมีปัญหา ใคร มีความสามารถพิเศษก็ใช้ความสามารถนั้นช่วยเหลือผู้อื่น เช่น บางคนเป็นหมอยา ก็ช่วยดูแลรักษาคนเจ็บป่วยไม่สบายโดยไม่คิดค่ารักษา มีแต่เพียงการยกครูหรือการรำลึกถึงครูบาอาจารย์ที่ประสพวิชามาให้เท่านั้น หมอยาต้องทำมาหากินโดยการทำนาทำไร่ เลี้ยงสัตว์เหมือนกับชาวบ้านอื่นๆ บางคนมีความสามารถพิเศษด้านการทำมาหากิน ก็ช่วยสอนลูกหลานให้มีวิชาไปด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนในครอบครัวในชุมชน มีกฎเกณฑ์เป็นข้อปฏิบัติและข้อห้ามอย่างชัดเจน มีการแสดงออกทางประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ เช่น การรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การบายศรีสู่ขวัญ เป็นต้น

¹⁹ ศูนย์กลางความรู้แห่งชาติ www.tkc.go.th

ความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ผู้คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยธรรมชาติแทบทุกด้าน ตั้งแต่อาหารการกิน เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรควิทยาศาสตร์และเทคโนโลยียังไม่พัฒนาก้าวหน้าเหมือนทุกวันนี้ ยังไม่มีระบบการค้าแบบสมัยใหม่ ไม่มีตลาด คนไปจับปลาล่าสัตว์ เพื่อเป็นอาหารไปวันๆ ตัดไม้เพื่อสร้างบ้านและใช้สอยตามความ จำเป็นเท่านั้น ไม่ได้ทำเพื่อการค้า ชาวบ้านมีหลักเกณฑ์ในการใช้สิ่งของในธรรมชาติ ไม่ตัดไม้อ่อน ทำให้ต้นไม้ในป่าขึ้นแทนต้นไม้ที่ถูกตัดไปได้ตลอดเวลา

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับความเข้มแข็งของชุมชน

2.5.1 ความหมายของความเข้มแข็งของชุมชน²⁰

การกำหนดคำนิยามของความเข้มแข็งของชุมชนนั้น ได้มีการกล่าวถึงอยู่ในเอกสารงานวิจัย และงานศึกษาหลายฉบับด้วยกัน ซึ่งพอจะสรุปความหมายของความเข้มแข็งของชุมชนได้ 2 ประการด้วยกัน คือ

ประการแรก ความเข้มแข็งของชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทมีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่น มีภาวะการนำ มีการเรียนรู้ การจัดการ การร่วมกันคิด และการแก้ไขปัญหาพร้อมกันของคนในชุมชนแล้วทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อสภาพภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับรวมถึงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการเรียนรู้ และมีการปรับตัวตลอดเวลา

ประการที่สอง ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง คือ ชุมชนที่พึ่งตนเองได้ ไม่ต้องรอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก คนในชุมชนมีความมั่นคงปลอดภัยในการดำรงชีวิต มีความรักและห่วงแหนชุมชนมีวิสัยทัศน์สามารถคาดการณ์ปัญหาที่จะเกิดขึ้นในอนาคตรวมทั้งมองเห็นแนวทางการแก้ไขปัญหาได้

2.5.2 ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง²¹

เมื่อพิจารณาจากความหมายทั้งสองประการของชุมชนเข้มแข็งแล้ว กล่าวได้ว่าชุมชนที่เข้มแข็งควรจะต้องมีลักษณะสำคัญดังต่อไปนี้ คือ

1. **เป็นการอยู่ร่วมกันของคนที่มีอุดมการณ์** มีค่านิยมร่วมกันอย่างเป็นปึกแผ่น สมาชิกมีความผูกพันกับชุมชน รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และมีระบบความเชื่อในการ

²⁰ การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

²¹ การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน รวมทั้งมีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา ซึ่งอาจเป็นหมู่บ้านชุมชนอื่นๆ ท้องถิ่น ภาครัฐราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

2. **มีกระบวนการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน** ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการชุมชนเพื่อการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลการแก้ปัญหา และการพัฒนาของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้สมาชิกเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการดังกล่าว โดยมีกลไกที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิก

3. **เป็นชุมชนที่มีการพัฒนาจิตสำนึกและกระบวนการเรียนรู้** เพื่อสร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ กล่าวคือ ชุมชนจะต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการในชีวิตประจำวัน และสามารถช่วยให้สมาชิกของชุมชนเห็นความเชื่อมโยงระหว่างปัญหาและแนวทางการแก้ไข ปัญหา เพื่อให้สามารถเผชิญปัญหา และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้

4. **เป็นชุมชนที่มีระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง** คนมีวิถีชีวิตที่ประหยัด อดออม ไม่ถูกลัทธิบริโภคนิยมครอบงำ มีความเข้มแข็งในการพึ่งตนเองด้านการบริโภค

5. **เป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ในระดับสูง** โดยมี ทุน แรงงาน ทรัพยากรเพื่อยังชีพพื้นฐานของตนเอง มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาต่างๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง รวมถึงเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน หากมีการพึ่งพาภายนอก ชุมชนก็จะต้องมีอำนาจในการจัดการ ตัดสินใจในเรื่องต่างๆ ได้ด้วยตนเอง และเป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ในที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป

6. **เป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาของชุมชน** สามารถควบคุม และจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ สมาชิกมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเองและชุมชน พร้อมทั้งจะร่วมจัดการแก้ไขปัญหา และพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองและชุมชน

7. **ชุมชนมีความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม** ยึดมั่นในคุณธรรมความดี ถ้ายทอดปลูกฝังสิ่งต่างๆ ดังกล่าวจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน คนในชุมชนรักสงบ ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญแก่ผู้อื่น ไม่มีอาชญากรรมหรือการใช้ความรุนแรง และเป็นชุมชนที่รักธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเห็นคุณค่าในธรรมชาติและทรัพยากรที่ธรรมชาติสร้างให้

2.5.3 ปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบสนับสนุนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง²²

ชุมชนที่มีความเข้มแข็ง จะมีลักษณะที่หลากหลายตามที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น บางชุมชนอาจเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งในด้านสังคม บางชุมชนเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งด้านเศรษฐกิจ หรือวัฒนธรรม โดยปัจจัยที่ช่วยสนับสนุนในการพลิกฟื้นความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วย

1. **ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม** ที่เป็นแนวราบหรือแนวนอนที่มีความแน่นแฟ้นต้องการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์ ส่งผลให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคีปรองดอง ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน สร้างระบบสวัสดิการของชุมชนขึ้นได้ มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน/กลุ่ม/องค์กร หรือของชุมชนว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ โดยมีการลงมือดำเนินการในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างจริงจัง เมื่อได้ทำแล้วจะเกิดความภูมิใจ และความมั่นใจในพลังและความสามารถของตนเองและกลุ่ม/ชุมชนของตน นอกจากนี้ ระบบความสัมพันธ์แนวราบนี้ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาความร่วมมือของคนในชุมชนได้อย่างกว้างขวางตลอดจนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนได้เรียนรู้และแสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ

2. **กระบวนการชุมชน** ซึ่งให้ความสำคัญกับการรวมตัวกันของบุคคลหลากหลายทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีเป้าหมายร่วมกันในประโยชน์สาธารณะ และประโยชน์ของสมาชิกมีกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่อง มีเวทีที่จะพูดคุยเพื่อเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ แก้ปัญหาร่วมกัน มีกลไกการปฏิสัมพันธ์ การเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกของชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล ข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติ และร่วมปรึกษาหารือในกลุ่มซึ่งจะทำให้เกิดการร่วมมือกันในชุมชน

3. **คุณภาพและศักยภาพของผู้นำ** ผู้นำต้องมีศักยภาพ มีทักษะความสามารถในการจัดการ มีภูมิปัญญาและค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ มีอิสระในการตัดสินใจ ตลอดจนมีวิสัยทัศน์ ทำงานด้วยความเสียสละ อดทน ไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตัว เป็นที่พึ่งพาของชาวบ้านและชุมชนได้ ซึ่งการมีโครงสร้างทางสังคมเป็นแนวราบจะช่วยให้เกิดกลุ่มผู้นำทางธรรมชาติที่มีความหลากหลายไปตามกิจกรรม

4. **จิตสำนึกความเป็นชุมชนและการมีส่วนร่วม** ชาวบ้านและผู้นำมีความรู้สึกสาธารณะร่วมกัน มีความสมานฉันท์เชิงอาทร รวมถึงมีจิตสำนึกและมีความตระหนักรู้ต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือหมู่บ้าน มองเห็นความสำคัญในการแก้ปัญหา มีความปรารถนาที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาเหล่านั้นร่วมกัน มีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สนใจเข้าร่วมประชุม ร่วมระดมความคิดเห็นและให้ข้อเสนอแนะในการทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้โครงการ/กิจกรรมสามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนได้

²² การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้. กันยายน 2548.

5. **ความสามารถด้านการจัดการ** ชาวบ้าน/ชุมชนมีระบบการจัดการต่างๆ ดี มีความรอบด้านทั้งด้านการเงิน บุคลากร องค์กร ฯลฯ สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนอย่างเต็มที่ มีประสิทธิภาพ มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเงินนอกจากนี้ยังมีการทำบัญชี รายรับ-รายจ่าย ต่างๆ อย่างเป็นระบบ สามารถตรวจสอบได้และมีมาตรฐานเชื่อถือได้ มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อผิดพลาดต่างๆ ของกลุ่มหรือองค์กรอยู่เสมอ มีการจัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานร่วมกันอย่างเป็นธรรมและมีความเท่าเทียม และไม่ถูกแทรกแซงจากกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มอิทธิพลและนักการเมือง

6. **ระบบความรู้และกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต** การศึกษาเป็นกลไกที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้และพัฒนาระบบค่านิยมของคนในชุมชน แต่การศึกษาต้องมีความหมายกว้างถึงการเรียนรู้ของบุคคลที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องตลอดช่วงวัยของชีวิต ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้จากแหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบตัวทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน และนอกชุมชน อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

7. **ระบบเศรษฐกิจของชุมชนที่เป็นระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองและมุ่งตอบสนองความต้องการเพื่อการยังชีพของชุมชนเป็นหลัก**

8. **วัฒนธรรม ค่านิยม และความเชื่อในศาสนา** สามารถสร้างทัศนคติให้คนมีความเคารพธรรมชาติ มีความพึงพอใจกับการพึ่งตนเอง และก่อให้เกิดวัฒนธรรมแบบร่วมมือมากกว่าการแข่งขัน

9. **การบริหารงานปกครองของรัฐ** ต้องมีการกระจายอำนาจลงสู่พื้นที่ ถ้ามีลักษณะรวมศูนย์อำนาจจะมีผลกระทบต่อชุมชนสูงและทำให้ชุมชนอ่อนแอ เพราะระบบราชการที่มีลักษณะการใช้อำนาจสั่งการในการพัฒนา จะเป็นกลไกในการทำลายศักยภาพในการคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.6.1 โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร²³

จากสภาพปัญหาที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในปัจจุบัน การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยจะทำให้ชุมชนมีสภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นได้ และอาจนำมาซึ่งผู้มาเยี่ยมชมชุมชนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์นี้ อันจะเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนอีกทางหนึ่ง จึงเกิดความสนใจที่จะศึกษา โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย จากการศึกษาพบว่า ปัจจัยส่งเสริมที่ทำให้มีโอกาสนับอนุรักษ์พื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยที่เป็นปัจจัยภายใน ได้แก่

(1) ผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าร้อยละ 34 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจเห็นด้วยกับการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัย

(2) ผู้อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติที่เข้มแข็งหากมีเป้าหมายร่วมกันน่าจะทำได้ดำเนินการต่างๆได้ง่าย

(3) ชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงสังคมสูงในรูปแบบที่หลากหลายมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการดำเนินกิจกรรมเพื่อส่วนรวม

(4) ประชาคมเมือง เทศบาลให้ความสนับสนุนกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย ส่วนปัจจัยหนุนจากภายนอก ได้แก่

(1) มีหน่วยงานภาครัฐ , หน่วยงานทางวิชาการที่พร้อมให้การสนับสนุน

(2) มีกลไกทางกฎหมายที่เอื้ออำนวย ให้เกิดการอนุรักษ์ได้

ปัจจัยด้านการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยที่เป็นปัจจัยภายใน คือ

(1) ปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนไม่มีทุนมากพอในการที่พื้นที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้

(2) ชุมชนขาดความรู้ และความเข้าใจการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

(3) ชุมชนยังเป็นสังคมพึ่งภายนอกรัฐอุปถัมภ์

(4) ขาดเทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสม

(5) ทศนคติของผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ที่มีคุณค่าร้อยละ16 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

ส่วนปัจจัยขัดขวางจากภายนอก ได้แก่

(1) ภาครัฐยังการบริหารจัดการแบบรวมศูนย์อยู่มาก

(2) ค่านิยมในการพัฒนายังขาดการศึกษาด้านมิติทางวัฒนธรรม

²³ รวินทร์ ถิ่นนคร.โอกาสในการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

2.6.2 ความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ; กรณีศึกษา การทำถ่านไม้ไผ่ที่หมู่บ้านยี่สาร²⁴

ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดการรับและพัฒนาการวิถีการผลิตที่เข้ามาเป็นแกนหลักของระบบ เศรษฐกิจชุมชนระหว่างปี 2481-ก่อนปี2530 เป็นผลทั้งจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกชุมชน ปัจจัยภายนอกที่สำคัญ ได้แก่ ระบบตลาดส่วนกลาง และระบบกฎหมายว่าด้วยกรรมสิทธิ์ที่ดิน ส่วนปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพแวดล้อมและทรัพยากรในท้องถิ่น ระบบเครือญาติและโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคม

ภายหลังปี 2530 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอาชีพ และการใช้ประโยชน์ทรัพยากรใน ชุมชนอย่างชัดเจน เนื่องจากการเปลี่ยนอาชีพไปเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการ เปลี่ยนแปลงมาจากทั้งปัจจัยภายนอก ได้แก่ อิทธิพลของตลาดการค้า การเกิดแหล่งพลังงาน ทางเลือก และเทคโนโลยีที่เข้ามาทดแทนถ่านไผ่ และปัจจัยภายในเอง ได้แก่ ค่านิยมเรื่องของ งาน ความเปลี่ยนแปลงของโครงสร้างประชากรในชุมชนและในระดับครอบครัวที่มีขนาดเล็กลง ความไม่สอดคล้องระหว่างวิถีชีวิตของสมาชิกรุ่นใหม่ที่มีการศึกษาในระบบการศึกษาชั้นสูงจาก สังคมภายนอกกับวิถีการผลิตในลักษณะเดิม การแสวงหาโอกาสเลื่อนสถานภาพทางเศรษฐกิจและ สังคมของชนชั้นกลางในชุมชน

2.7 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย

2.7.1 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยในต่างประเทศ ตามแนวความคิดการ อนุรักษ์ พื้นฟูชุมชนโดยหลัก “มะจีซีคีรี” หรือ การ “ปลุก”ชุมชนในญี่ปุ่น²⁵

“มะจีซีคีรี” เป็นศัพท์หมายถึง การจัดการเมืองและชุมชนในรูปแบบใหม่ ในหมู่บ้านวิชาการ ผู้ดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชน ตลอดจนชาวบ้านทั่วไป โดย “มะจีซีคีรี” มีความหมายเกี่ยวข้องกับ กิจกรรมทางด้านการรักษาภูมิทัศน์ การป้องกันภัยทางธรรมชาติ สวัสดิการสังคม การรักษา สภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ประวัติศาสตร์ การจัดการพื้นที่ว่าง และการกระตุ้นเศรษฐกิจ เป็นต้น “มะจีซีคีรี” แบ่งได้หลายระดับตั้งแต่ระดับเมืองไปจนถึงระดับชุมชน และกลุ่มคน โดยลักษณะเด่น ของ“มะจีซีคีรี”คือการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมและการเสนอความคิดเห็นของชาวบ้าน มากกว่า การจัดการเมืองและชุมชนโดยภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว

²⁴ อภิญญา ดันทวิวงศ์. ความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ; กรณีศึกษาการทำถ่าน ไม้ไผ่ที่หมู่บ้านยี่สาร.วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยศิลปากร,2543.

²⁵ “มะจีซีคีรี”การปลุกชุมชนในญี่ปุ่น แนวความคิดและแนวทางปฏิบัติ. ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2546.

กระแสการจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคีริ” ได้เริ่มมีขึ้นในช่วงปี พ.ศ.2500-2510 ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับกระแสแนวความคิดในการจัดการเมืองและชุมชนที่เน้นให้ “คน” เข้ามามีส่วนร่วม เป็นกระแสเรียกร้องให้ทบทวนบทบาทในการทำงานของภาครัฐฯ รวมถึงแนวความคิดปรับเปลี่ยนสู่ความทันสมัย(Modernized city planning) ซึ่งเน้นไปที่วัตถุประสงค์ได้ถูกเปรียบเทียบแนวความคิดในการจัดการเมืองและชุมชน

การเปลี่ยนแปลงแนวความคิดการจัดการเมืองและชุมชนในประเทศญี่ปุ่น นักวิชาการ ทาคามิ ซาวามิโนรุ ได้ให้คำจำกัดความและบทบาทการดำเนินงาน การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคีริ” ดังต่อไปนี้

1) การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจิซึคีริ” เป็นการเปลี่ยนการดำเนินงานจากภาครัฐฯมาสู่การดำเนินงานโดยประชาชน

2) ผลที่ได้จากการดำเนินงาน มีทั้งทางด้านวัตถุประสงค์และทางกิจกรรม

3) การดำเนินงานให้ความสำคัญกับลักษณะเฉพาะตัวของชุมชน แทนการดำเนินการในรูปแบบมาตรฐาน

4) กระบวนการทำงานเน้นความคิดและความร่วมมือของผู้อาศัย

5) การดำเนินงาน คำนึงกระบวนการทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

6) แนวทางการสร้างคนเพื่อดำเนินงานอย่างสืบเนื่อง

7) การดำเนินงานที่ต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายในการสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

8) การคำนึงถึงมิติมุมมองใกล้ และความสัมพันธ์ภายในชุมชนเอง

9) การคำนึงถึงมิติมุมมองไกล และความสัมพันธ์ภายในของชุมชนเอง

10) การดำเนินงานที่ไม่หยุดเพียงแนวความคิด แต่นำแนวความคิดนั้นมาดำเนินงานจนได้ผลเป็นรูปธรรม

ตารางที่ 2.2 แสดงการเปรียบเทียบการจัดการเมืองและชุมชน จากหน่วยงานภาครัฐ และการจัดการเมืองและชุมชน “มะจีซีคีรี”

	การจัดการเมืองและชุมชนจากหน่วยงานภาครัฐ	การจัดการเมืองและชุมชนตามหลักการ “มะจีซีคีรี”
1. ประวัติ	ในปี พ.ศ.2431มีแผนงานปรับปรุงเมืองโตเกียว(Modern city planning)	แผนงานที่เริ่มมีขึ้นช่วงปี พ.ศ.2500-2510
2. สาระสำคัญ	สาระสำคัญ เน้นผลการดำเนินงานทางด้านวิศวกรรมโยธา และ สาธารณูปการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ถนนสาธารณะ ลำน้ำ ท่อระบายน้ำ และการวางแผนออกแบบอาคารสาธารณะ	ครอบคลุมในส่วนของ การวางผังเมือง(City planning)ไปพร้อมกับการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อการอยู่อาศัย การค้นหาแนวทางเสริมสร้างการอยู่อาศัยที่ดีด้วยการคำนึงถึงผู้อยู่อาศัยเน้นผลการดำเนินงานทั้งทางด้านวัตถุและกิจกรรมทางสังคม
3. ขอบเขต	ขอบเขตทางด้านการปกครองและขอบเขตจากการกำหนดหน่วยโครงการของงานด้านการพัฒนา	ขอบเขตของการอยู่อาศัย ที่ผู้คนทั่วไปเข้าใจในระดับหนึ่ง โดยไม่จำกัดพื้นที่ตามขอบเขตทางด้านการปกครอง
4. ผู้ดำเนินงาน	หน่วยงานภาครัฐในระดับประเทศ ระดับจังหวัด หรือระดับท้องถิ่น	ประชาชน ชาวบ้าน องค์กรอิสระ องค์กรชุมชน ในระดับตำบล หมู่บ้าน
5. กระบวนการ	การดำเนินงานจากบนลงล่าง (Top-down process)	การดำเนินงานจากล่างขึ้นบน (Bottom-up process)
6.รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน	การมีส่วนร่วมของประชาชนตามแบบแผนพิธีการ	การมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างไม่มีแบบแผนพิธีการ
7. รูปแบบการดำเนินงาน	กิจกรรมต่อต้านการเดินขบวน ยื่นเอกสาร แสดงความคิดเห็น	กิจกรรมการเสนอการศึกษา กิจกรรมของชาวบ้าน
8. นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญ	นักวางผัง สถาปนิก ผู้ให้คำปรึกษา	ผู้ประสานงาน ผู้ให้คำปรึกษา
9. ภาพลักษณ์	แสดงความน่าเกรงขาม อำนาจ แข็งกร้าว	แสดงถึงความอบอุ่น มีความยืดหยุ่น
10. ฤๅณ๑สำคัญ	ระบบราชการทางแนวตั้งที่เน้นการรวมศูนย์ การวิเคราะห์แยกแยะในมุมมองแบบมิติเดียว	ระบบราชการทางแนวนอนที่เน้นการกระจายอำนาจ ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนตามรูปแบบของการเห็นพ้องต้องกัน การวิเคราะห์รูปแบบในลักษณะองค์รวมแบบปัจเจกเอกลักษณ์

2.7.1.1 กรณีศึกษา อิระโนะ Living Museum

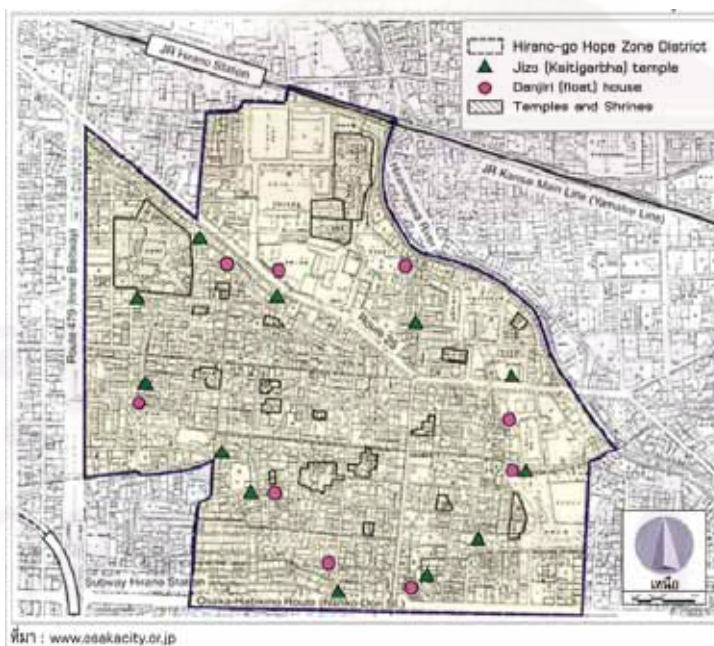

รูปที่ 2.1 แสดงที่ตั้งอิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโอซาก้า

1. ที่ตั้ง

อิระโนะเป็นย่านเก่า ตั้งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทโอซาก้า ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเขต อิระโนะ(Hirano Ku) เมืองโอซาก้า

ลักษณะภูมิประเทศของย่านอิระโนะเป็นพื้นที่ราบลุ่มปากแม่น้ำเดิมมีโครงข่ายลำน้ำเพื่อการชลประทาน ที่แยกตัวมาจากแม่น้ำอิระโนะประกอบขึ้นเป็นชุมชน ต่อมาจึงใช้ชื่อได้เปรียบดังกล่าว โดยวางรูปแบบผังหมู่บ้าน แต่ในปัจจุบันถูกถมเป็นโครงข่ายถนน

รูปที่ 2.2 แสดงขอบเขตและตำแหน่งของสถานที่สำคัญภายในตำบล Hirano-go ของประเทศญี่ปุ่น

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

ฮิระโนะเป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นเอกเทศค่อนข้างสูง เนื่องจากผ่านการปกครองตนเองมาตั้งแต่สมัยเฮอัน เมืองฮิระโนะเป็นเมืองในลำดับต้นๆของประเทศญี่ปุ่นที่ดำเนินการค้ากับต่างประเทศ และเป็นศูนย์กลางการค้าพาณิชย์ อันเป็นรากฐานสำคัญที่ทำให้เมืองโอซาก้าได้รับการพัฒนาเป็นเมืองหลวงในยุคก่อนสมัยเอโดะ ในยุคสงครามการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองหมู่บ้านฮิระโนะได้รับภัยจากสงคราม โดยหมู่บ้านถูกเผาทำลายจนหมดสิ้น และฮิระโนะได้รับการบูรณะขึ้นมาอีกครั้งในสมัยเอโดะ

จนกระทั่งในปี พ.ศ.2518 ในสมัยเมจิ มีการปรับเปลี่ยนผังหมู่บ้านมาเป็นรูปแบบแนวตาราง คูคลองและแม่น้ำฮิระโนะถูกถมเป็นถนน มีเพียงพื้นที่คูคลองบางส่วนที่ได้รับการเปลี่ยนเป็นสระเก็บกักน้ำ กระทั่งในยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้มีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ ก่อนที่ฮิระโนะจะเปลี่ยนแปลงอีกครั้ง ให้เป็นพื้นที่หมู่บ้านจัดสรรทางเกษตรกรรมตามแนวทางการปรับปรุงที่ดินเพื่อการเกษตร ภายใต้อิทธิพลสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งต่อมาพื้นที่เหล่านั้น ก็ได้รับการพัฒนาตามการขยายตัวของเมืองโอซาก้าในที่สุด

ปัจจุบันย่านฮิระโนะยังคงเป็นย่านเก่าที่มีเอกลักษณ์ทั้งภาษาและศิลปวัฒนธรรมของตนเอง ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม ผู้คนและร้านค้าในย่านยังดำรงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม จนเรียกได้ว่าเป็น พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต “Living Museum” และสิ่งสำคัญนอกเหนือจากนั้น คือการที่ชุมชนฮิระโนะดำเนินการอนุรักษ์ โดยให้ความสำคัญกับการช่วยเหลือตนเองมากกว่าการพึ่งพาช่วยเหลือจากภายนอก ด้วยเหตุปัจจัยที่เคยเป็นชุมชนปกครองตนเองมาในอดีต

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ย่านฮิระโนะมีสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรมไม่แตกต่างจากพื้นที่อื่น ๆ ในเมืองโอซาก้าเท่าใดนัก แต่ลักษณะเฉพาะของพื้นที่ย่านที่มีความสำคัญ คือการผสมผสานอาคารบ้านเรือนหลายรุ่น นับตั้งแต่บ้านและร้านค้าโครงสร้างในสมัยเอโดะ จนถึงบ้านและอพาร์ทเมนท์รูปแบบสมัยใหม่ รวมถึงในองค์ประกอบชุมชนหลัก ได้แก่ วัดและศาลเจ้าขนาดเล็กที่กระจายตัวอยู่ล้อมรอบแนวชุมชนเดิม ถนน ตลาด ตลอดจนร้านค้าเก่าในพื้นที่

รูปที่ 2.3 แสดงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

รูปที่ 2.4 แสดง สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

4. จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชน

จุดเริ่มต้นสู่การ “ปลูก” ชุมชนในย่านฮิระโนะเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2523 เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันคัดค้านการรื้อถอนชานชาลาสถานีรถไฟ ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะเฉพาะตัวคือเป็นศาลาทรงแปดเหลี่ยม และในที่สุดทางการก็ยอมรับความคิดเห็นของชาวบ้าน โดยอนุรักษ์ชานชาลาสถานีรถไฟนี้ด้วยการคงบางส่วนของชานชาลาไว้ในสวนสาธารณะ

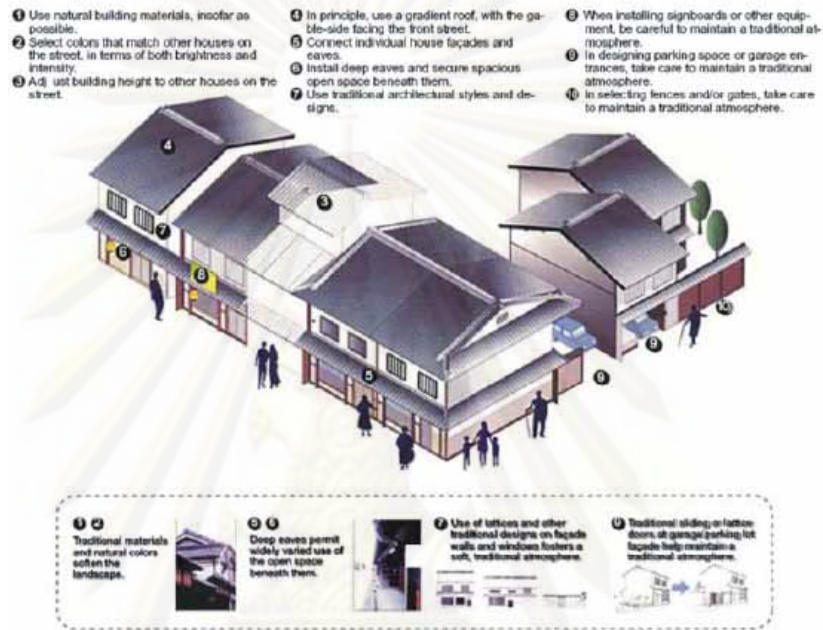
จากจุดเปลี่ยนแปลงนี้เอง ทำให้ชาวบ้านเริ่มเกิดความสงสัยในกระบวนการคิดการวางแผนเมืองโดยภาครัฐฯ ตลอดจนได้ตระหนักถึงความสำคัญและพลังจากการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้องสิทธิประโยชน์ของชุมชน

ในปีพ.ศ.2526 กลุ่มชาวบ้านโดยการนำของหลวงพ่อดาวะกุจิดำเนินกิจกรรมเพื่อกำหนดข้อตกลงร่วมเพื่อรักษาสภาพภูมิทัศน์ชุมชน และในปีพ.ศ.2529 ได้มีการสำรวจสภาพแวดล้อมและสถาปัตยกรรม รวมถึงการหาแนวทางอนุรักษ์ ควบคู่ไปกับการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมของย่านฮิระโนะ โดยกิจกรรมการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การฟื้นฟูเพลงพื้นบ้าน ตำนานเรื่องเล่าเก่าๆ การฟื้นฟูภาษาท้องถิ่น ไปจนถึงการรื้อฟื้นอาหารในท้องถิ่น เช่น ขนมฮิระโนะ เหล้าฮิระโนะและชาละเปา ผสมเหล้าฮิระโนะอันเลื่องชื่อ ในการจัดกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ เป็นโอกาสอันดีที่ช่วยให้ชาวบ้านได้มาพบปะพูดคุยเพิ่มความสามัคคี ก่อนนำไปสู่การจัดโครงการเมืองแห่งศิลปะ “Modern de Hirano” ในเวลาต่อมา

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

การดำเนินงานอนุรักษ์ของชุมชนฮิระโนะ มีแนวทางเฉพาะตัวที่น่าสนใจเป็นอย่างมาก กล่าวคือ สมาชิกกว่า 30 คนที่มาจากหลากหลายอาชีพและวัยที่แตกต่างกัน ได้เข้ามาทำงานร่วมกันโดยไม่มีข้อบังคับ ค่าสมาชิก ตลอดจนไม่มีประธานกลุ่ม โดยที่การดำเนินงานสามารถดำเนินมาอย่างต่อเนื่องกว่า 20 ปี ด้วยหลักการที่ยึดถือเพียง 3 ข้อ คือ ทำในสิ่งที่คิดว่าสนุก ทำอย่างง่าย ๆ และรับเงินการกุศลจากคนภายนอก

นอกจากนี้ ลักษณะพิเศษในการดำเนินงานอีกประการหนึ่ง คือการดำเนินงานเกิดขึ้นจากการรวมตัวของชาวบ้าน โดยไม่ต้องกรรให้หน่วยงานภาครัฐฯ และกลุ่มนักวิชาการต่างๆ เข้ามาให้ความช่วยเหลือ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวบ้านเชื่อว่าแนวทางตามหลักวิชาการทำให้การจัดการชุมชนไม่น่าสนใจ ด้วยว่านักวิชาการไม่เข้าใจวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านเท่ากับตัวผู้อาศัยเอง รวมถึงความเชื่อที่ว่ากรรยอมรับความช่วยเหลือจากภายนอกจะทำให้ความพยายามช่วยเหลือตนเองของชุมชนหายไป

รูปที่ 2.5 แสดงลักษณะของการบูรณะและซ่อมแซมที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดลอมในตำบล Hirano-go

6. ผลการดำเนินงาน

กรรทำงานของชุมชนอิสระโนะให้กรรสำคัญอย่างมากกับการจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูเอกลักษณ์ในท้องถิ่น โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นมีทั้งกรรจัดเทศกาลมาจนถึงเทศกาลสำคัญ คือ กรรกรเมืองแห่งศิลปะ และการจัดกิจกรรมในร้านค้บ้านเรือนของชาวบ้าน จนพัฒนาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายความร่วมมือภายในย่าน

รูปที่ 2.6 แสดงประชาสัมพันธ์ประกรรร้องเพลง เพื่อส่งเสริมกรรกรเมืองแห่งศิลปะ Modern de Hirano

6.1 การส่งเสริมความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชน

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในเรื่องบทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ รูปแบบการจัดการชุมชนฮิระโนะ ไม่มีกฎเกณฑ์บังคับตายตัว แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือของผู้อาศัยในชุมชนที่ต้องการความสัมพันธ์ในการทำงานแบบหลวมๆ มีความเป็นอิสระสูง ซึ่งสะท้อนให้เห็นลักษณะของชุมชนฮิระโนะที่ตั้งอยู่อย่างเป็นเอกเทศและปกครองตนเองมาโดยตลอด

รูปที่ 2.7 แสดงการปรับปรุงที่อยู่อาศัย และสิ่งแวดล้อมในตำบล

6.2 การอนุรักษ์และการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

แนวทางการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของฮิระโนะจะไม่เน้นการสร้างกายภาพขึ้นใหม่ แต่เน้นการใช้ประโยชน์จากอาคารเก่า พร้อมกับรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการจัดสร้างองค์ประกอบของเมืองที่สวยงาม เช่น การจัดทำทางเดินเท้า เชื่อมโยงร้านค้าเก่าที่ทำหน้าที่เป็นพิพิธภัณฑสถานขนาดเล็กกว่าหนึ่งร้อยแห่งเข้าด้วยกัน จัดทำป้ายบอกทางและป้ายแผนที่แสดงที่ตั้งอาคารสำคัญในย่าน เป็นต้น

6.3 การจัดกิจกรรมภายในชุมชน

เนื่องจาก จุดเด่นของฮิระโนะคือการคงรูปแบบวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเมืองไว้ได้ ด้วยเหตุนี้ กิจกรรมที่จัดขึ้นในย่านจึงเป็นการจัดแสดงเรื่องราวชีวิตความเป็นอยู่ การค้าขายและเครื่องมือเครื่องใช้แบบเก่าในร้านรวงต่างๆ ทั่วทั้งย่านเก่าทั้งย่านแห่งนี้ได้กลายเป็นเสมือนพิพิธภัณฑสถานชาวบ้านที่มีชีวิตชีวา จากการอาศัยอยู่จริงๆ ในพื้นที่

จากความเข้าใจของชาวฮิระโนะ พิพิธภัณฑสถานชาวบ้านมิใช่เป็นการสร้างอาคารเพื่อจัดแสดงโบราณวัตถุหรือเป็นอาคารที่เป็นรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งเท่านั้น แต่เป็นการให้ร้านค้าดั้งเดิมหรือบ้านเรือนภายในชุมชนเปิดแสดงให้ผู้คนภายในและภายนอกชุมชนเข้าเยี่ยมชมได้อย่างอิสระ ด้วยเหตุนี้ ในการจัดแสดงอาจเป็นกระบวนการทำงาน การผลิตสินค้า หรือการจัดพื้นที่มุมใดมุมหนึ่งในร้านค้าให้เป็นที่แสดงเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต เป็นต้น

ตัวอย่างพิพิธภัณฑ์ชาวบ้าน ตัวอย่าง

- พิพิธภัณฑ์ภายในวัดเซ็นโกจิ (Sengoji)

ภายในวัดเซ็นโกจิ ประกอบด้วยพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กหลายแห่ง ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ของเล่น เป็นศาลาขนาดเล็กจัดแสดงของเล่น ตั้งแต่สมัยสงครามโลกครั้งที่สอง พิพิธภัณฑ์ภูติผี เป็นศาลาภายในวัดที่แสดงการจัดรูปภาพและภาพม้วนโบราณแสดงรูปภูมิจีโบราณของญี่ปุ่น และพิพิธภัณฑ์นรก เป็นศาลาขนาดเล็ก จัดแสดงเครื่องเล่นแบบเก่าที่ใช้สอนศีลธรรมให้แก่ผู้คน เป็นต้น

นอกจากพิพิธภัณฑ์ขนาดเล็กภายในย่านแล้ว ย่านฮิระโนะยังมีการจัดงานเทศกาลอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น การประกวดวีดีโอเกี่ยวกับย่านฮิระโนะ และการจัดคอนเสิร์ตการร้องเพลงของบีโทเฟนด้วยภาษา ฮิระโนะ ในปี พ.ศ.2542 การจัดแสดงละครหุ่นกระดาษ ในปี พ.ศ.2543 โดยกิจกรรมในหลายครั้งจัดขึ้น ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมโยงไปสู่การจัดกิจกรรมระดับสากล ที่มีการแลกเปลี่ยนทางด้านวัฒนธรรมระหว่างประเทศ

รูปที่ 2.8 แสดงภายในวัดเซ็นโกจิ สถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งในฮิระโนะ

พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น

พิพิธภัณฑ์ขนมในท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของร้านขายขนมที่ตั้งอยู่ในตลาดใหม่ของย่าน ขายขนมประจำท้องถิ่น เช่น ซาละเปาฮิระโนะ ที่มีชื่อเสียง และจัดพื้นที่เล็กๆด้านหน้าร้านเป็นพิพิธภัณฑ์ที่วางแบบพิมพ์ขนมรุ่นเก่าตั้งแต่ในสมัยเริ่มกิจการให้ผู้สนใจเข้าชม

รูปที่ 2.9 แสดงภายในร้านขายขนม และของเล่นโบราณ

2.7.2 กรณีศึกษาการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยในประเทศไทย

2.7.2.1 ชุมชนริมคลองอัมพวา²⁶

1. ที่ตั้ง

ชุมชนริมคลองอัมพวา ตั้งอยู่ที่จังหวัดสมุทรสงคราม

รูปที่ 2.10 แสดงภาพถ่ายดาวเทียม พื้นที่อำเภออัมพวา แม่น้ำแม่กลอง และคลองอัมพวา

²⁶ ศิริวรรณ ศิลพัชรนันท์. ประสบการณ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมพื้นที่ชุมชนริมคลองอัมพวา. วารสารทางวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อัมพวา, 2549.

2. ความเป็นมาและความสำคัญของพื้นที่

2.1 ในสมัยอยุธยา

พื้นที่ในเขตอำเภออัมพวา และบางคนที่เดิมที่เดิมเรียกชื่อว่า “แขวงบางช้าง” ขึ้นอยู่กับเมืองราชบุรี ในรัชสมัยพระเจ้าปราสาททอง(พ.ศ.2173-2194) ปราบกฏ หลักฐานว่ามีชุมชนเรียกกันว่า “ตลาดบางช้าง” ซึ่งเป็นตลาดขนาดใหญ่ในลุ่มน้ำแม่กลอง อัมพวาจึงเป็นที่รู้จักในด้านการเป็นชุมชนค้าขายและแหล่งของชาวสวน

2.2 ในสมัยรัตนโกสินทร์

- พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ในครั้งดำรงตำแหน่งเป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรี(ทองด้วง) ได้สมรสกับท่าน “นาก” ซึ่งต่อมาก็คือสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี ในช่วงกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าในปี พ.ศ.2310 ได้อพยพหนีภัยสงครามมาอยู่ที่บ้านอัมพวา และได้ให้กำเนิดบุตรซึ่งต่อมาก็คือพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ด้วยเหตุนี้ จึงกล่าวได้ว่าอัมพวา คือเมืองพระราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

- อัมพวาเป็นเมืองราชินิกุล คือ นิवासสถานเดิมของสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินีนาถในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระพาสต้นมายังอัมพวาถึง 2 ครั้ง

รูปที่ 2.11 แสดงการเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ชุมชนริมคลองอัมพวาและพื้นที่ต่อเนื่อง ประกอบด้วยสถาปัตยกรรมอาคารไม้ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความเก่าแก่และทรงคุณค่า บางส่วนเสื่อมสภาพและทรุดโทรมลงไปซึ่งสามารถจำแนกได้ดังนี้

- ห้างแถวไม่ริมน้ำ

รูปที่ 2.12 แสดงรูปแบบที่อยู่อาศัยประเภทห้างริมน้ำ

- เรือนทรงไทย

รูปที่ 2.13 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง

- เรือนคหบดี/อาคารราชการเก่า

รูปที่ 2.14 แสดงเรือนคหบดี/อาคารราชการเก่า

- เรือนแพเดิม

รูปที่ 2.15 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนแพแบบดั้งเดิม

- เรือนเดี่ยวริมน้ำ/เรือนในสวน(เรือนพื้นถิ่น)

รูปที่ 2.16 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนเดี่ยวริมน้ำ

4. จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูชุมชน

นับตั้งแต่ พ.ศ.2544 คณะอาจารย์ของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาและวิจัยในโครงการที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ และพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุมชนคลองอัมพวา จังหวัดสมุทรสงครามตามลำดับ ดังนี้

1) โครงการจัดทำแผนแม่บท และแผนปฏิบัติการเพื่อการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพแวดล้อมแม่น้ำ คู คลอง ในพื้นที่ลุ่มน้ำภาคตะวันตก โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจากสำนักงานโยธาและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในช่วง พ.ศ.2544-2545 ซึ่งมีการคัดเลือกให้คลองอัมพวาให้เป็นพื้นที่กรณีศึกษา

2) โครงการนำร่องเพื่อปรับปรุง และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมคลองอัมพวา โดยการสนับสนุนจากกองทุนสิ่งแวดล้อม สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาเป็นเจ้าของโครงการใน พ.ศ.2545

3) โครงการสถาปัตยกรรม เป็นโครงการค่ายกิจกรรมของนิสิตของคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เพื่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมชุมชนริมคลองอัมพวา ซึ่งเริ่มในปี พ.ศ.2545

4) โครงการอนุรักษ์ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมพื้นที่คลองอัมพวา (Thailand Cultural Environment Project : TCEP) ร่วมกับสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและรัฐบาลเดนมาร์ก โดยสำนักงานให้ความช่วยเหลือทางวิชาการของประเทศเดนมาร์ก (DANIDA) ในด้านการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมระหว่าง พ.ศ.2546-2548

5.บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ ขั้นตอนการดำเนินการโครงการ (Thailand Cultural Environment Project : TCEP)

5.1 การศึกษาในระดับจังหวัด

การศึกษาเรื่องราวต่างๆของจังหวัดสมุทรสงครามด้านสภาพภูมิประเทศ สถาปัตยกรรม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมใน พ.ศ.2545-2546 โดยเริ่มจาก

1) การศึกษา “รายงานระดับกว้างของจังหวัดสมุทรสงคราม” (Wide Area Report) ผลของการศึกษาพบว่าจังหวัดสมุทรสงครามซึ่งมีแม่น้ำลำคลองไหลผ่านกว่า 300 สาย ประชาชนยังคงมีวิถีชีวิตแบบชาวสวน และชาวประมง ยังคงมีชุมชนริมน้ำ มีระบบนิเวศน์สวนแบบไทยเป็นจังหวัดที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์ต้นบรมราชจักรีวงศ์ มีความสำคัญด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจุบันพบว่ามรดกทางวัฒนธรรมดังกล่าวเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาแบบสมัยใหม่

2) การสำรวจภาคสนามในระดับจังหวัดในเรื่องสิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ การศึกษาประวัติศาสตร์ และพัฒนาการของพื้นที่ และศึกษาลักษณะเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม และชุมชน รวมทั้งการการใช้ประโยชน์อาคาร สภาพสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

3) การประยุกต์ใช้เทคนิค SAVE(Survey of Architecture Value in the Environment) ซึ่งเป็นเทคนิคจากประเทศเดนมาร์ก เพื่อสำรวจโดยใช้แบบฟอร์มในการจัดบันทึกข้อมูลลักษณะเด่นทางกายภาพของพื้นที่ด้วยการเดินสำรวจ(Walk Through)ร่วมกับคนในชุมชน ได้แก่ องค์กรประกอบของคนในชุมชน และภูมิทัศน์ที่สำคัญ รวมทั้งรายละเอียดอาคารที่สำคัญในพื้นที่แหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมในระดับจังหวัด โดยประสานกับตัวแทนขององค์กรบริหารส่วน

ตำบลหรือผู้รู้ในท้องถิ่น หลังจากนั้น จึงจัดนิทรรศการ และกิจกรรมเสริมสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมท้องถิ่นเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากชุมชน

4) ผลของการสำรวจนำไปสู่การสำรวจแหล่งศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมในระดับจังหวัด นำไปสู่การจัดพิมพ์แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมจังหวัดสมุทรสงคราม (Cultural Environment Atlas of Samutsongkhram) ซึ่งเป็นเอกสารที่เผยแพร่ให้แก่สถาบันการศึกษาในระดับต่างๆ หน่วยงานราชการ ชุมชน องค์กรเอกชนในพื้นที่ ฯลฯ เพื่อเป็นเครื่องมือในการตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปวัฒนธรรมในระดับจังหวัด

5) คัดเลือกแหล่งศิลปกรรมสิ่งแวดล้อมที่มีความสำคัญระดับที่ 1 เป็นกรณีศึกษา จากผลของการสำรวจระดับจังหวัด 20 แห่ง ซึ่งได้แก่ชุมชนริมคลองอัมพวา โดยเหตุผลของความสำคัญทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ศิลปกรรม สถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตของชุมชน

5.2 การศึกษาในระดับชุมชน

1) การศึกษาคุณค่าและความสำคัญของชุมชนริมคลองอัมพวา

1. ด้านประวัติศาสตร์
2. คุณค่าและความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม
3. คุณค่าและความสำคัญทางด้านสถาปัตยกรรม
4. คุณค่าความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม

2) การสำรวจรายละเอียดระดับชุมชน(Detailed Survey) โดยใช้เทคนิค CHIP(Cultural Heritage in Planning) จากประเทศเดนมาร์ก ซึ่งมีการปรับปรุงแบบฟอร์มการสำรวจพื้นที่ให้เหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา

3) การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากมุขปาฐะ(Oral history) ซึ่งดำเนินการโดยสถาบันวิจัยสังคม

4) การประชุมร่วมกับหน่วยงานในท้องถิ่น ได้แก่ เทศบาล อบต. โรงเรียน วัด และตัวแทนชุมชน เพื่อศึกษาปัญหา การเปลี่ยนแปลง ศักยภาพในการพัฒนาในอนาคต รวมทั้งวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอกของชุมชน(SWOT) และการกำหนดวิสัยทัศน์ของอัมพวา ซึ่งเกิดจากการระดมสมอง เมื่อวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2546 ดังนี้

4.1) การวิเคราะห์สถานการณ์ภายในและภายนอก (SWOT)

จุดแข็ง

- อัมพวาที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เนื่องจากเป็นเมืองราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และเป็นเมืองราชินิกุล

- เป็นชุมชนริมน้ำที่ยังคงวิถีชีวิตริมน้ำ ซึ่งเป็นทั้งชุมชนศูนย์กลางการค้าขาย และชุมชนชาวสวน ยังคงมีพื้นที่สวนแบบดั้งเดิม และนอกจากนี้ยังมีพืชพันธุ์ท้องถิ่นที่หายาก เช่น ต้นอัมพวา ส้มแก้ว พริกบางช้าง ฯลฯ

- สถาปัตยกรรมชุมชนยังคงเอกลักษณ์ เป็นชุมชนริมน้ำ ซึ่งประกอบด้วยอาคารเรือนไทย เรือนแพดั้งเดิม เรือนพื้นดิน

- คนในท้องถิ่นมีความชำนาญทางด้านศิลปวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับการถ่ายทอดกันมา

จุดอ่อน

- สภาพอาคารริมน้ำมีความทรุดโทรม ขาดการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งมีความเสี่ยงจากอัคคีภัยเพราะเป็นอาคารไม้

- สภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ตลาดการค้าซบเซา ราคาผลผลิตจากสวนตกต่ำ

- คนรุ่นหนุ่มสาวย้ายออกจากชุมชนไปอยู่ที่อื่น

โอกาส

- เริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้นโดยอาศัยสื่อต่างๆมากขึ้น เช่น ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ดนตรีไทย

- มีศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับพื้นที่รอบนอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวทางน้ำ

ภัยคุกคาม

- กระแสนิยมความทันสมัยในการสร้างอาคารต่างๆ

- ผังเมืองรวมอัมพวาไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่และวิถีชีวิต

5) การกำหนดวิสัยทัศน์

ที่การประชุมในวันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ.2546 กำหนด “วิสัยทัศน์ของเทศบาลตำบลอัมพวา” สรุปได้ดังนี้ “อัมพวาเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่ยังคงเอกลักษณ์การตั้งถิ่นฐานและวิถีชีวิตของชุมชนริมน้ำดั้งเดิม และรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันมีค่าของท้องถิ่นเอาไว้ได้อย่างสมบูรณ์ โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว”

6) การจัดกิจกรรมสร้างความตระหนักให้แก่คนในชุมชนและนักเรียน ได้แก่

- การชักชวนคนในชุมชนร่วมจัดนิทรรศการ “ภาพเก่าเล่าเรื่อง” ทำให้คนอัมพวาเกิดความภาคภูมิใจในตระกูลและท้องถิ่นของตน ทำให้เกิดกระแสการสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น

- การจัดประชุมเพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

- การจัดทำแผ่นพับเพื่อประชาสัมพันธ์โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

- การจัดค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมสำหรับเยาวชนในพื้นที่
- การจัดให้สื่อมวลชนมาเยี่ยมเยือนชุมชน
- การต้อนรับชาวต่างชาติที่มาทัศนศึกษาชุมชน
- การจัดกิจกรรมประกวดวาดภาพและเรียงความของนักเรียนในการอนุรักษ์

วัฒนธรรม อัมพวา

- การจัดทำบัตรอวยพร เนื่องในเทศกาลปีใหม่ (ส.ค.ส.) ซึ่งเป็นผลจากการประกวดวาดภาพของนักเรียน

- การจัดกิจกรรมให้นักเรียนในท้องถิ่นฝึกวาดรูปกับศิลปิน
- การจัดทำเสื้อ “เรารักอัมพวา” ให้กับคนในชุมชน และจำหน่ายแก่บุคคลที่สนใจ
- การจัดเวทีเสวนาเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการอนุรักษ์ และพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง

รูปที่ 2.17 แสดงการจัดกิจกรรมออกค่ายสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม

รูปที่ 2.18 แสดงศูนย์ข้อมูลชุมชนอัมพวา

รูปที่ 2.19 แสดงภาพวาดสีน้ำโดย
รองศาสตราจารย์ ดร.ชวลิต นิตยะ

รูปที่ 2.20 แสดง โปสเตอร์เพื่อประชาสัมพันธ์
การท่องเที่ยวอัมพวา

7) ผลของการสำรวจในรายละเอียดในชุมชนอัมพวา มีการรวบรวมและจัดพิมพ์เป็นเอกสาร “แผนที่มรดกทางวัฒนธรรมชุมชนอัมพวา” (Cultural Heritage Atlas of Amphawa Community, Samut Songkhram Province) เพื่อการเผยแพร่การสถาบันการศึกษา หน่วยงานอนุรักษ์ศิลปกรรม สิ่งแวดล้อมในระดับต่างๆ องค์การปกครองท้องถิ่นและคนในชุมชนอัมพวาอีกด้วย

5.3 การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ

โครงการ TCEP เป็นการดำเนิน “โครงการสาธิต”(Demonstration Project) ซึ่งเป็นมาตรการให้สิ่งจูงใจ(Incentive) ให้ท้องถิ่นในการดำเนินการอนุรักษ์ศิลปกรรมสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ รัฐบาลเดนมาร์กโดย DANIDA ให้การสนับสนุนการซ่อมแซมอาคารที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม โดยออกเงินสมทบ(Matching Fund)50% ของค่าใช้จ่าย โดยมีกระบวนการประชาสัมพันธ์โครงการ ตรวจสอบความเสียหายของอาคารที่อยู่ภายใต้เกณฑ์ที่สามารถขอรับการสนับสนุน ยกเว้นส่วน ประดับและการตกแต่งอาคาร มีอาคารบ้านเรือนที่สมัครเข้าอยู่โครงการดังนี้

- 1) อาคารราชการ ได้แก่ อาคารสำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา ซึ่งเป็นอาคารไม้อายุ ประมาณ 100 ปี
- 2) การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมคลองอัมพวา ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะภายใต้การดูแลของ สำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวา
- 3) อาคารห้องแถวของมูลนิธิชัยพัฒนา จำนวน 4 คูหา
- 4) อาคารไม้ของชาวบ้าน จำนวน 14 ราย

6. ผลการดำเนินงาน

โครงการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางศิลปกรรม หรือวัฒนธรรมในพื้นที่ริมคลองอัมพวนับได้ว่าประสบความสำเร็จโดยมีการขยายผลของการอนุรักษ์ไปสู่เจ้าของอาคารอื่น ๆ มากขึ้น ภายหลังจากโครงการสิ้นสุดลงอีกทั้งยังมีหน่วยงานอื่นๆ เข้าร่วมการสนับสนุนการอนุรักษ์มากขึ้น ทำให้เกิดภาคี(Partnership) ที่ขยายออกไป ความสำเร็จในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรมในพื้นที่ริมคลองอัมพวา ซึ่งมีปัจจัยเสริมต่างๆ ดังนี้

1) **การรื้อฟื้นตลาดน้ำอัมพวา** สำนักงานเทศบาลตำบลอัมพวาได้จัดเป็น “ตลาดน้ำยามเย็น” ในวันศุกร์-เสาร์-อาทิตย์ ซึ่งเกิดจากความต้องการของคนอัมพวาที่เลิกเห็นจุดแข็งและศักยภาพของชุมชน ทำให้เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวโดยรอบคลองอัมพวา โดยเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำที่มีระบบนิเวศที่ดี และเป็นที่อยู่อาศัยของหิ่งห้อยจำนวนมาก ซึ่งเป็นที่ตื่นตาตื่นใจของผู้มาเยือน ทำให้อัมพวามีชื่อเสียงมากขึ้น นอกจากการมีอุทยาน ร.2 ซึ่งมีชื่อเสียงอยู่แล้ว อัมพวาจึงมีนักท่องเที่ยวมาเยือนมากขึ้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งวันมีตลาดน้ำ

2) **คุณป้าประยงค์ นาคะวงศ์ บริจาคที่ดินและห้องแถวไม้แต่มูลนิธิชัยพัฒนา** ประกอบด้วยห้องแถวไม้ 31 คูหา ที่อยู่ริมคลองมีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกัน ซึ่งเป็นจุดเด่นของพื้นที่ และอาคารส่วนหนึ่งได้รับการอนุรักษ์ได้โครงการ TCEP นอกจากนั้น มูลนิธิชัยพัฒนากำล้างดำเนินการอนุรักษ์อาคารส่วนที่เหลือด้วยงบประมาณของมูลนิธิ

3) **เจ้าของอาคารอื่นๆ ร่วมการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมริมคลองอัมพวา** สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้สอยของอาคาร รวมทั้งผลตอบแทนทางเศรษฐกิจแก่เจ้าของ มีการนำอาคารที่ปรับปรุงแล้วไปใช้เป็นร้านค้าและโฮมสเตย์สำหรับนักท่องเที่ยว ซึ่งทำให้เกิดแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารอื่นๆ ที่ยังมีได้ปรับปรุงอาคารของตน เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อตลาดน้ำเริ่มมีชื่อเสียงก็มีเจ้าของอาคารร้านค้าริมคลองดำเนินการซ่อมแซมและปรับปรุงอาคารด้วยงบประมาณของตนเองให้ดูแลสวยงามและเป็นระเบียบมากขึ้น ซึ่งสัมพันธ์กับกิจกรรมการท่องเที่ยวริมคลอง ได้แก่ ร้านขายของที่ระลึก ร้านกาแฟ โฮมสเตย์ ทำให้ภาพรวมของสิ่งแวดล้อมอาคารริมคลองดูแลสวยงามขึ้น

4) **การขยายภาคีอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม** มีหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ให้ความสนใจในการอนุรักษ์ชุมชนอัมพวามากขึ้น

5) **การมีส่วนร่วมของมูลนิธิชัยพัฒนา** สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จเยี่ยมพื้นที่ของมูลนิธิชัยพัฒนาใน พ.ศ.2548 และ 2549 ได้พระราชทานพระราชดำรินำอาคารและพื้นที่สวนของมูลนิธิมาสนับสนุนการฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนอัมพวา

6) **ในปัจจุบันคนอัมพวาที่ออกไปหางานทำที่อื่นเริ่มย้ายถิ่นกลับมาอยู่กับครอบครัวอีกครั้ง** ทำให้คนในวัยต่างๆ มีอาชีพ และรายได้เพิ่มขึ้นอย่างเพียงพอทำให้เกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง และมีกำลังใจในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของอัมพวาต่อไป

2.7.2.2 ชุมชนตลาดร้อยปีสามชุก

1. ที่ตั้ง

ลุ่มน้ำท่าจีนเป็นพื้นที่สำคัญของการตั้งถิ่นฐานและการทำเกษตรกรรมเขตหนึ่งในที่ราบภาคกลาง กำเนิดจากลำน้ำสาขาที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณปากคลองมะขามเฒ่า อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เข้าสู่จังหวัดสุพรรณบุรีที่อำเภอเดิมบางนางบวช ผ่านอำเภอสามชুক อำเภอศรีประจันต์ อำเภอเมือง อำเภอสองพี่น้อง เรียกแม่น้ำตอนนี้ว่า “ แม่น้ำสุพรรณบุรี ” เมื่อเข้าสู่จังหวัดนครปฐม เรียกว่า “ แม่น้ำนครไชยศรี ” แล้วไหลผ่านจังหวัดสมุทรสาครออกสู่อ่าวไทยจึงเรียกว่า “ แม่น้ำท่าจีน ” รวมความยาวทั้งสิ้นประมาณ 200 กิโลเมตร

แม่น้ำท่าจีนมีลำคลองสาขามากมาย เป็นแหล่งเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีพัฒนาการของบ้านเมืองตั้งแต่ยุคเริ่มแรกในช่วงก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยทวารวดี ลพบุรี อยุธยา และรัตนโกสินทร์ สืบเนื่องโดยไม่ขาดระยะ บ้านเมืองที่สำคัญในลุ่มน้ำนี้ได้แก่ เมืองสุพรรณบุรี เมืองนครไชยศรี และเมืองท่าจีน

แม่น้ำท่าจีนยังเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสามารถเชื่อมต่อกับชุมชนสำคัญๆ อื่นๆ ได้ไม่ยากนัก ทั้งสามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ ได้สะดวก ดังนั้น ความเจริญทางวัตถุและความมั่งคั่งจากเศรษฐกิจการค้าจึงหลั่งไหลสู่บ้านเมืองสองฝั่งลำน้ำท่าจีนสะสมมาเป็นเวลานานแล้ว และเฟื่องฟูถึงขีดสุดเมื่อราว 100 ปีมาแล้วจากการพัฒนาเส้นทางน้ำให้เป็นการคมนาคมที่สำคัญที่สุดตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา ก่อนจะค่อยๆ ลดความสำคัญลงเมื่อถนนเข้ามามีบทบาทแทน

2. ความเป็นมา และความสำคัญของพื้นที่

รูปที่ 2.21 แสดงตลาดสามชุกในปัจจุบัน

ถึงนามสามชุกถ้า ปาดง
 เกรียงไรได้พายลง แลกถ้า
 เรือค้าเท่านั้นคง คอยเกรียงเรียงเคย
 รายจอตทอดท่าหน้า นับฝ่ายชายของ
 (จากโครงนิราศสุพรรณ ของสุนทรภู่)

จากคำประพันธ์ที่ยกมานี้ แสดงว่าสามชุกนั้นมีมาก่อน พ.ศ. 2379 กว่า 100 ปีที่ผ่านมา นับเป็นอีกหนึ่งตลาดโบราณอายุกว่า 100 ปี ที่มีลักษณะเป็นตลาดห้องแถวไม้ 2 ชั้นขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรีหรือแม่น้ำท่าจีน

ในอดีต สมัยที่ตลาดสามชุกยังคงเฟื่องฟู ผู้คนใช้แม่น้ำลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมหลัก แม่น้ำสุพรรณจึงเป็นเสมือนเส้นทางเชื่อมสามชุกกับโลกภายนอกเพียงหนทางเดียว ยุคนั้นชาวบ้านจะนำของพื้นเมือง รวมทั้ง เกลือ ฝ้าย แร่ สมุนไพร มาแลกเปลี่ยนซื้อขายกัน และด้วยพื้นที่ลุ่มภาคกลางแถบนี้เป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญ ตลาดสามชุกจึงกลายเป็นตลาดข้าวที่สำคัญมีการค้าขายกันอย่างคึกคัก ทำให้ตลาดสามชุกไม่จำกัดบริเวณอยู่เฉพาะริมน้ำ แต่ได้ขยายมาถึงริมฝั่ง

ตลาดสามชุกนั้นเคยรุ่งเรืองมากกว่าร้อยปีในสมัยที่เมืองไทยยังใช้แม่น้ำ ลำคลองเป็นเส้นทางสัญจรหลัก ตลาดสามชุกยังเป็นที่เรือที่ชาวกะเหรี่ยง ลาว ละว้า ตามแนวชายแดนไทย-พม่าที่สมัยนั้นถูกเรียกว่าเป็นชาวป่า นำสินค้าของป่า นำกองเกวียนเดินทางมาขึ้นเป็นคาราวานออกมาขายสินค้าหรือแลกเปลี่ยนกับข้าวสาร เกลือ ปูน และของใช้ที่จำเป็น ตลาดสามชุกจึงคึกคักเป็นอย่างยิ่ง

ต่อมา เมื่อถนนหนทางตัดผ่าน การเดินทางขนส่งหันมาใช้ทางบกกันมากขึ้น ตลาดริมแม่น้ำอย่างตลาดสามชุกก็ซบเซา เจียบเหงาลง จนแทบจะกลายเป็นตลาดร้าง แต่จากศักยภาพที่ตลาดสามชุกยังเป็นตลาดไม้ขนาดใหญ่ปลูกมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 มีศิลปะการแกะสลักไม้ที่งดงาม เรียงรายเป็นย่านการค้าที่มีความงดงาม และมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม และยังคงทำหน้าที่เป็นตลาดอย่างสมบูรณ์ให้กับชุมชน แม้จะต้องเผชิญกับปัญหาความทรุดโทรมทางกายภาพไปตามกาลเวลาจนกระทั่งปี 2543 ประชาคมชาวสามชุกเลือกที่จะเก็บรักษาตลาดเก่าของพวกเขาไว้ แต่ร่วมมือร่วมใจกันปลูกชีวิตชุมชนตลาดสามชุกให้กลับมาฟื้นคืนมาอีกครั้ง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รูปที่ 2.22 แสดงตลาดสามชุก ตั้งอยู่ริมแม่น้ำสุพรรณบุรี ที่ชุมชนยังคงวิถีดั้งเดิมไว้แม้จะผ่านเวลามากกว่าร้อยปี

3. สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

ตลาดสามชุก เป็นตลาดเก่าแก่อายุกว่า 100 ปี ตั้งอยู่ติดริมแม่น้ำท่าจีน พัฒนาการขึ้นจากตลาดเล็กๆ มาเป็นชุมชนขนาดใหญ่ เป็นเมืองท่าที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ เป็นทั้งสถานที่แลกเปลี่ยนซื้อขาย ตลอดจนเป็นจุดที่พักรถค้าในการล่องเรือขึ้นลงกรุงเทพฯ หรือเมืองต่างๆ ในจังหวัดสุพรรณบุรี มีท่าเรือจอดรับส่งสินค้า เรือโดยสาร เรือเมล์ เรือแดง เรือขนส่งสินค้า เช่น เรือขนข้าว เรือขนถ่าน เรือขนผัก ผลไม้ พืชไร่ สัตว์น้ำ และสินค้านานาชนิด ด้วยเหตุนี้จึงดึงดูดให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำมาหากินที่นี่โดยเฉพาะคนจีน โครงสร้างทางสังคมของเมืองสามชุกจึงประกอบด้วยคนหลากหลายเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์มารวมกัน หมู่อาคารไม้สองชั้นเรียงรายเป็นแถวบนเนื้อที่กว้างขวาง สะท้อนถึงชุมชนที่พัฒนาจากการเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนค้าขายทางน้ำที่เคยรุ่งเรืองมากแห่งหนึ่ง เป็นที่รวมของผู้คนหลากหลาย โดยเฉพาะชาวจีนที่เข้ามาทำการค้า มีศาสนสถาน เช่น ศาลเจ้า วัดในฝั่งตลาด โรงมหรสพ ร้านกาแปงโรงแรม ร้านค้าทองคำ ร้านถ่ายรูป ร้านขายยาโบราณ ร้านเสริมสวย ร้านรวงต่างๆ มากมายที่ขึ้นชื่อว่ามีมาสมัยในระยะนั้น หลายคนรู้สึกผูกพันกับสถานที่แห่งนี้ ในฐานะเป็นที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากิน เลี้ยงชีวิตคนในชุมชนมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ

ตลาดสามชุกประกอบด้วยห้องแถวไม้ 2 ข้างอยู่ระหว่างทางเดินหรือเรียกว่าซอย มีทั้งหมด 4 ซอย และส่วนหนึ่งสร้างอยู่บนที่ดินสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ มีสภาพและรูปแบบควรค่าต่อการอนุรักษ์ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์และสถาปัตยกรรม

พื้นที่ซอย 1 และห้องแถวริมน้ำ เป็นของเจ้าแก้วเขียว แซ่เจ็ง เรียกว่า ตลาดเจ้าแก้วเขียว

พื้นที่ซอย 2 เป็นของนายหุ่ย แซ่เฮง นายอาคารคนแรกของอำเภอสามชุกซึ่งต่อมาได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ พระราชทานเป็น “ขุนจ่านางจันารักษ์” ตำแหน่งกรมการพิเศษ ในจังหวัดสุพรรณบุรี และส่วนหนึ่งเป็นที่ของสำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์

พื้นที่ซอย 3 และซอย 4 เป็นของเจ้าแก้วเนียม แซ่ไคว่

นอกจากนี้ยังมีท่าข้าว ท่าถ่านนายเจริญ สะพานพรประชา ร้านกาแฟท่าเรือส่ง ร้านอาหาร เจ้าเก่าดั้งเดิมที่ยังสืบทอดฝีมือในการทำอาหารอร่อยหากินยาก อย่างน้ำพริกแมกิมั้ง ร้านบะหมี่เจ๊กอ้าว ร้านขายของกินของฝาก สินค้าแห่งความทรงจำของผู้คนต่างรวมอยู่ในตลาด100 ปีแห่งนี้

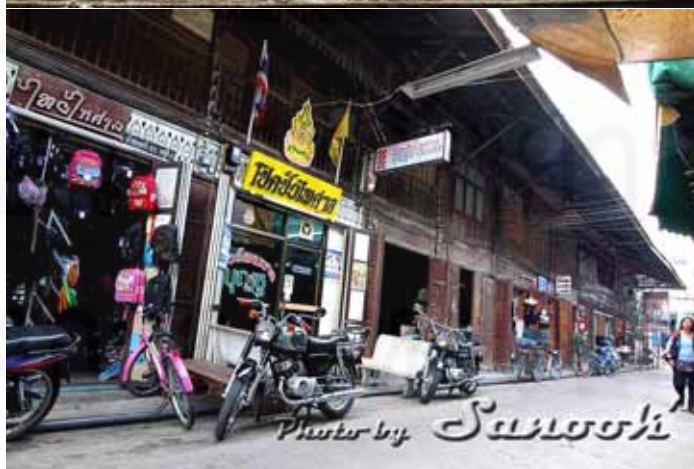
“ บ้านของขุนจ๋านงเงินารักษ์ ” สร้างสมัยรัชกาลที่ 6 แสดงให้เห็นศิลปกรรมการก่อสร้างที่ประณีต ปัจจุบันกลายเป็นพิพิธภัณฑ์ตลาดร้อยปีของชาวสามชุกอย่างน่าภาคภูมิใจ

รูปที่ 2.23 แสดงร้านกาแฟโบราณ
สภากาแฟชาวตลาดสามชุก

รูปที่ 2.24 ตลาดสามชุกกับบรรยากาศร้านขายยา

รูปที่ 2.25 สภาพแวดล้อมทางกายภาพและสถาปัตยกรรม

4. จุดเริ่มต้นสู่การฟื้นฟูชุมชนตลาดสามชุก

สามชุกที่เคยเป็นเมืองท่าค้าขายริมแม่น้ำหลังจากที่มีการตัดถนนผ่าน ทำให้คนเริ่มหันไปใช้ถนนเป็นเส้นทางคมนาคมมากขึ้น ตลาดจึงเริ่มซบเซาส่งผลกระทบต่อชาวตลาดสามชุกทั้ง วิถีชีวิต สังคม ความเป็นอยู่และด้านเศรษฐกิจ

ชาวตลาดสามชุกกลุ่มหนึ่งรวมตัวกันในนาม “ คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุก ” ได้พูดคุยเพื่อพยายามฟื้นฟูชุมชนและตลาดอันเป็นการเริ่มต้นค้นหาความมั่นคงที่ถูกสั่นคลอนของชุมชนให้กลับมีชีวิตขึ้นมาใหม่ ในปี พ . ศ . 2545 เมืองสามชุกได้รับการคัดเลือกให้เป็นเมืองนำร่องของ “ โครงการปฏิบัติชุมชนและเมืองน่าอยู่ ” ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาเมืองแนวใหม่ โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการคิดพัฒนาเมืองของตนเอง

การพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ ได้เกิดการดำเนินกิจกรรมต่างๆ และได้รับความร่วมมือจากภาคีในท้องถิ่นด้วยดี เช่น การฟื้นฟูตลาดสามชุก การทำความสะอาดตลาด การอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมเก่า การปรับปรุง “ บ้านขุนจันทน์จันารักษ์ ” อาคารไม้สามชั้นเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกคนรุ่นหลังให้เห็นคุณค่าในการอนุรักษ์ และเก็บรักษา ถ่ายทอดประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนไว้ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนและท้องถิ่น ตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรม เป็นมรดกให้ลูกหลาน พัฒนาตลาดสามชุกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และประวัติศาสตร์ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมของย่านตลาดต่อไป

5. บทบาทหน้าที่ขององค์กรชุมชนและผู้ดำเนินการ

การพัฒนาตลาดสามชุกเชิงอนุรักษ์ได้ดำเนินกิจกรรมต่างๆ และได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย มีทั้งกลุ่ม / องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น องค์กรชุมชนจากต่างประเทศ ผู้สื่อข่าวโทรทัศน์ ช่องต่าง ๆ นักเขียนวารสารเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ของเก่า และนักศึกษาด้านการพัฒนาจากมหาวิทยาลัยด้านต่าง ๆ ได้มาศึกษาดูงานกันอย่างต่อเนื่อง สร้างความรู้สึกรักภูมิใจในศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่น

เกิดโครงการต่างๆ ขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การฟื้นฟูตลาดสามชุก การอนุรักษ์อาคารสถาปัตยกรรมเก่า การปรับปรุง “ บ้านขุนจันทน์จันารักษ์ ” อาคารเก่าแก่ในชุมชนเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชีวา เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกแก่คนรุ่นหลัง ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนและท้องถิ่น พร้อมทั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน

รูปที่ 2.26 แสดง วิถีชีวิต และรูปแบบสถาปัตยกรรมของตลาด

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจันารักษ์

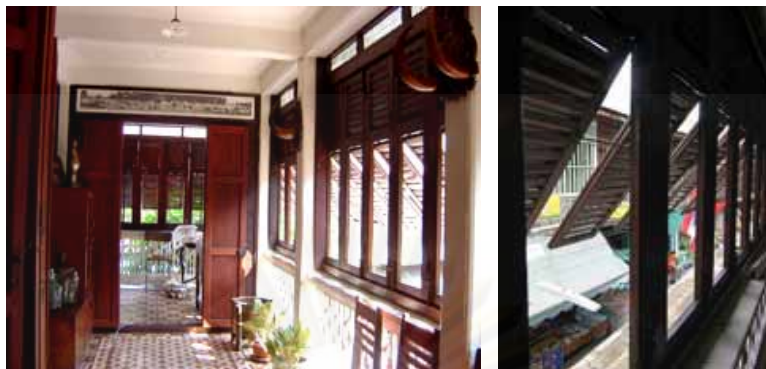

พิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจันารักษ์เกิดขึ้นจากการที่ทางมูลนิธิเด็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์ ได้มีส่วนร่วมโครงการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตามโครงการ “ ตลาดมีชีวิต พิพิธภัณฑ์มีชีวิต ” โดยร่วมมือกับมูลนิธิชุมชนไท, สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และสำนักงานการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ภายใต้โครงการปฏิบัติการชุมชนและเมืองน่าอยู่ ซึ่งทางมูลนิธิฯ มีส่วนร่วมกับชุมชนสามชุกในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ทางมูลนิธิฯ ได้เป็นที่ปรึกษาในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ช่วยเก็บข้อมูลทางภาคสนามและแนะแนวทางเพื่อกระตุ้นให้นักวิจัยท้องถิ่นเก็บรวบรวมข้อมูลและสามารถสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่เป็นของตนเอง ก่อนที่จะนำไปสู่การจัดเรื่องราวถาวรต่อไป

ปัจจุบันพิพิธภัณฑ์แห่งนี้เปิดตัวแล้วในวันที่ 11 ธันวาคม 2547 ที่ผ่านมา ภายในอาคารพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจันารักษ์ ได้จัดนิทรรศการกึ่งถาวรเกี่ยวกับความสำคัญของลุ่มแม่น้ำท่าจีน ซึ่งสัมพันธ์กับพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของเมืองสามชุก ตลาดสามชุก สังคม และสภาพวิถีชีวิตของผู้คนสามชุก มีการแสดงประวัติเจ้าของอาคารพิพิธภัณฑ์ คือ ท่านขุนจ๋านงจันารักษ์ และกล่าวถึงโครงการสามชุกเมืองน่าอยู่ มีการจัดแสดงผลงานศิลปะผ่านภาพวาดและลายเส้นเกี่ยวกับสามชุกของนักศึกษาจากสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

รูปที่ 2.27 แสดงพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจันารักษ์

รูปที่ 2.28 แสดงภายในบ้านของขุนจ๋านง ที่จัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ของชุมชน

รูปที่ 2.29 แสดงการจำลองอาคารบ้านเรือนในตลาดสามชุกภายในพิพิธภัณฑ์บ้านขุนจ๋านงจันารักษ์
 อาคารพิพิธภัณฑ์หลังนี้เดิมเป็นบ้านของขุนจ๋านงจันารักษ์ ตั้งอยู่ในตลาดสามชุก ซอย 2
 ลักษณะเป็นอาคารไม้สามชั้น สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ. ศ. 2459 อายุกว่า 90 ปี มาแล้ว นางเคี้ยวยี
 จันารักษ์ ทายาทคนปัจจุบันได้อนุญาตให้คณะกรรมการพัฒนาตลาดสามชุกปรับปรุงบ้านจัดทำ
 พิพิธภัณฑ์ เพื่อเป็นแหล่งรวมองค์ความรู้ของท้องถิ่นและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

6. ผลการดำเนินงาน

ปัจจุบันตลาดสามชุกยังคงดำเนินวิถีของตลาดห้องแถวอย่างต่อเนื่อง วิถีชีวิตและลักษณะ
 ทางกายภาพของชุมชนตลาดสามชุกซึ่งเป็นผลมาจากประชาคมชาวตลาดสามชุกได้มีการปรับปรุง
 พื้นฟู และร่วมกันอนุรักษ์สถาปัตยกรรมไม้ของตลาดสามชุกไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้ตลาด
 สามชุกพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน ทำให้ตลาดสามชุกกลับมี
 ชีวิตชีวาขึ้นอีกครั้ง

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ผู้ศึกษาได้กำหนดกระบวนการในการดำเนินการวิจัยเพื่อนำไปสู่คำตอบของการวิจัยตามกระบวนการ ดังนี้

3.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาพบว่าความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้นั้นต้องประกอบไปด้วยปัจจัยในด้านต่างๆดังนี้

1. ปัจจัยที่เกิดจากศักยภาพภายในของชุมชน

ปัจจัยที่ 1 ศักยภาพของที่อยู่อาศัย

- ความต้องการด้านกายภาพ ซึ่งเป็นความต้องการในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ในชุมชนโดยพิจารณาจากสภาพที่อยู่อาศัย
- เอกลักษณะที่เกิดขึ้นจากภูมิหลังของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ซึ่งทำให้เกิดรูปแบบทางกายภาพ ที่อยู่อาศัยที่เป็นเอกลักษณ์ และมีลักษณะเฉพาะของตนเอง ที่แสดงถึงจุดแข็งและศักยภาพที่จะเกิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ปัจจัยที่ 2 ศักยภาพของผู้อยู่อาศัย

- โครงสร้างครัวเรือน โครงสร้างทางสังคม ลักษณะความสัมพันธ์ที่นำมาสู่การรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมชุมชนต่างๆ
- ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ อาชีพ รายได้ เงินออมและภาวะหนี้สินเพื่อนำมาซึ่งความสามารถในการจ่ายเพื่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย
- ชุมชนมีการเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่องอย่างต่อเนื่อง เช่น การถ่ายทอดภูมิปัญญาของฝีมือจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง , การสืบวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชน วัฒนธรรม และประเพณี

ปัจจัยที่ 3 ทศนคติในการฟื้นฟู

- ความต้องการในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองและในชุมชน
- ความพร้อม ในการให้ความร่วมมือเพื่อชุมชน โดยเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมเป็นสิ่งสำคัญ
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และการแก้ปัญหาต่างๆ

2. ปัจจัยที่เกิดภายนอก หรือปัจจัยสนับสนุน

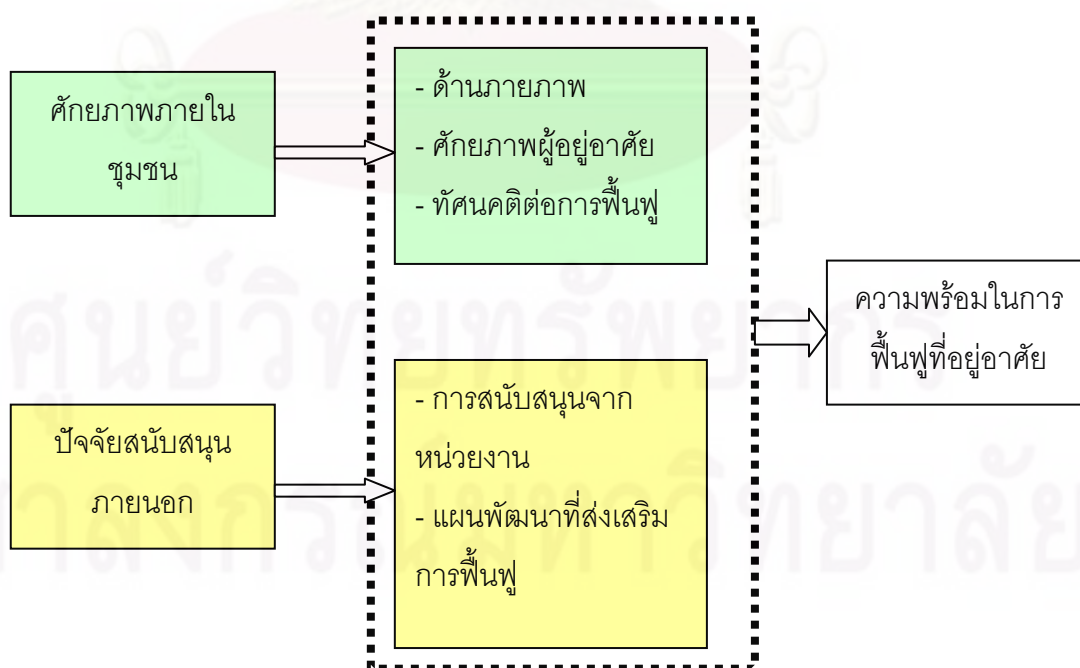
- หน่วยงานภาครัฐ และท้องถิ่นให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น การออกกฎหมายเพื่อคุ้มครองชุมชน และป้องกันการคุกคามจากภายนอก การจัดเงินช่วยเหลือ และการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ให้ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆแก่ชุมชน

- ความต่อเนื่องของการสนับสนุน และการกระตุ้นของหน่วยงานภาครัฐ และเอกชนให้ชุมชนตระหนัก และเห็นคุณค่าของตนเอง

- การแสวงหาและการสนับสนุนกลุ่มคนที่เป็นแกนกลางในการอนุรักษ์ และปลูกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้มีชีวิตขึ้น เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูชุมชนที่มาจากหลายภาคส่วน , สหกรณ์อนุรักษ์ ฟื้นฟูชุมชน

จากคำถามในการวิจัยที่ว่า ชาวชุมชนเขายี่สารมีความพร้อมที่จะสามารถฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนได้หรือไม่ โดยพิจารณาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจากปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน ทั้งในส่วนของศักยภาพภายในของชุมชนเอง และปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกอื่นๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร
2. เพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร
3. วิเคราะห์ถึงความพร้อมของชุมชนในการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

แผนภูมิ 3.1 แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

3.2 กระบวนการวิจัยตามวัตถุประสงค์

3.2.1 **ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น** เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลเพื่อใช้สำหรับการกำหนดวัตถุประสงค์ ประเด็นการศึกษาและขอบเขตการศึกษา โดยการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ จากเอกสารงานวิจัย หนังสือ บทความที่เกี่ยวข้อง แผนที่ และภาพถ่ายต่างๆ ในส่วนของประวัติศาสตร์ชุมชน การตั้งถิ่นฐาน ประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน

2) การประชุมประชาชนเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นในการศึกษาชุมชนเขายี่สาร ก่อนที่จะทำการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภายในชุมชน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและประชาสัมพันธ์โครงการที่จะศึกษา ให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้รับทราบ และขอความร่วมมือในการอนุเคราะห์ข้อมูล โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1. เพื่อให้ชุมชนได้รับทราบและมีความเข้าใจเบื้องต้นในโครงการศึกษา ที่จะเกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร 2. เพื่อรับทราบความคิดเห็นของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเกี่ยวกับโครงการศึกษาที่จะเกิดขึ้น 3. เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมและขอความร่วมมือกับชุมชนในการให้ข้อมูลและมีส่วนร่วมในการทำการศึกษา และ 4. เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับชุมชน โดยขอความคิดเห็นจากผู้อยู่อาศัยในชุมชน ครู นักเรียนโรงเรียนวัดเขายี่สาร นักปราชญ์ ผู้รู้ในชุมชน พระ เจ้าหน้าทีจากหน่วยงานในท้องถิ่น

ในการประชุมเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นในการศึกษาชุมชนเขายี่สาร มีผู้เข้าร่วมประชุมจำนวน จำนวน 21 คน ประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ครูโรงเรียนวัดเขายี่สาร ผู้ใหญ่บ้าน ชาวชุมชนเขายี่สาร นักเรียน โดยมีศ.ศิริอาภา รัชตะหิรัญ ซึ่งเป็นคนในชุมชนและเป็นแกนนำในการจัดทำโครงการพัฒนาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน เป็นประธานในการเปิดการประชุม จากนั้น ผู้ศึกษาได้ทำการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับโครงการศึกษาที่เลือกศึกษาพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร พร้อมทั้งรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมประชุม

รูปที่ 3.1 แสดงบรรยากาศการประชุมประชาชนเพื่อทำความเข้าใจเบื้องต้นในการศึกษาชุมชน

ข้อคิดเห็นของผู้เข้าร่วมประชุม จากการประชุมในครั้งนี้ มีประเด็นการเสนอแนะที่สำคัญ เกี่ยวกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชน ได้แก่

- 1) บ้านเรือนไทยภายในชุมชนปัจจุบันนั้นส่วนใหญ่มักถูกปล่อยทิ้งร้าง บ้างก็ไม่ได้รับการซ่อมแซมมากนัก นอกจากนี้ปัจจุบันมีการสร้างบ้านแบบสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น เนื่องด้วยราคาวัสดุ ความรู้ความสามารถของช่าง บ้างก็ดัดแปลงจากเรือนไทยกลายเป็นเรือนประยุกต์
- 2) ระบบเครือข่ายทางชาวบ้านได้ให้ความร่วมมือในการบอกเล่าถึง วัตถุประสงค์ต่างๆที่พบในชุมชน ประมาณ 6 วัตถุประสงค์ คือ พยงต์เยี่ยม อ่อนอุระ ชลภูมิ บังแสง รอดศิริ ดรุณศรี ชันธุ์สกุล
- 3) ชุมชนมีความต้องการที่จะอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยแต่ปัญหาที่พบคือ รายได้ของคนในชุมชน น้อยมากเมื่อเทียบกับราคาซ่อมแซมที่อาศัยที่เป็นเรือนไทย ซึ่งต้องใช้ค่าใช้จ่ายสูงมาก
- 4) ความร่วมมือของคนในชุมชนในเรื่องการอนุรักษ์ดีมากแต่ปัญหาคือเรื่องงบประมาณ
- 5) คนในชุมชนควรหาวัตถุประสงค์ร่วมกันในการอนุรักษ์เพื่อสร้างแนวทางการอนุรักษ์ที่เหมาะสมเพราะในบางครั้งหากการอนุรักษ์ไม่เหมาะสมก็เสมือนเป็นการทำลายมากกว่า
- 6) แนวทางการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นควรมีการตั้งโครงการเพื่อการอนุรักษ์ที่อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนด้านการอนุรักษ์

รูปที่ 3.2 แสดงการเสนอข้อคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมประชุม

3) ข้อมูลปฐมภูมิ จากการเข้าไปสำรวจเก็บข้อมูลในพื้นที่ การสังเกตการณ์ สัมภาษณ์ผู้รู้ และผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพื่อจัดทำข้อมูลพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยกำหนดขอบเขตทางด้านพื้นที่ตามลักษณะทางกายภาพของชุมชนและอาณาเขตการปกครองเป็นหลัก โดยขอบเขตพื้นที่ที่สำรวจ แสดงในรูปที่ 3.3 ดังนี้

รูปที่ 3.3 แสดงขอบเขตพื้นที่ในการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 3.4 แสดงวิธีการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพภายในชุมชนเขายี่สาร

3.2.2 ศึกษาลักษณะทางกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

1 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยตนเอง ในเบื้องต้นทำการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำความเข้าใจในพื้นที่และการทดลองเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรคในการลงพื้นที่เก็บข้อมูล จากนั้นจึงเก็บข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยอีกครั้ง เพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลด้านที่อยู่อาศัย โดยเครื่องมือในการวิจัย ประกอบด้วย

1. การเดินสำรวจภาคสนาม
2. การสังเกต
3. การสัมภาษณ์
4. การทำแผนที่ แผนที่ชุมชนและการถ่ายภาพ
5. การบันทึกข้อมูล การ Sketch

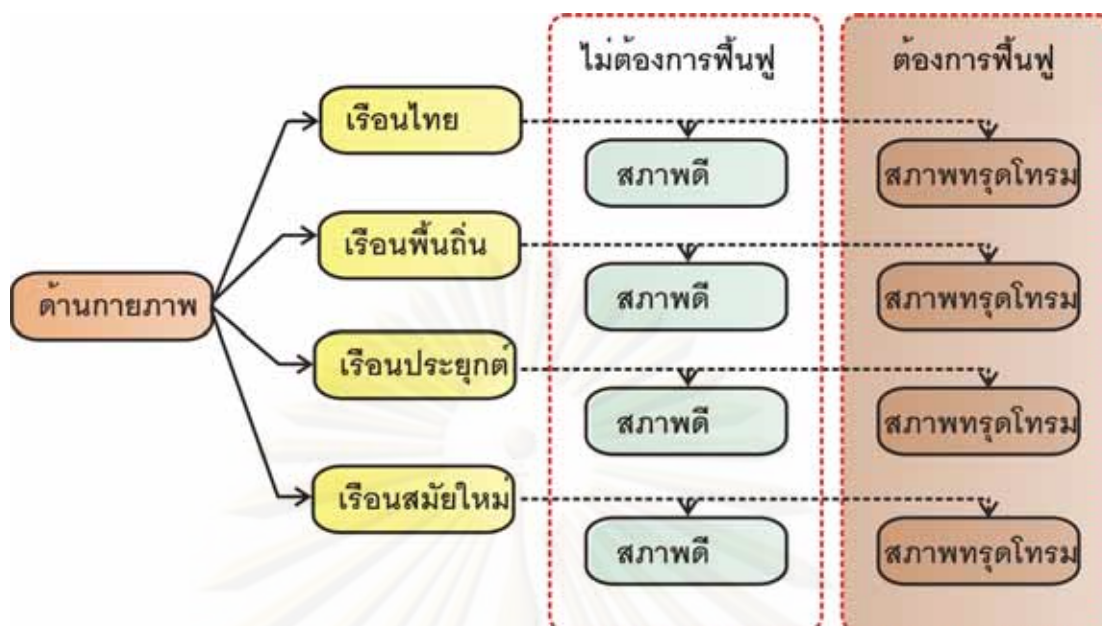
ประเด็นที่ใช้ในการเก็บข้อมูลด้านกายภาพที่อยู่อาศัย ได้แก่ ประเภทบ้าน อายุบ้าน จำนวนชั้น การครอบครอง กรรมสิทธิ์ที่ดิน วัสดุ ประวัติการเปลี่ยนแปลง พื้นฟู ปัญหาการอยู่อาศัย เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ถึงความต้องการในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของชุมชน โดยการสัมภาษณ์ที่ได้จากการสำรวจทั้งหมด 140 หลังนำมาแยกประเภทที่อยู่อาศัยตามรูปแบบที่พบในชุมชน จากนั้นแยกที่อยู่อาศัยแต่ละประเภทตามสภาพที่อยู่อาศัย เพื่อให้ทราบถึงจำนวนที่แท้จริงของที่อยู่อาศัยที่มีความต้องการในการฟื้นฟู

2 ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล โดยการจัดประชุมกลุ่มร่วมกับชุมชน นำข้อมูลที่ได้จากการลงภาคสนามด้วยตนเอง ให้ชาวชุมชนร่วมในการตรวจสอบและเพิ่มเติมข้อมูลด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยภายในชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. การประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับคนในชุมชน
2. แผนที่ แผนที่ชุมชน
3. ภาพถ่าย

รูปที่ 3.5 แสดงการประชุมกลุ่มย่อยกับชุมชนเพื่อให้ชาวชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็น

แผนภูมิ 3.2 แสดงกระบวนการศึกษาข้อมูลด้านกายภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

3.2.3. ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร

1 การศึกษาข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม โดยการสำรวจและสัมภาษณ์คนในชุมชน ร่วมกับข้อมูลที่หน่วยงานภาครัฐได้จัดทำไว้ โดยประเด็นที่ให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลได้แก่

1. รายได้ อาชีพ
2. ศักยภาพและความสามารถในการจ่ายเมื่อมีการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมที่อยู่อาศัย
3. การรวมกลุ่มของชุมชน
4. ความเข้มแข็งของชุมชน

รูปที่ 3.6 แสดงการสัมภาษณ์ข้อมูลคนในชุมชน

2 ศึกษาทัศนคติของชาวชุมชนในการฟื้นฟูสภาพที่อยู่อาศัย

เพื่อสอบถามทัศนคติ ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร รวมถึงผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย ในพื้นที่ โดยมีความต้องการในการทำบางสิ่งบางอย่างให้สำเร็จร่วมกัน ได้แก่ การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ และแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนเขายี่สาร แบ่งการศึกษาข้อมูลในส่วนนี้ออกเป็น 2 ช่วงคือ

1. การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับทัศนคติของชาวชุมชนต่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์สภาพที่อยู่อาศัย โดยบุคคลที่มีบทบาทและมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัย ได้แก่ เจ้าของบ้าน พระ ปราชญ์ชาวบ้าน ช่างก่อสร้างในท้องถิ่น และนักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร ประเด็นในการสอบถามได้แก่

- มีความตระหนัก และเห็นคุณค่าของที่อยู่อาศัย
- มีความผูกพันในบ้าน และถิ่นที่อยู่อาศัย
- มีความภาคภูมิใจในการเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่
- ความพร้อมในการให้ความร่วมมือในโครงการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

2. การจัดประชุมกลุ่มร่วมกับชาวชุมชน เพื่อให้ทราบภาพรวมความต้องการของคนในชุมชน แนวความคิด ความเป็นไปได้และแนวทางในพื้นที่อนุรักษ์โดยใช้คนในชุมชนร่วมแสดงความคิดเห็นในการประชุมที่จัดขึ้น

3.2.4 ศึกษาถึงแนวคิด นโยบาย และบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สาร หมายถึง ผู้ที่เข้ามาทำงานเกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งที่เป็นหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาชีพ นักวิชาการ ช่างเทคนิค องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้ชำนาญการต่างๆ เรียกคนกลุ่มนี้ว่า “คนนอก “ บทบาทของ “คนนอก” แตกต่างกันไป แต่ยังเป็นคนนอก “คนนอก” เสมอ คือไม่สามารถเข้าใจสถานการณ์ของชุมชนได้อย่างถ่องแท้ ได้แก่

1. หน่วยงานภาครัฐส่วนกลาง
2. หน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น
3. องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น ชมรม สมาคม มูลนิธิ เป็นต้น
4. หน่วยงานทางวิชาการ

โดยการนำผลของการศึกษา นำเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องเพื่อสอบถามทัศนคติ ความคิดเห็นที่มีต่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร โดยมีประเด็นเนื้อหาในการสัมภาษณ์ ดังนี้

- หน่วยงานภาครัฐเห็นความสำคัญ และคุณค่าของพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

- ความพร้อมของหน่วยงานภาครัฐในการสนับสนุนด้านต่างๆ ทั้งด้านนโยบาย กฎหมาย งบประมาณ และบุคลากรในการให้คำแนะนำด้านเทคนิคการอนุรักษ์ ความรู้เชิงวิชาการในด้านต่างๆ แก่ชุมชน

3.2.5 การวิเคราะห์ถึงความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมที่ได้จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นด้วยตนเองและการประชุมร่วมกับชาวชุมชน ทัศนคติของคนในชุมชนที่มีต่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย รวมถึงแนวคิด นโยบายและบทบาทหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย เพื่อวิเคราะห์ถึงความพร้อม ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยพิจารณาจาก

1) ปัจจัยสนับสนุน

1.1) ปัจจัยสนับสนุนจากศักยภาพของชุมชนในการเป็นแกนหลักในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

1.2) ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอกที่เกิดจากการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

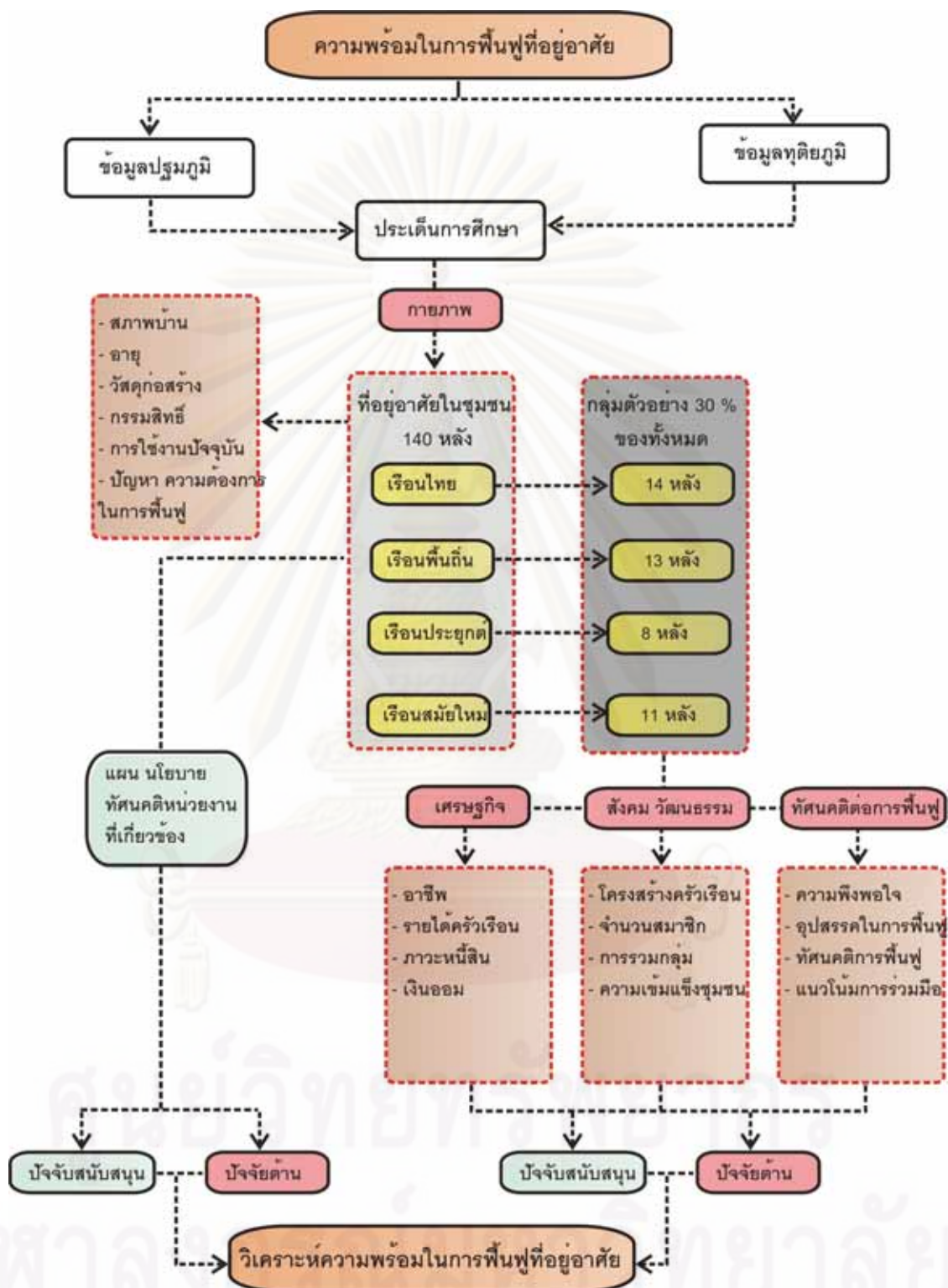
2) ปัจจัยด้าน

2.1) ปัจจัยด้านจากภายในของชุมชนในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

2.2) ปัจจัยด้านจากอิทธิพลภายนอก

วิเคราะห์และสรุปความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร จากข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทั้งหมด ร่วมกับข้อมูลจากการศึกษาด้านกายภาพ และการอยู่อาศัย สังคมและเศรษฐกิจชุมชน มาประมวลผลร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางในการฟื้นฟูชุมชนในด้านสภาพแวดล้อมกายภาพจากขั้นตอนนี้จะต้องนำเสนอแนวทางหรือสิ่งที่ได้จากการศึกษาต่อเวทีประชาคม เพื่อให้ชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางดังกล่าว และนำข้อคิดเห็นที่ได้มาทำการปรับปรุง ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนให้มากที่สุด

แผนภูมิที่3.3 แสดงแผนและวิธีการดำเนินงานความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

บทที่ 4

สภาพทั่วไปพื้นที่ศึกษา

4.1 จังหวัดสมุทรสงคราม

จังหวัดสมุทรสงคราม แต่เดิมเรียกเมืองแม่กลอง การตั้งถิ่นฐานบริเวณปากแม่น้ำแห่งดินแดนแห่งนี้ สันนิษฐานว่า คนกลุ่มแรกเป็นชาวแม่กลอง (เดิม) จากจังหวัดอุทัยธานี อพยพมาตั้งบ้านเรือนในถิ่นนี้ ชาวแม่กลอง (เดิม) ในจังหวัดอุทัยธานีเป็นชาวแม่น้ำ เคยอยู่ริมแม่น้ำท่าแพเพชรมาก่อน เมื่อแม่น้ำนั้นตื้นเขิน การทำมาหากินของราษฎรฝืดเคือง จึงพากันอพยพมาหาทำเลที่อยู่ใหม่ เรียกหมู่บ้านที่ตั้งขึ้นใหม่ว่า บ้านแม่กลอง ตามชื่อบ้านเดิมของตน เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กที่สุดในประเทศ จากจุดศูนย์กลางออกไปทุกทิศไม่เกิน 15 กิโลเมตร ประกอบด้วยลำน้ำธรรมชาติมากมายหลายลักษณะ พื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ภายใต้อิทธิพลของระบบสามน้ำ กล่าวคือ เมืองนี้รับน้ำจืดจากทางเหนือของตัวลำน้ำแม่กลองและลำน้ำย่อย ทางทิศตะวันตกรับน้ำฝน น้ำจืดจากลำน้ำย่อยที่อยู่ในเขตอำเภอบางท่อ ราชบุรี ตามลักษณะพื้นที่ที่สูงจากเทือกเขาตะนาวศรีลงมาหาคลองวัดประดู่ที่แบ่งเขตจังหวัด โดยคลองธรรมชาติทุกคลองในเขตอำเภอบางท่อ อำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี ไหลลงมาหา ทางด้านใต้รับน้ำเค็มหรือน้ำทะเลจากอ่าวบางตะบูน เข้ามาทางคลองขุดยี่สาร และจากปากอ่าวแม่กลองเข้ามาปากแม่น้ำและคลองย่อยต่างๆ¹

แหล่งการตั้งถิ่นฐานดั้งเดิมส่วนใหญ่จะอยู่ตามริมแม่น้ำลำคลอง ซึ่งเป็นการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวสวนโดยเฉพาะในเขตอำเภอบ้านแหลมและอำเภอบางคนทีทางตอนบนของจังหวัด แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัย แต่ยังเห็นชุมชนลักษณะเรือสวน และวิถีชีวิต วัฒนธรรม ของผู้คนที่ยังสืบทอดมาได้พอสมควรนอกจากนี้ ความเก่าแก่ของการตั้งถิ่นฐานยังสังเกตได้จากวัดเก่า ที่ตั้งเรียงรายอยู่ตามสองฝั่งของลำน้ำรวมทั้งศูนย์กลางการค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าโดยในสมัยก่อนมีลักษณะเป็นตลาดน้ำ มีเรือนแพและเรือนแถว เพื่อการค้าของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน อยู่บริเวณปากคลองหรือย่านที่สำคัญในปัจจุบันตลาดน้ำดั้งเดิม เช่นที่ บางน้อย บางจาก บางนกแขวก ได้สูญหายไปหมดแล้ว ยกเว้นตลาดน้ำท่าคา แต่ก็มีขนาดเล็กและเน้นด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น ส่วนเรือนแถวริมน้ำที่เป็นร้านค้าย่อยยังมีให้เห็นอยู่โดยเฉพาะที่อัมพวา บริเวณที่มีการตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม เช่น แควอ้อม คสองอัมพวาแหล่งการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญอีกแห่ง คือ บริเวณชายฝั่งทะเลหรือพื้นที่ที่สามารถออกทะเลได้สะดวก เช่นบ้านเขายี่สาร เมืองแม่กลอง โดยเฉพาะบ้านเขายี่สารซึ่งเป็นชุมชนเก่ามาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นบริเวณจอดหรือพักสินค้าจนเกิดการตั้ง

¹ สุรจิต ชีรเวทย์ คนแม่กลอง หอการค้าจังหวัดสมุทรสงคราม .กรุงเทพฯ.2549.

ถิ่นฐานเป็นชุมชน ซึ่งมีความน่าสนใจในวิถีชีวิตและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่มีความสอดคล้องและกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นอย่างดี

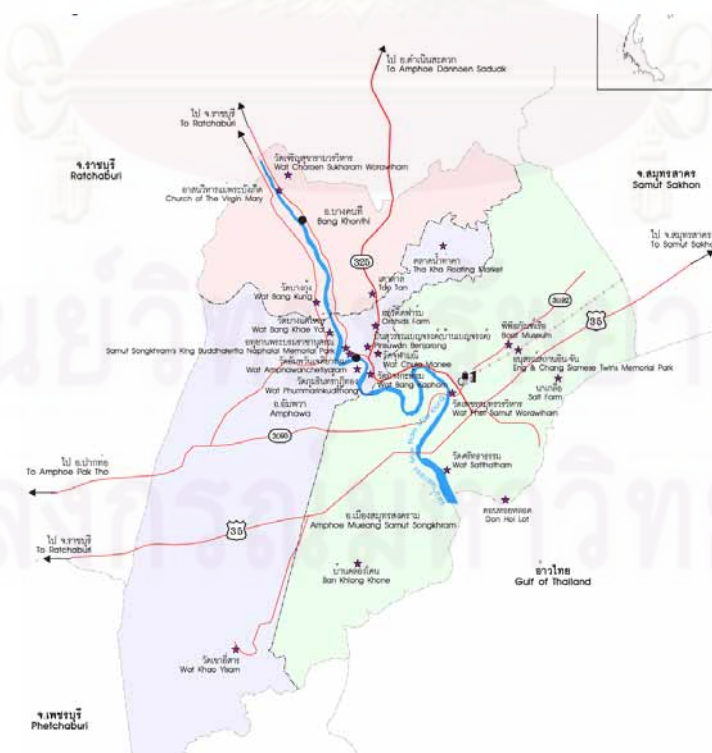
จังหวัดสมุทรสงคราม ห่างจากกรุงเทพมหานครไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 65 กิโลเมตรครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 416 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 0.08 ของพื้นที่ทั้งประเทศ เป็นจังหวัดที่เล็กที่สุดในประเทศไทย ประกอบด้วย 3 อำเภอ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม อำเภออัมพวา และอำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงครามเดิม เรียกว่า เมืองแม่กลอง เป็นจังหวัดที่มีขนาดเล็กอยู่ติดชายทะเล มีแม่น้ำแม่กลองไหลผ่าน ประชาชนส่วนใหญ่มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบ่งได้ 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือวิถีชีวิตแบบชาวสวน และวิถีชีวิตชาวประมง มีความอุดมสมบูรณ์ของแผ่นดิน ประกอบกับมีคลองใหญ่น้อยมากมายกว่า 300 สาย ทำให้ผลิตผลจำพวกผลไม้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับความสำคัญของจังหวัดมีทั้งเรื่องประวัติศาสตร์(โดยเฉพาะต้นราชวงศ์จักรี) ศิลปวัฒนธรรม สภาพทางธรรมชาติและวิถีชีวิตแบบไทยๆ

อาณาเขตติดต่อ จังหวัดสมุทรสงครามมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ จังหวัดราชบุรีและจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีลำคลองดอนมะโนรา และรางหัวตำลิ่งใน เขตท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภอเมืองสมุทรสาคร เป็นแนวแบ่งเขตทิศใต้ ติดทะเลอ่าวไทย ตรงปากแม่น้ำแม่กลอง และจังหวัดเพชรบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสมุทรสาคร ที่คลองพรมแดน อำเภอเมืองสมุทรสาคร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดราชบุรี โดยมีลำคลองวัดประดู่ เป็นแนวแบ่งเขตในท้องที่อำเภออัมพวา

รูปที่ 4.1 แสดงอาณาเขตติดต่อจังหวัดสมุทรสงคราม

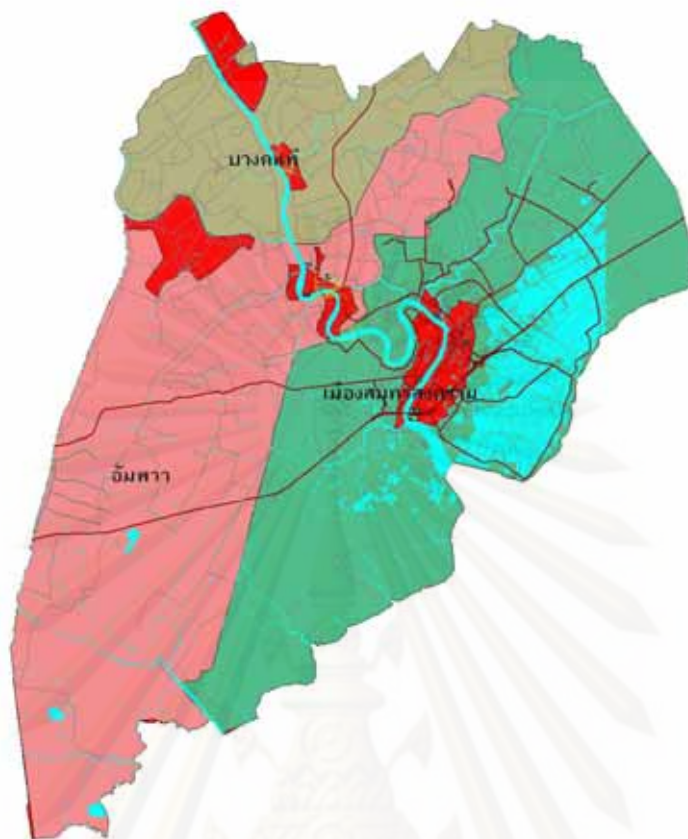
4.1.1 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มริมทะเลโดยตลอด สภาพของดินเป็นดินเหนียวปนทราย ไม่มีภูเขาหรือเกาะ เดิมเคยมีป่าโกงกาง ไม้แสม ตามชายฝั่งทะเลและมีป่าจากตามปากแม่น้ำ แต่ปัจจุบันได้มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าวในการเลี้ยงกุ้งกุลาดำเกือบทั้งหมด ต่อมา การเลี้ยงกุ้งได้เกิดการขาดทุน ทำให้ปล่อยบ่อกุ้งร้างจำนวนมากแม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่าน คือ แม่น้ำแม่กลองผ่านบริเวณท้องที่อำเภอบางคนที และอำเภออัมพวา ไปออกทะเลอ่าวไทย ที่บริเวณปากแม่น้ำแม่กลองในเขตอำเภอเมืองสมุทรสงคราม นอกจากนี้มีลำคลองใหญ่น้อยมากมาย แยกจากแม่น้ำแม่กลอง 338 คลอง ลำประโดง 1,947 ลำประโดง กระจายอยู่ทั่วพื้นที่ จากสภาพภูมิประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความสะดกในด้านการคมนาคมทางน้ำ และการประกอบอาชีพด้านการเกษตร เช่น การทำสวนผลไม้ การปลูกผัก เป็นต้น

4.1.2 เขตการปกครอง

อำเภอ แบ่งออกเป็น 3 อำเภอ 36 ตำบล 284 หมู่บ้าน

1. อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มีเนื้อที่ 169.057 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 40.57 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด
 2. อำเภออัมพวา มีเนื้อที่ 170.164 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 40.84 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด
 3. อำเภอบางคนที มีเนื้อที่ 77.486 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 18.59 ของพื้นที่ทั้งจังหวัด
- เทศบาล** (รวมพื้นที่ในเขตเทศบาลทั้งหมด 23.95 ตารางกิโลเมตร)
1. อำเภอเมืองสมุทรสงคราม มี 1 เทศบาล คือ เทศบาลเมืองสมุทรสงคราม เนื้อที่ 8.0 ตารางกิโลเมตร
 2. อำเภออัมพวา มี 2 เทศบาล คือ เทศบาลตำบลอัมพวา เนื้อที่ 2.5 ตารางกิโลเมตร เทศบาลตำบลเหมืองใหม่ เนื้อที่ 6.70 ตารางกิโลเมตร
 3. อำเภอบางคนที มี 2 เทศบาล คือ เทศบาลตำบลบางนกแขวก เนื้อที่ 3.75 ตารางกิโลเมตร เทศบาลตำบลกระดังงา เนื้อที่ 3.00 ตารางกิโลเมตร
 4. องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 30 แห่ง

รูปที่4.2 แสดงเขตการปกครองจังหวัดสมุทรสงคราม

4.1.3 การคมนาคม

1.การคมนาคมทางบก ได้แก่

ในอดีตการคมนาคมจังหวัดสมุทรสงคราม โดยทั่วไปอาศัยการคมนาคมทางน้ำ แต่ปัจจุบันมีทางหลวงแผ่นดินตัดผ่านในปีพ.ศ.2516 ทำให้สามารถติดต่อกับกรุงเทพฯ และ จังหวัดใกล้เคียงได้สะดวก ซึ่งแบ่งออกได้ ดังนี้

1. ทางรถยนต์ มีทางหลวงแผ่นดินทั้งหมด 4 สาย ประกอบด้วย

เส้นทางหมายเลข 35 เป็นเส้นทางรถยนต์ สายธนบุรี - ปากท่อ ระยะทางจากกรุงเทพฯ - สมุทรสงคราม ประมาณ 65 กม.

เส้นทางหมายเลข 35 เป็นเส้นทางรถยนต์ สายสมุทรสงคราม - สมุทรสาคร ระยะทางประมาณ 32.50 กม.

เส้นทางหมายเลข 325 เป็นทางหลวงแผ่นดิน สายสมุทรสงคราม - ดำเนินสะดวกบางแพ เริ่มจาก กม.ที่ 28 ของถนนเพชรเกษมผ่าน อ.บางแพ และ อ.ดำเนินสะดวก จ.ราชบุรีไปยัง อ.บางคนที จ.สมุทรสงคราม ระยะทาง 42 กม.

เส้นทางคมนาคม สายสมุทรสงคราม - ปากท่อ ซึ่งเป็นทางหลวงจังหวัดระยะทางทั้งสิ้น 20 กม.

2. ทางรถไฟ ปัจจุบันเป็นสายแม่กลอง - วงเวียนใหญ่ ส่วนใหญ่จะใช้สำหรับการสัญจร และขนส่งเสบียงอาหารของประชาชน การคมนาคมทางรถไฟ แบ่งเป็น 2 ตอนจากสถานีแม่กลอง อ.เมือง - สถานีบ้านแหลม อ.เมือง ระยะทาง 33.10 กม. แล้วลงเรือข้ามแม่น้ำท่าจีนไปขึ้นรถไฟตอน ที่ 2 ที่สถานีมหาชัย จ.สมุทรสาคร

จากสถานีมหาชัย อ.เมือง - สถานีวงเวียนใหญ่ ระยะทาง 33.80 กม.

3. การคมนาคมทางน้ำ จังหวัดสมุทรสงครามมีแม่น้ำไหลผ่านทั้ง 3 อำเภอ เป็นระยะทาง ประมาณ 30 กม. ออกสู่ปากอ่าวแม่กลอง มีคลองเล็ก ๆ อีกประมาณ 300 คลอง การคมนาคมใน จังหวัดจึงใช้เรือเป็นสำคัญ ซึ่งโดยมากได้แก่ เรือยนต์ เรือหางยาว เรือแจว และมีท่าเทียบเรืออีก 7 แห่ง การติดต่อกันระหว่างจังหวัดก็มีทางเรือ คือ

จังหวัดสมุทรสงคราม - จังหวัดราชบุรี ใช้แม่น้ำแม่กลองเป็นเส้นทางคมนาคม

จังหวัดสมุทรสงคราม - อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ใช้เส้นทางทะเล

การขนส่งระหว่างจังหวัดสมุทรสงครามกับกรุงเทพฯ นั้น แต่เดิมใช้ลำคลอง เช่น คลองแม่กลอง คลองภาษีเจริญ ฯลฯ ปัจจุบันนิยมใช้เรือเดินทะเลขนส่งสินค้าขึ้นตามแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีเป็นประจำทุกวัน

4.2 อำเภออัมพวา

อำเภออัมพวา มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึง ต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สมัยก่อนเรียกกันว่า “แขวงบางช้าง” เป็นชุมชนเล็ก ๆ ที่มีความเจริญทั้งใน ด้านการเกษตรและการพาณิชย์ มีหลักฐานเชื่อได้ว่าในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททองนั้น แขวง บางช้างมีตลาดค้าขายเรียกว่า “ตลาดบางช้าง” นายตลาดเป็นหญิงชื่อน้อย มีบรรดาศักดิ์เป็นท้าว แก้วผลึก นายตลาดผู้นี้อยู่ในตระกูลเศรษฐีบางช้าง ซึ่งต่อมาเป็นราชินิกุล “ณ บางช้าง”

พ.ศ. 2303 ในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย รัชสมัยพระเจ้าเอกทัศนโปรดเกล้าฯ ให้นายทอง ดั่ง (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) เป็นหลวงยกกระบัตรเมืองราชบุรีซึ่งเป็น เมืองจัตวาขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา ภายหลังหลวงยกกระบัตรได้แต่งงานกับคุณนาค บุตรีเศรษฐี บางช้าง และย้ายบ้านไปอยู่หลังวัดจุฬามณี ต่อมาเมื่อไฟไหม้บ้านจึงได้ย้ายไปอยู่ที่หลังวัดอัมพวัน เจติยาราม อีก 3 ปี ปีพ.ศ. 2310 พม่าตีกรุงศรีอยุธยาแตก หลวงยกกระบัตรจึงตัดสินใจอพยพ ครอบครัวเข้าไปอยู่ในป่าลึก ในระหว่างนี้ ท่านแก้ว (สมเด็จพระศรีสุดารักษ์) พี่สาวของหลวง ยกกระบัตร ได้คลอดบุตรหญิงคนหนึ่งตั้งชื่อว่า “บุญรอด” (ต่อมาได้เป็นสมเด็จพระศรีสุริเยนท รามาธิบดีบรมราชินี ในรัชกาลที่ 2)

ในช่วงสมัยกรุงธนบุรี พระยาวชิรปราการได้รวบรวมกำลังขับไล่พม่าออกไปหมดและสถาปนาขึ้นเป็นพระเจ้าตากสิน หลวงยกกระบัตรได้อพยพครอบครัวกลับภูมิลำเนาเดิมในขณะนี้เอง คุณนาคภรรยาก็ได้คลอดบุตรคนที่ 4 เป็นชายชื่อ ฉิม (พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) หลังจากนั้นหลวงยกกระบัตรก็ได้กลับเข้ารับราชการอยู่กับสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระราชวรินทร์เจ้ากรมพระตำรวจนอกขวา และได้ดำรงตำแหน่งจนเป็นสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกและปราบดาภิเษกขึ้นเป็นพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ต้นราชวงศ์จักรีเริ่มเข้าสู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ คุณนาคภรรยาจึงได้รับสถาปนาขึ้นเป็นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี คุณฉิมมารดาคุณนาค ได้รับการสถาปนาขึ้นเป็น สมเด็จพระรูปศิริโสภาคมหานาคนาารี

แต่เนื่องจากสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีทรงเป็นคนพื้นบ้านบางช้างมาก่อน จึงมีพระประยูรญาติต่างๆที่สนิทประคบอาชีพอาศัยพำสวนอยู่ที่บางช้าง เมื่อได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินีจึงนับเป็นราชินิกุล “บางช้าง” พระประยูรญาติจึงเกี่ยวดองเป็นวงศ์บางช้างด้วย และสมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี มักทรงเสด็จเยี่ยมพระประยูรญาติเสมอ จึงมีคำกล่าวเรียกว่า “สวนนอก” หมายถึง สวนบ้านนอก ที่เป็นของวงศ์ราชินิกุลบางช้าง ส่วนบางกอก ซึ่งเป็นส่วนของเจ้านายในราชวงศ์ก็เรียกว่า “สวนใน” มีคำกล่าวที่ว่า “บางช้างสวนนอก บางกอกสวนใน” จนถึงใน สมัยรัชกาลที่ 4 จึงยกเลิกไป อำเภออัมพวาจึงเป็นเมืองที่มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ไทยมายาวนาน

4.2.1 อาณาเขต และเขตการปกครอง

อำเภออัมพวา มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอข้างเคียง ดังนี้

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ	อำเภอบางคนที
ทิศใต้	ติดต่อกับ	อำเภอเมืองสมุทรสงคราม
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ	อำเภอเขาย้อย และอำเภอบ้านแหลมจังหวัดเพชรบุรี
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ	อำเภอปากท่อและอำเภอวัดเพลง จังหวัดราชบุรี

4.3 ชุมชนเขายี่สาร

4.3.1 ประวัติความเป็นมา

หมู่บ้านเขายี่สารตั้งอยู่ที่ตำบลยี่สาร อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนบ้านเขายี่สารเป็นหมู่บ้านที่มีกลุ่มคนอยู่อาศัยสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง เชื่อกันว่าเป็นหมู่บ้านที่มีอายุยืนยาวมาไม่น้อยกว่า 800 ปี ราวต้นสมัยกรุงศรีอยุธยาหรือพุทธศตวรรษที่ 19 ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านยี่สารยังสงบร่มเย็น และสืบทอดวัฒนธรรมความเป็นอยู่แบบชาวบ้าน น่าสนใจและน่าไปท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยิ่ง

คำว่า "ยี่สาร" แปลว่าตลาด เพี้ยนมาจากคำว่า บาซาร์ (Barzaar) ในภาษาเปอร์เซีย คำนี้มีมานานในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีชื่อ เจ้าฟ้ากรมขุนยี่สารสรณี ซึ่งคือชายาของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ (เจ้าฟ้ากุ้ง) ตามหลักฐานทางโบราณคดีมีการขุดค้น ได้พบหลักฐานทางโบราณคดีมีอายุของโบราณวัตถุสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา บริเวณเขายี่สารมีเว้าน้ำเรียกว่า "คูเรือสำเภา" แสดงว่าสถานที่แห่งนี้เหมาะแก่การพักเรือสำเภา บ้านเขายี่สารจึงกลายเป็นชุมชนที่เป็นเส้นทางสำคัญในการเดินทางจากกรุงศรีอยุธยาผ่านกรุงเทพฯ ผ่านแม่กลองไปเพชรบุรี นครศรีธรรมราช และเป็นเส้นทางค้าขายออกสู่ทะเลไปยังประเทศต่างๆ เช่น จีน ฮวา อินเดีย หรือแม้แต่ยุโรป

จากลักษณะที่ตั้ง สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และหลักฐานทางโบราณคดีบริเวณตำบลยี่สารนับเป็นแหล่งชุมชนที่มีความเก่าแก่ เนื่องจากเป็นแหล่งที่ผู้เดินทางทางทะเลสามารถเข้ามาจอดเรือพักสินค้า และต่อมาก็ตั้งถิ่นฐานที่อยู่ได้ เพราะเป็นบริเวณที่มีดอนและเขาเตี้ยๆ ที่มีเส้นทางน้ำใหญ่ไปออกทะเลได้สะดวก ยิ่งกว่านั้นยังสามารถติดต่อกับชุมชนที่อยู่บริเวณชายฝั่งทะเลด้วย กล่าวคือมีลำคลองธรรมชาติที่เรียกว่า คลองยี่สารเก่า มีต้นน้ำมาจากบ้านบางเค็มทางตะวันตก ผ่านเข้าพื้นที่ป่าชายเลนมายังเขายี่สาร จากนั้นก็ผ่านไปทางตะวันออกเฉียงเหนือไปออกทะเลที่บ้านคลองซ่อง บริเวณบางเค็ม เป็นเขตชายหาดทะเลเก่า ที่มีมาแต่เขตอำเภอบางแพ ผ่านอำเภอเมืองราชบุรี ผ่านคูเมืองมาปากท่อ วังมะนาว และบางเค็มมายังเขายี่สาร หนองปรัง และต่อไปจนถึงเมืองเพชรบุรี ในสมัยทวารวดีบริเวณชายหาดเก่านี้คือแนวที่ดอนเป็นที่ตั้งของชุมชนตั้งแต่ราชบุรีมาถึงเพชรบุรี การคมนาคมทางบกจากราชบุรีมายังเพชรบุรีได้อาศัยบริเวณแนวชายหาดเก่านี้ แม้แต่เมืองคูบัวเองก็ตั้งอยู่บนเนินหาดเก่าเหล่านี้เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจนสมัยลพบุรีและอยุธยา ในตำนานเรียกแนวชายหาดนี้ว่า ถนนท้าวอุทอง กล่าวถึงการเดินทางของท้าวอุทองผ่านตำบลต่างๆ มายังเมืองราชบุรี สิ่งที่ปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีขณะนี้คือ บรรดาวัดเก่าต่างๆ ที่เรียงรายกันอยู่ พบสถูปเจดีย์ เสาหินทรายสีแดง และพระพุทธรูปหินทรายที่มีอายุแต่สมัยก่อนกรุงศรีอยุธยาลงมาจนถึงสมัยอยุธยาตอนต้น เช่น ที่วัดกุฎี ซึ่งเป็นวัดเก่าในตำบลบางเค็ม ก็พบพระพุทธรูปหินทรายสีแดงและใบเสมา ความสัมพันธ์ระหว่างตำบลเขายี่สารกับชุมชนชายหาดเก่าที่บางเค็มและอื่นๆ เห็นได้จากการพบพระพุทธรูปและเสมาหินทราย เช่นเดียวกับที่วัดเขายี่สารนับเป็นสิ่งที่ยืนยันความเก่าแก่ของตำบลได้อย่างชัดเจน

แต่ทว่า ที่เขายี่สาร ซึ่งเป็นศูนย์กลางของตำบลมีหลักฐานทางโบราณคดีมากกว่านี้ คือพบเนินดินที่มีการอยู่อาศัย และเศษภาชนะดินเผาที่มีทั้งแบบเผาแกร่ง และเคลือบชนิดเผาแกร่ง เป็นพวก ไห โอ่ง ชาม ที่เป็นแบบสมัยอยุธยาตอนต้นลง คล้ายๆ กันกับที่พบตามท้องน้ำในลำแม่น้ำแม่กลอง ในเขตจังหวัดราชบุรีและอำเภอบางคนที ส่วนเครื่องภาชนะเคลือบมีทั้งของญวนและจีนที่มีอายุตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นขึ้นไปเช่นเดียวกัน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบในปัจจุบันนักโบราณคดีได้ระบุไว้ในรายงานการขุดค้นเบื้องต้นว่า

“...ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เริ่มมีการอยู่อาศัย น่าจะไม่ใช่การอยู่อาศัยอย่างถาวร เพราะพบโบราณวัตถุอยู่น้อยมาก และไม่พบภาชนะขนาดใหญ่สำหรับเก็บกักน้ำ...ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ มีการอยู่อาศัยอย่างหนาแน่น เพราะพบปริมาณเศษภาชนะดินเผาทุกประเภทมากกว่าชั้นอื่นๆ ทุกชั้น.....ที่มีเศษภาชนะใสน้ำขนาดใหญ่จากแหล่งเตาบ้านบางปูนสุพรรณบุรี.....ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๑ มีการใช้พื้นที่อยู่อาศัยอย่างชัดเจน เพราะพบร่องรอยหลุมเหลาและหลุมเตา ชี้อ่า ตลอดจนกระดูกสัตว์.....และพบเครื่องถ้วยจากแหล่งเตาต่างๆ ทั้งจีน สุโขทัย เวียดนาม”

สิ่งที่โดดเด่นที่สุดก็คือ ตุ่มน้ำแบบเผาแกร่ง (stoneware) ขนาดยักษ์ ซึ่งแต่ก่อนนี้ใครๆ ก็เรียกว่าตุ่มสุโขทัย แต่เวลาสำรวจเตาเผาสังคโลกและเตาอื่นๆ ในดินแดนประเทศไทยกลับไม่พบตุ่มขนาดใหญ่ที่ปรากฏตามวัดเก่าๆ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับลำน้ำใหญ่ที่ออกทะเลได้ในที่ลุ่มแม่น้ำภาคกลางและท้องถื่นชายทะเลในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นข้อสันนิษฐานว่าตุ่มเหล่านี้น่าจะเป็นตุ่มที่ทำมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีนหรือประเทศเวียดนาม และเป็นภาชนะที่ใสน้ำจัดมากับเรือสำเภา เพราะการเดินทางในทะเลสมัยโบราณน้ำจืดเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง การเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลาเป็นเดือน การพบตุ่มโบราณขนาดใหญ่ในเขาสารนั้นนับว่าเป็นสิ่งที่สนับสนุนในเรื่องตุ่มเป็นภาชนะเก็บน้ำจืดที่มากับเรือสำเภาเป็นอย่างยิ่ง ชุมชนที่พัฒนาขึ้นที่ตำบลบางยี่สารนั้นคงเกิดจากการที่มีคนจากภายนอกเข้ามาตั้งถิ่นฐานและการที่มีผู้คนจากภายในที่อยู่ตามชายฝั่งทะเลเข้ามาผสมปนเปด้วย เกิดมีอาชีพที่สำคัญ 3 ชนิดอาชีพ คือ

1. การเดินเรือค้าขายตามชายฝั่งทะเลตามแม่น้ำลำคลอง
2. การทำประมงในเขตทะเลตม เน้นจับปลา การทำปลาแห้ง ปลาเค็ม และกะปิ โดยเฉพาะกะปินั้นเป็นสิ่งที่มีชื่อเสียงมาก
3. การเผาถ่านจากไม้ต่างๆ ในเขตป่าชายเลน

ความเก่าแก่ และความโดดเด่น ของสังคมชายทะเลในย่านนี้เห็นได้จากการดำรงอยู่อย่างสืบเนื่องของวัดเขาสารที่มีการบูรณะปฏิสังขรณ์เรื่อยมาจนทุกวันนี้ เอกสารโบราณที่กล่าวถึงเขาสารหลายเรื่อง เช่น นิราศเมืองเพชร ของสุนทรภู่ ที่แต่งขึ้นประมาณระหว่าง พ.ศ. ๒๓๘๘ - พ.ศ. ๒๓๙๒ บอกเล่าการเดินทางของสุนทรภู่ไปเพชรบุรีนั้นได้ใช้เส้นทางคลองลัดทางอ่าวบางตะบูนแทนการเดินทางเข้าปากแม่น้ำเพชรบุรี ที่อ่าวบ้านแหลม เพราะหนทางใกล้กว่า และปลอดภัยกว่า เส้นทางนี้มีใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา ซึ่งต้องมีผลไปถึงชาวบ้านในเขตตำบลเขาสารด้วย เพราะต่อมาได้ขุดคลองลัดจากตำบลยี่สาร เรียกคลองขุดยี่สารไปต่อกับคลองบางตะบูนที่จะไปต่อยังคลองลัดเข้าสู่แม่น้ำเพชรบุรี เพื่อการค้าขายและเปิดช่องให้คนจากลำน้ำเพชรบุรีเอาน้ำจืดมาจากแม่น้ำเพชรบุรีไปขายให้กับผู้คนในตำบลยี่สารและคนใกล้เคียงที่ไม่มีน้ำจืดในการอุปโภคบริโภค

นอกจากหลักฐานทางโบราณคดีแล้ว ยังมีตำนานเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานคือ ตำนานเรื่อง บ้านเขายี่สาร ซึ่งสอดคล้องกับสถานที่บริเวณที่เรียกว่า คูตะภา และมีตำนานกล่าวถึงเรื่องราวของ ปู่ศรีราชา ปู่หัวละมาน จีนสองพี่น้องที่ล่าเถาหล่มและมีศาลที่เคารพของชาวบ้านเขายี่สารตั้งอยู่ในละแวกใกล้เคียง

อนึ่งเมื่อพิจารณาถึงสภาพภูมิประเทศ ตำแหน่งที่ตั้งของเขายี่สารอยู่ในเส้นทางการค้าขายทางทะเลจากภายนอกประเทศ โดยเฉพาะการค้าขายของคนจีนที่มาโดยเรือสำเภาของชาวเรือ และต่อมาเมื่อสามารถคุมน้ำจืดได้ เพราะมีตุ่มหรือโถงขนาดใหญ่กักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ จึงเริ่มมีการอยู่อาศัยอย่างถาวร ทั้งนี้เป็นเพราะธรรมชาติที่ยี่สารไม่มีน้ำจืดอยู่เลย หลักฐานตุ่มดินเผาเนื้อแกร่ง (stoneware) ขนาดใหญ่ที่วัดเขายี่สารปัจจุบัน จึงเป็นวิหยาการที่ก้าวหน้าของผู้คนในสมัยนั้นนำมาใช้ รวมทั้งการใช้ตุ่มจากแหล่งเตาเผาในประเทศด้วย

เรื่องการเข้ามาค้าขายทางทะเลของคนจีน และต่อมาได้เข้ามาตั้งหลักแหล่งนั้น รองศาสตราจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวว่า

“เอกสารโบราณ โดยเฉพาะจดหมายเหตุของจีนมักกล่าวถึงการเข้ามาค้าขายกับบ้านเมืองตามปากแม่น้ำและชายทะเลในแถบอ่าวไทยนี้ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๑ - ๑๒ ลงมาจนในสมัยอยุธยาและกรุงเทพมหานคร.....จดหมายเหตุของชาวต่างประเทศทางตะวันตก เช่น พวกโปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ และฝรั่งเศส ก็กล่าวถึงด้วย.....”

และเมื่อเกิดชุมชนแล้ว ยี่สารก็เปรียบเสมือนเมืองท่าภายนอกที่มีการขนถ่ายสินค้าลำเลียงไปสู่เมืองอื่นโดยรอบ และเกิดเป็นย่านค้าขายหรือย่านตลาดที่เฟื่องฟู ในระยะต่อมามีการแลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้ากับคนในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง

หลักฐานที่แสดงให้เห็นความเป็นปึกแผ่นของชุมชนว่ามีการอยู่อาศัยอย่างถาวร ก็คือ การสร้างวัดได้แก่ วัดน้อย ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นวัดเก่าสมัยอยุธยาที่ถูกทิ้งร้างไประยะหนึ่ง ส่วนวัดเขายี่สารมีหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีว่าสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 19-20 และผ่านการบูรณะมาหลายยุคสมัย จนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ก.ศ.ร. กุหลาบได้แตงนิราศยี่สารเมื่อ พ.ศ. 2422 กล่าวถึงวัดที่อยู่บนเขายี่สารชื่อ วัดแก้วฟ้า

4.3.2 การคมนาคม

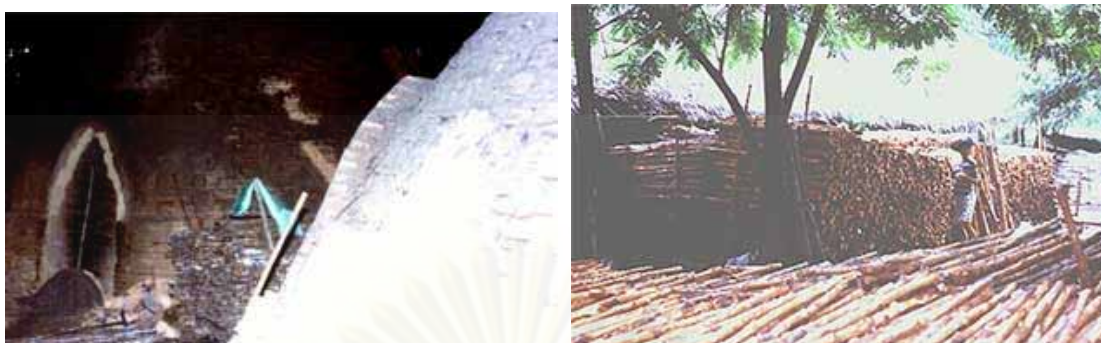
เส้นทางที่1 เดินทางโดยรถยนต์จากกรุงเทพฯ ไปตามถนนสายธนะบุรี-ปากท่อ ผ่านจังหวัดสมุทรสงครามข้ามแม่น้ำแม่กลองไปประมาณ 3-4 กิโลเมตร ถึงบิมน้ำมัน ปตท. ก่อนถึงคลองโคกจะมีถนนด้านซ้ายมือแยกไปบ้านเขายี่สาร ระยะทางประมาณ 7.5 กิโลเมตร

เส้นทางที่2 เดินทางโดยทางรถไฟสายใต้ ลงที่สถานีรถไฟวัดกุฎีแล้วลงเรือไปตามคลองยี่สาร

เส้นทางที่3 ทางเรือจากอัมพวาหรือแม่กลอง (จังหวัดสมุทรสงคราม) ไปตามคลองขุดดอนจัน เข้าคลองบางลี่หรือคลองชุมชนขึ้นก็จะออกที่บ้านเขายี่สาร หรือลงเรือที่ท่าเรือวัดหลวงพ่อบ้านแหลม อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสงคราม ล่องเรือคูภูมิประเทศสองฝั่งแม่น้ำแม่กลอง ออกสู่ปากอ่าวแม่กลอง ชมชีวิตชาวประมง การเลี้ยงหอยแครง หอยแมลงภู่ ป่าชายเลน ทะเลตม ชุมชนบ้านตะบูน เข้าคลองขุดยี่สาร เข้าถึงหมู่บ้านเขายี่สาร

4.3.3 สภาพแวดล้อมทั่วไปของบ้านเขายี่สาร

บ้านเขายี่สารตั้งอยู่เชิงเขายี่สารซึ่งเป็นเขาหินปูนขนาดย่อมมีป่าชายเลนโดยรอบ พื้นที่ติดฝั่งทะเลห่างจากทะเลไปทางตะวันตกราว 5 กิโลเมตร มีคลองสายต่างๆ ทั้งคลองธรรมชาติ และคลองขุดเชื่อมเส้นทางสู่ชุมชนภายนอก คลองดังกล่าวเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญมาตั้งแต่โบราณ พื้นที่รอบๆเขาเป็นดินที่อุดมสมบูรณ์ มีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้นหนาแน่นและชุมชนรอบเขายี่สารนี้อยู่มานาน ด้านทิศเหนือและทิศตะวันออกมีลำคลองขุดลัดออกแม่น้ำแม่กลองที่อัมพวาและแม่กลอง (จังหวัดสมุทรสงคราม) ไม่ต้องออกทะเล ด้านตะวันตกเป็นป่าชายเลนติดต่อน้ำจืดและหมู่บ้าน เช่นบ้านวังมะนาว บ้านบางเค็ม บ้านกล้วย บ้านหนองลิ้ม ทางทิศใต้มีทางน้ำเชื่อมเขาแยกเป็นสองสาย สายหนึ่งคือคลองยี่สารเดิมพุ่งไปเขาอีโต้ อีกสายหนึ่งเป็นลำคลองเรียกแพรกบางอีทอน หรือแพรกเขมร ไปบ้านลำต้นแพนเชื่อมกับคลองไหลล้าไปออกคลองบางตะบูน ในสมัยรัชกาลที่4 มีการขุดคลองยี่สารลัดไปเชื่อมคลองบางตะบูนออกปากอ่าวตะบูน ข้ามไปแม่กลองหรือปากน้ำเพชรบุรีได้ ชุมชนเขายี่สารนอกจากจะขาดน้ำจืดแล้ว ยุ้งยังชุมมากเพราะเป็นป่าชายเลน รวมทั้งงูเห่าชุกชุมมาก อาชีพของของชาวบ้านเขายี่สาร นอกจากจะเป็นชาวประมงแล้ว อาชีพที่ทำสืบต่อกันมานานเกือบทั้งชุมชน คือการทำถ่านไม้โกงกาง มีการสร้างเตาเผาขนาดใหญ่เพื่อเผาถ่านและปลุกป่าโกงกางหมุนเวียนเพื่อตัดไม้มาเผาถ่าน ปัจจุบันการใช้ถ่านลดน้อยลงจึงเหลือเตาเผาถ่านอยู่ไม่กี่แห่ง

รูปที่ 4.3 แสดงโรงเผาถ่านและไม้โก่งกางสำหรับเผาถ่านในชุมชนเขายี่สาร

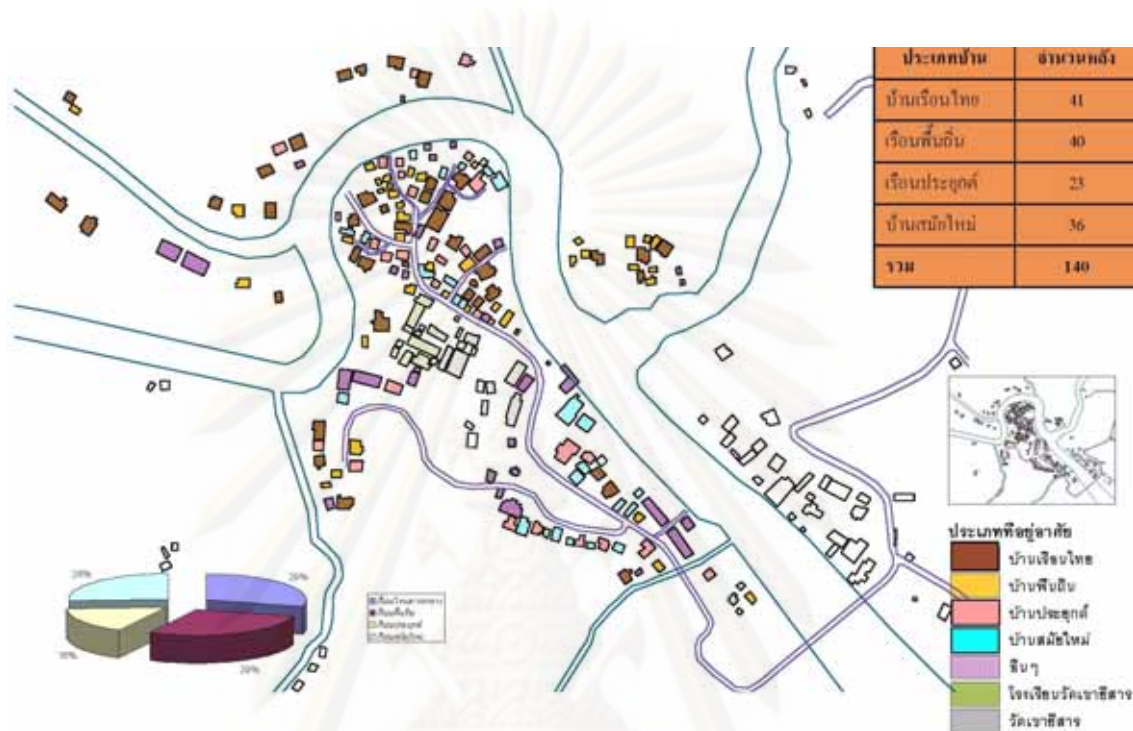
วัดเขายี่สารเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวบ้าน วัดแห่งนี้สร้างในสมัยพระเจ้าเสือแห่งกรุงศรีอยุธยา ราว พ.ศ.2246 ได้รับการบูรณะสมัยรัชกาลที่4-5 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พระอุโบสถเป็นศิลปะสมัยอยุธยา ยังมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่สวยงามอยู่ในโบสถ์และในวิหารด้วย ที่สำคัญคือบานประตูพระวิหารแกะสลักลวดลายสวยงาม เชื่อว่าเป็นฝีมือช่างปลายสมัยกรุงศรีอยุธยา

รูปที่ 4.4 แสดงสถาปัตยกรรมวัดเขายี่สาร

4.3.4 ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชน

จากการศึกษาโดยการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่าลักษณะที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร สามารถแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ตามรูปแบบของสถาปัตยกรรม ดังนี้ การสำรวจตำแหน่งที่อยู่อาศัยแต่ละประเภทในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 4.5 แสดงตำแหน่งที่ตั้งของเรือนที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

1. บ้านเรือนไทยภาคกลาง คือเรือนที่มีวิธีการก่อสร้างที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม มีรูปแบบสถาปัตยกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษไทย โดยทั่วไปเป็นเรือนยกพื้นสูง ประกอบด้วยห้องนอน ห้องครัว ระเบียงหรือชาน เป็นต้น มีอยู่จำนวน 41 หลังหรือประมาณ 29 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 4.6 แสดงที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลางในชุมชนเขายี่สาร

2. เรือนประยุกต์ เป็นเรือนที่มีการปลูกสร้างด้วยรูปแบบที่คล้ายคลึงหรือดัดเลียนเรือนไทยแบบต่างๆ แต่ใช้วัสดุสมัยใหม่หรือวัสดุผสมผสานกับวัสดุดั้งเดิม หรือเป็นการนำอาคารเก่าที่มีรูปแบบดั้งเดิมมาประยุกต์ด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับการอยู่อาศัยในปัจจุบันมีอยู่จำนวน 23 หลังหรือประมาณ 16 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 4.7 แสดงรูปแบบเรือนประยุกต์ในชุมชนเขายี่สาร

3. เรือนพื้นถิ่น เป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยที่เป็นการก่อสร้างด้วยเทคโนโลยีง่ายๆ วัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น หรือเป็นวัสดุพื้นถิ่น มีอยู่ประมาณ 29 % ในชุมชนสภาพที่พบบางส่วนมีความทรุดโทรมและไม่เหมาะสำหรับการอยู่อาศัย ต้องการการปรับปรุงให้ดีขึ้น

รูปที่ 4.8 อาคารพื้นถิ่นที่พบในพื้นที่ มีความทรุดโทรมและต้องการการปรับปรุง

4. เรือนสมัยใหม่ เป็นอาคารที่มีการปลูกสร้างอย่างถาวร ใช้วัสดุสมัยใหม่ โดยมากมักเป็นคอนกรีตหรือคอนกรีตผสมไม้ มีรูปแบบและพื้นที่ใช้สอยคล้ายกับอาคารชาวตะวันตก มีอยู่จำนวน 36 หลังหรือประมาณ 26 % ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชนเขายี่สาร

รูปที่ 4.9 รูปแบบอาคารสมัยใหม่ในชุมชนยี่สาร

ตารางที่ 4.1 แสดงผลการสำรวจที่อยู่อาศัยในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร

เรือนไทยภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่	
หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
41	29	40	29	23	16	36	26

เมื่อเปรียบเทียบสัดส่วนที่อยู่อาศัยภายในชุมชนพบว่าเรือนไทยภาคกลางและเรือนพื้นถิ่นเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยที่มีสัดส่วนมากที่สุดในชุมชนและถือว่าเป็นที่อยู่อาศัยที่เป็นอาคารรุ่นเก่าในชุมชน จากการสังเกตด้วยสายตาพบว่ากลุ่มอาคารเหล่านี้เป็นกลุ่มที่อยู่อาศัยที่มีความทรุดโทรมและต้องการการฟื้นฟูมากที่สุด เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ชัดเจน จำเป็นที่จะต้องทำการตรวจสอบสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนอย่างละเอียดต่อไป เพื่อให้ได้ข้อมูลด้านกายภาพสำหรับการนำไปสู่การวิเคราะห์ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สารต่อไป

4.4 ข้อมูลด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ในด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สารทั้งหมด เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันของที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ในชุมชน ปัญหา ความต้องการ เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อเก็บข้อมูลในเชิงลึกต่อไป โดยประเด็นที่ศึกษาในด้านกายภาพ ได้แก่ อายุของเรือนที่อยู่อาศัย วัสดุก่อสร้าง กรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินและเรือนที่อยู่อาศัย เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานของที่อยู่อาศัยภายในชุมชนทั้งหมด

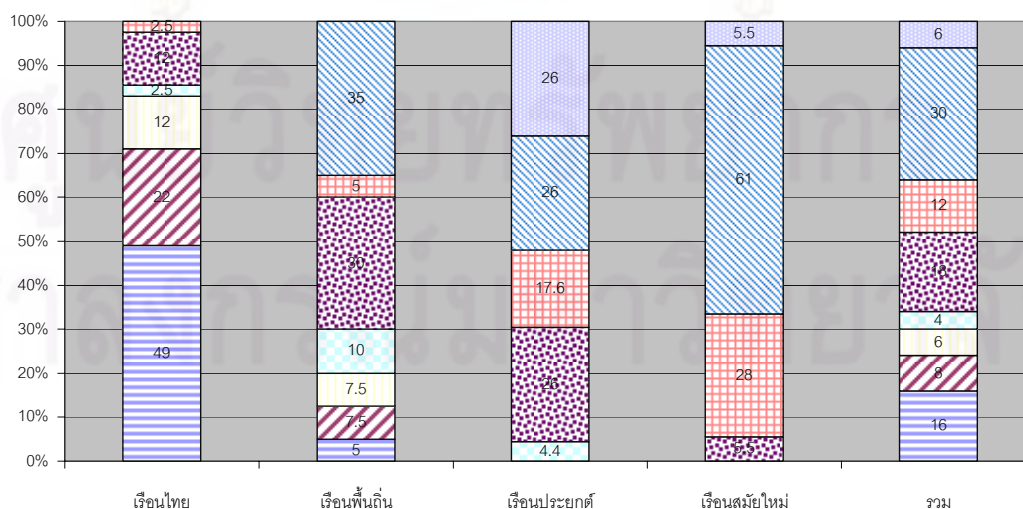
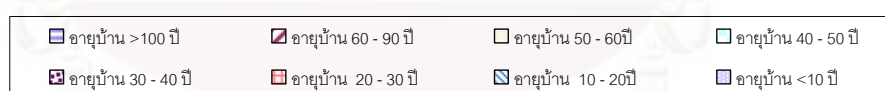
4.4.1 อายุของเรือนที่อยู่อาศัย

จากการสำรวจพบว่าในชุมชนเขายี่สารทั้งหมด 140 หลัง กลุ่มของที่อยู่อาศัยที่มีมากที่สุดแยกตามอายุคือ อายุบ้าน 10 - 20 ปี มีอยู่จำนวน 42 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 30 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมด รองลงมาคือ ที่อยู่อาศัยที่มีอายุ 30 - 40 ปี มีอยู่จำนวน 25 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 18 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมด ส่วนกลุ่มที่อยู่อาศัยที่มีอายุเกิน 100 ปี ก็ยังถือว่าเป็นจำนวนมากเป็นอันดับ 3 ในชุมชนคือมีจำนวน 22 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 16 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน

ตารางที่ 4.2 แสดงอายุอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

อายุบ้าน	เรือนไทย		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
อายุบ้าน >100 ปี	20	49	2	5	-	-	-	-	22	16
อายุบ้าน 60 - 90 ปี	9	22	3	7.5	-	-	-	-	12	8
อายุบ้าน 50 - 60ปี	5	12	3	7.5	-	-	-	-	8	6
อายุบ้าน 40 - 50 ปี	1	2.5	4	10	1	4.4	-	-	6	4
อายุบ้าน 30 - 40 ปี	5	12	12	30	6	26	2	5.5	25	18
อายุบ้าน 20 - 30 ปี	1	2.5	2	5	4	17.6	10	28	17	12
อายุบ้าน 10 - 20ปี	-	-	14	35	6	26	22	61	42	30
อายุบ้าน <10 ปี	-	-	-	-	6	26	2	5.5	8	6
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%

เมื่อพิจารณาอายุของที่อยู่อาศัยแยกตามประเภทของที่อยู่อาศัย พบว่า ประเภทเรือนไทย ภาคกลาง กลุ่มที่พบมากที่สุดคือมีอายุ เกิน 100 ปี มีอยู่จำนวน 20 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 49 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลางทั้งหมด ประเภทเรือนพื้นถิ่น ช่วงอายุอาคารที่พบมากที่สุดคือ ช่วงอายุ 10-20 ปี มีอยู่จำนวน 14 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 35 รองลงมาคือช่วงอายุ 30 – 40 ปี มีอยู่จำนวน 12 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 30 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นถิ่นทั้งหมดในชุมชน ประเภทเรือนประยุกต์โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในช่วงระหว่างอายุ 10-40 ปี และเรือนสมัยใหม่ ช่วงอายุ 10 – 20 ปีจะมีจำนวนมากที่สุด คือ 22 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 61 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนสมัยใหม่ทั้งหมด

แผนภูมิที่ 4.1 แสดงสัดส่วนอายุอาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อค้นพบสำคัญ

จากการสำรวจที่อยู่อาศัยภายในชุมชน พบว่า เรือนที่อยู่อาศัยแบบดั้งเดิมภายในชุมชนที่มีอายุมากกว่า 50 ปีจะเป็นที่อยู่อาศัยแบบเรือนไทยภาคกลางและเรือนพื้นถิ่น จะพบกลุ่มเรือนเหล่านี้อยู่บริเวณหลังวัดเขายี่สารส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ติดคลองเนื่องจากเป็นเส้นทางการสัญจรดั้งเดิมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ พบว่า ที่อยู่อาศัยแบบเรือนไทยภาคกลาง ที่มีความเก่าแก่นั้นโดยส่วนใหญ่ จะเป็นผู้ที่ค่อนข้างมีฐานะในชุมชนจึงสามารถปลูกเรือนแบบนี้ได้ การก่อสร้างจะเป็นการซื้อยกหลังมาจากที่อื่น เช่น แถบจังหวัดเพชรบุรี หรือราชบุรี แล้วขนส่งมาทางเรือโดยใช้คลองยี่สารเป็นเส้นทางขนส่ง จากนั้นก็นำมาปลูกใหม่ที่ชุมชนยี่สารนี้ โดยในการอยู่อาศัยได้มีการปรับปรุง ซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งาน เช่นการเปลี่ยนหลังคามุงจากเป็นหลังคากระเบื้องดินเผา เป็นกระเบื้องลอน หรือเป็นสังกะสี ยามยุคสมัยที่วัสดุแต่ละประเภทเข้ามาในชุมชนและความสามารถในการซื้อวัสดุนั้นๆของเจ้าของบ้านแต่ละคน มีการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านให้เหมาะสมกับการใช้งานมากขึ้น เช่น เมื่อมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น

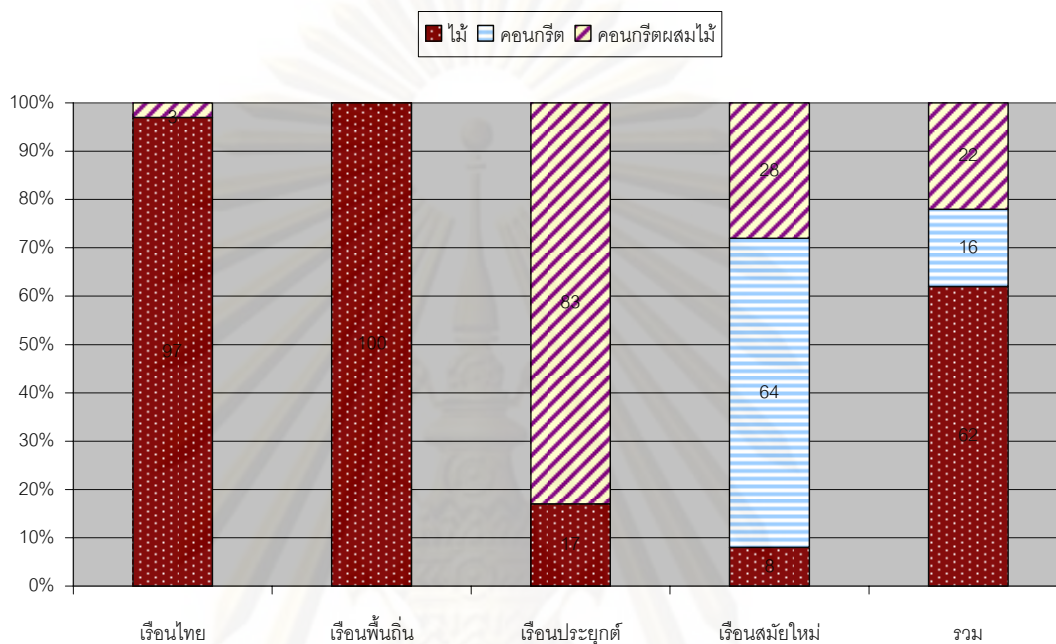
4.4.2 วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง

วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง ที่อยู่อาศัยภายในชุมชนพบว่า ไม้เป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้าง คือมีจำนวน 87 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 62 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน รองลงมาคือ คอนกรีตผสมไม้ มีจำนวน 30 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 22 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน น้อยที่สุดคือ คอนกรีต มีจำนวน 23 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 16 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน

ตารางที่ 4.3 แสดงวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูล วัสดุก่อสร้าง	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ไม้	40	97	40	100	4	17	3	8	87	62
คอนกรีต	-	-	-	-	-	-	23	64	23	16
คอนกรีตผสมไม้	1	3	-	-	19	83	10	28	30	22
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%

เมื่อแยกพิจารณาตามประเภทของที่อยู่อาศัย เรือนไทยภาคกลาง วัสดุที่ใช้มากที่สุดคือไม้ จำนวน 40 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 97 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทย เรือนพื้นดินทั้งหมด 40 หลังใช้วัสดุประเภทไม้ทั้งหมด เรือนประยุกต์วัสดุที่ใช้มากที่สุดคือ คอนกรีตผสมไม้ จำนวน 19 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 83 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนประยุกต์ เรือนสมัยใหม่ วัสดุที่ใช้มากที่สุดคือ คอนกรีต มีจำนวน 23 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 64 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนสมัยใหม่

แผนภูมิที่ 4.2 แสดงสัดส่วนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างในชุมชนเขายี่สาร

ข้อค้นพบที่สำคัญ

การก่อสร้างและการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยในชุมชนปัจจุบัน โดยส่วนใหญ่จะมีวิธีการลงแขก โดยขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านหรือญาติพี่น้อง ให้มาช่วยก่อสร้างบ้านหรือซ่อมแซม ค่าตอบแทนที่ได้จะเป็นการเลี้ยงอาหารหรือจ่ายค่าแรงสำหรับผู้ที่มาช่วยงาน วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมเช่น ไม้ เหล็ก คอนกรีต กระเบื้อง สังกะสี ฯลฯ จะซื้อจากร้านวัสดุก่อสร้างในจังหวัดสมุทรสงคราม แต่ยังมีบางส่วนที่สามารถใช้วัสดุที่มีในท้องถิ่นได้ เช่น ไม้แสม เพื่อใช้ทำฐานราก หรือใบจากเพื่อทำหลังคาหรือผนัง เป็นต้น การเลือกใช้วัสดุแต่ละประเภะนั้น ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของเจ้าของบ้านหรือช่างที่ทำการก่อสร้าง โดยจะพิจารณาจากงบประมาณที่มีอยู่สำหรับการก่อสร้างแล้วเลือกวัสดุให้เหมาะสมกับเงื่อนไขการใช้งานให้มากที่สุด

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4.4.3 กรรมสิทธิ์การครอบครอง

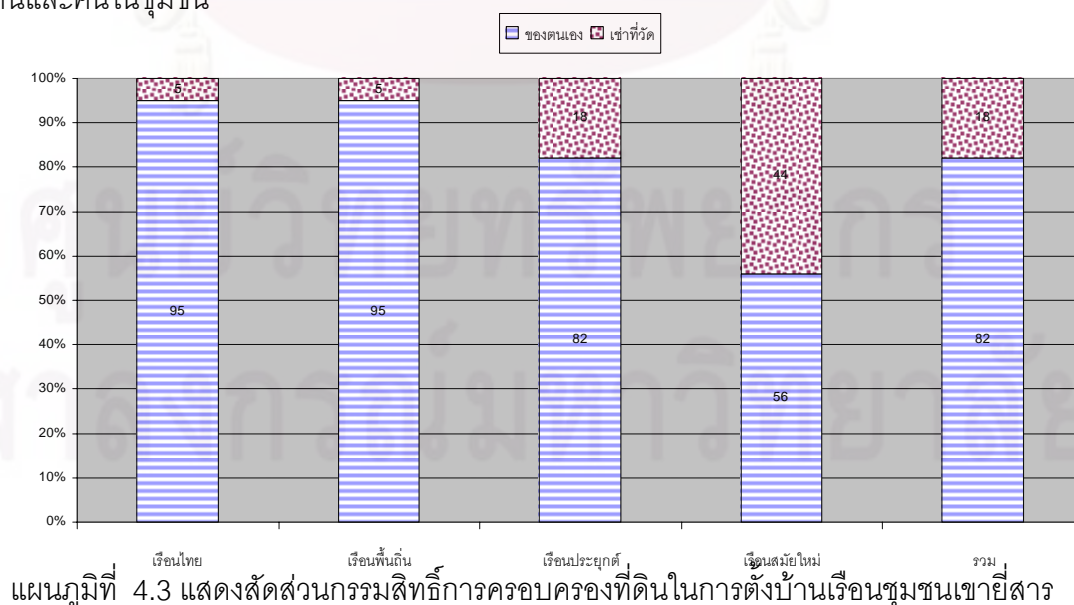
กรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดิน เนื่องจากการอยู่อาศัยในชุมชนโดยส่วนใหญ่อยู่กันแบบเครือญาติที่ดินจะเป็นที่ดินของบรรพบุรุษ ดังนั้นการตั้งบ้านเรือนจะอยู่ในที่ดินแปลงเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ ที่ดินจะเป็นของตนเองจำนวน 116 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 82 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน ที่อยู่อาศัยบางส่วนคือ จำนวน 24 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 18 จะเช่าพื้นที่ของวัดเขายี่สารในการตั้งบ้านเรือน

ตารางที่ 4.4 แสดงกรรมสิทธิ์การครอบครองที่ดินในการตั้งบ้านเรือน

ข้อมูล กรรมสิทธิ์ที่ดิน	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ของตนเอง	39	95	38	95	19	82	20	56	116	82
เช่าที่วัด	2	5	2	5	4	18	16	44	24	18
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%

ข้อค้นพบที่สำคัญ

การที่ที่ดินส่วนใหญ่ที่เป็นที่ตั้งของบ้านเรือนในชุมชนเป็นที่ดินที่สืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ การขยายครอบครัวยุคใหม่ในเครือญาติจึงมักเกิดขึ้นในที่ดินแปลงเดียวกัน และมักจะไม่มีการแบ่งแปลงกรรมสิทธิ์ที่ดินต่อไปอีก การครอบครองจะเป็นการร่วมกันครอบครองในกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในที่ดินแปลงนั้น จะปรากฏเห็นกลุ่มที่อยู่อาศัยที่เป็นกลุ่มเรือนของตระกูลเดียวกันอยู่ภายในชุมชน แสดงถึงความผูกพันของเครือญาติที่มีความเหนียวแน่นและมีการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างกลุ่มเพื่อนบ้านและคนในชุมชน

บทที่ 5

ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

5.1 การศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

การศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

จากการทบทวน แนวคิดทฤษฎี และกรณีศึกษาในหลายพื้นที่ พบว่าความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร จะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน ต้องเกิดจากศักยภาพที่เกิดจากภายในของชุมชนด้านต่างๆดังนี้

1) ความต้องการด้านกายภาพ ซึ่งเป็นความต้องการของเจ้าของที่อยู่อาศัยว่าพร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองหรือไม่ จำนวนที่อยู่อาศัยที่มีความจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูให้มีสภาพที่ดีเหมาะสมกับการอยู่อาศัยที่มีคุณภาพของคนในชุมชน

2) ศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชน โดยประกอบด้วยมิติต่างๆ คือ มิติทางด้านสังคม และทางด้านเศรษฐกิจ โดยแบ่งการศึกษา วิเคราะห์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับครัวเรือน และระดับชุมชน โดยเน้นหนักที่ระดับครัวเรือนส่วนระดับชุมชนเป็นเพียงการพิจารณาประกอบเท่านั้น

3) ทักษะคติของชาวชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร โดยเกิดจากความต้องการของชาวชุมชนเอง และชุมชนมีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และการรักษาความเป็นชุมชนเก่าอย่างยั่งยืน

ดังนั้น การศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย สามารถแบ่งประเด็น และข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

1) ความต้องการด้านกายภาพของที่อยู่อาศัย เพื่อให้เกิดการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่เหมาะสมสำหรับการอยู่อาศัย ได้แก่

ก. เรือนไทยภาคกลาง

ข. เรือนพื้นถิ่น

ค. เรือนประยุกต์

ง. เรือนสมัยใหม่

โดยนำเรือนที่อยู่อาศัยทั้ง 4 กลุ่มมาวิเคราะห์ความต้องการในการฟื้นฟูตามประเด็นต่อไปนี้

- รูปแบบอาคาร โดยทำการศึกษาภาพรวมของอาคารแต่ละประเภท

- การใช้งานภายในอาคาร

- การปรับปรุงฟื้นฟูที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและการอยู่อาศัย

2) สภาพปัจจุบัน และปัญหาในการอยู่อาศัย

เพื่อประเมินถึงความต้องการในการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยของเจ้าของ รวมทั้งความเสี่ยงหรือปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการอยู่อาศัย ที่ส่งผลกระทบต่อคงอยู่ของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ทั้งในด้านกายภาพ และเศรษฐกิจ โดยมีข้อมูลที่ต้องการจากการสำรวจ ดังนี้

- ข้อมูลพื้นฐานของที่อยู่อาศัย ประกอบด้วย ประเภทที่อยู่อาศัย อายุอาคาร วัสดุก่อสร้าง สภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน กรรมสิทธิ์การครอบครองตัวอาคารที่อยู่อาศัย และที่ดิน กรรมสิทธิ์ความเป็นเจ้าของหรือเป็นผู้เช่า

- ลักษณะการใช้งาน ความสอดคล้องของการใช้งานกับตัวอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน

- ปัญหาการใช้งานและวิธีการที่ใช้ในการแก้ไขปัญหา

- ข้อมูลพื้นฐานเจ้าของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า ประกอบด้วย ข้อมูลทางสังคม ได้แก่ จำนวนผู้อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ และข้อมูลทางเศรษฐกิจ ได้แก่ รายได้รวมต่อครัวเรือน เงินออม ภาระหนี้สิน

3) ทักษะคติของเจ้าของต่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

เพื่อศึกษาแนวโน้มความเป็นไปได้ในการเก็บรักษาของเจ้าของเรือน โดยประเมินจากการพูดคุยและสัมภาษณ์เจ้าของเรือน

- ทักษะคติของผู้อาศัยต่อตัวอาคารที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ความชื่นชอบ ความต้องการในการเก็บรักษา

- แนวโน้มในการให้ความร่วมมือหากมีการสนับสนุนให้เก็บรักษาที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า

ดังนั้น การศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย สามารถแบ่งประเด็น และข้อมูลที่ต้องการ ดังนี้

5.2 ความต้องการด้านกายภาพเกี่ยวกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

5.2.1 ความต้องการในการฟื้นฟูตามสภาพที่อยู่อาศัย

ในการศึกษาข้อมูลด้านกายภาพเมื่อให้ทราบถึงความต้องการในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเบื้องต้น จะพิจารณาจากสภาพที่อยู่อาศัยว่ามีสภาพดี ปานกลางหรือทรุดโทรม ซึ่งจะแสดงถึงความต้องการในการปรับปรุง พื้นฟูที่อยู่อาศัยเหล่านั้น โดยการกำหนดเกณฑ์การพิจารณาตามสภาพที่อยู่อาศัย ได้แก่

1. ที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดี หมายถึง วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างมีสภาพดี ไม่มีความชำรุดหรือผุพัง โครงสร้างของบ้านก็มีสภาพดี ที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะมีความต้องการในการฟื้นฟูน้อย

2. สภาพปานกลาง หมายถึง วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างยังมีสภาพดี อาจมีการชำรุดหรือผุพังบ้าง แต่ไม่ก่อให้เกิดอันตรายหรือปัญหาในการอยู่อาศัย โครงสร้างของอาคารยังมีสภาพดี ที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะมีความต้องการในการฟื้นฟูปานกลาง

3. สภาพทรุดโทรม หมายถึง วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างมีความชำรุดหรือผุพัง ทำให้เกิดปัญหาในการอยู่อาศัย โครงสร้างของอาคารมีความเสียหาย ซึ่งอาจทำให้เกิดอันตรายหรือเกิดปัญหาต่อการอยู่อาศัย หรือส่วนประกอบของที่อยู่อาศัยไม่มีความสมบูรณ์เช่น ก่อสร้างยังไม่แล้วเสร็จ ขาดประตู หน้า ราวระเบียง เป็นต้น ที่อยู่อาศัยประเภทนี้จะมีความต้องการในการฟื้นฟูมาก

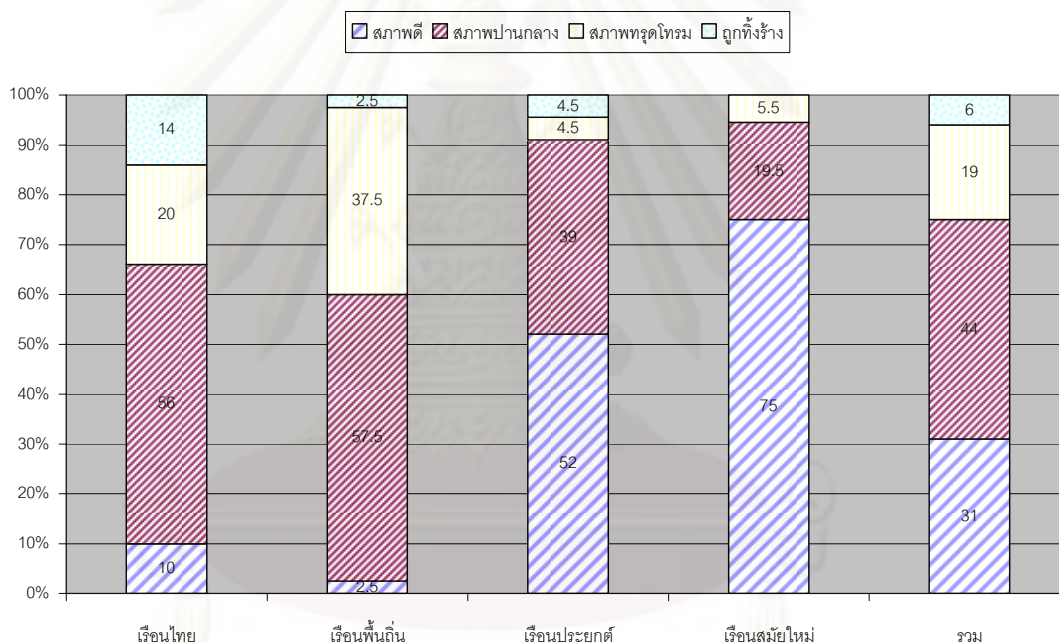
การศึกษาสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนโดยรวมพบว่า ส่วนใหญ่ที่อยู่อาศัยในชุมชนจะมีสภาพปานกลางคือมีจำนวน 62 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 44 รองลงมาคือมีสภาพดี จำนวน 44 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 31 ส่วนที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมภายในชุมชน มีจำนวน 26 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 19 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน และพบที่อยู่อาศัยที่ถูกทิ้งร้างอยู่อีกจำนวน 8 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 6 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมด

ตารางที่ 5.1 แสดงสภาพที่อยู่อาศัยในปัจจุบันชุมชนเขาเย็สาร

ข้อมูล สภาพที่อยู่อาศัย	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
สภาพดี	4	10	1	2.5	12	52	27	75	44	31
สภาพปานกลาง	23	56	23	57.5	9	39	7	19.5	62	44
สภาพทรุดโทรม	8	20	15	37.5	1	4.5	2	5.5	26	19
ถูกทิ้งร้าง	6	14	1	2.5	1	4.5	-	-	8	6
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%

เมื่อแยกพิจารณาสภาพที่อยู่อาศัยตามประเภทของที่อยู่อาศัย พบว่า เรือนไทยภาคกลางมีสภาพที่อยู่อาศัยปานกลางมากที่สุด คือมีจำนวน 23 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 56 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง ปัญหาที่พบคือ ที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมมีมากเป็นอันดับสองคือมีจำนวน 8 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 20 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง ที่อยู่อาศัยที่ถูกทิ้งร้าง มีอยู่จำนวน 6 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 14 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง ส่วนที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดี มีอยู่จำนวนน้อยที่สุด คือ มีอยู่ 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง เรือนพื้นถิ่นจำนวน 40 หลัง พบที่อยู่อาศัยที่มีสภาพปานกลางพบมากที่สุดคือมีจำนวน 23 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 57.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นถิ่น

ทั้งหมด เรือที่มีสภาพทรุดโทรม มีอยู่จำนวน 15 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 37.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นดินทั้งหมด มีเรือที่ถูกทิ้งร้างและมีสภาพด้อยที่สุดคือ อย่างละ 1 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 2.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นดินทั้งหมด เรือประยุคต์ จำนวน 23 หลังพบว่า มีสภาพดีมากที่สุดคือจำนวน 12 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 52 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือประยุคต์ รองลงมาคือมีสภาพปานกลาง มีจำนวน 9 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 39 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือประยุคต์ อาคารที่มีสภาพทรุดโทรมและถูกทิ้งร้างมีอยู่น้อยมากคือมีจำนวนอย่างละ 1 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 4.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือประยุคต์ทั้งหมด และเรือสมัยใหม่ จำนวน 36 หลัง พบว่า สภาพที่อยู่อาศัยโดยส่วนใหญ่มีสภาพดี คือมีจำนวน 27 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 75 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือสมัยใหม่ทั้งหมด รองลงมาจะมีสภาพปานกลางคือมีจำนวน 7 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 19.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือสมัยใหม่ทั้งหมด ส่วนเรือสมัยใหม่ที่มีสภาพทรุดโทรมนั้น มีอยู่เพียง 2 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 5.5 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือสมัยใหม่ทั้งหมด

แผนภูมิที่ 5.1 แสดงสัดส่วนสภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

เกณฑ์การพิจารณาความพร้อม

ในการพิจารณาความต้องการในการฟื้นฟูด้านกายภาพจะพิจารณาจากสภาพที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรม สภาพปานกลางเป็นหลัก เนื่องจากที่อยู่อาศัยกลุ่มนี้หากไม่มีการฟื้นฟูอาจเกิดอันตรายในการอยู่อาศัยจำเป็นต้องได้รับการฟื้นฟูให้มีสภาพดีขึ้น โดยเกณฑ์การพิจารณาระดับความต้องการในการฟื้นฟูคือ

1. ความต้องการพื้นที่มาก หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่ถูกปล่อยทิ้งร้างและที่มีสภาพทรุดโทรม มีสัดส่วนตั้งแต่ ร้อยละ 25 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดขึ้นไปที่อยู่อาศัยที่มีสภาพปานกลางมีสัดส่วนตั้งแต่ ร้อยละ 50 และที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดีมีสัดส่วนไม่เกินร้อยละ 25

2. ความต้องการฟื้นฟูปานกลาง หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่ถูกปล่อยทิ้งร้างและที่มีสภาพทรุดโทรม มีสัดส่วนตั้งแต่ ร้อยละ 15 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดขึ้นไปที่อยู่อาศัยที่มีสภาพปานกลางมีสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 50 และที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดีมีสัดส่วนไม่เกินร้อยละ 35

3. ความต้องการฟื้นฟูน้อย หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่ถูกปล่อยทิ้งร้างและที่มีสภาพทรุดโทรม มีสัดส่วนน้อยกว่า ร้อยละ 10 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดขึ้นไปที่อยู่อาศัยที่มีสภาพปานกลางมีสัดส่วนตั้งแต่ร้อยละ 50 และที่อยู่อาศัยที่มีสภาพดีมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 40

ข้อค้นพบที่สำคัญ

เมื่อพิจารณาตามสภาพของที่อยู่อาศัยเพื่อหาความต้องการในการฟื้นฟู พบว่า ที่อยู่อาศัยที่มีความต้องการฟื้นฟูมากที่สุดคือกลุ่มที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมและที่อยู่อาศัยที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง โดยมีทั้งหมด 34 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 25 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน ส่วนประเภทของอยู่อาศัยที่มีสภาพปานกลางจะมีความต้องการในการฟื้นฟู ปานกลางคือมีอยู่จำนวน 62 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 44 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน เมื่อพิจารณาตามประเภทของที่อยู่อาศัยพบว่าที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทรุดโทรมมากที่สุดคือที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นดิน รองลงมาคือ เรือนไทยภาคกลาง ส่วนเรือนสมัยใหม่และเรือนประยุกต์โดยส่วนใหญ่จะมีสภาพดี ดังนั้นจึงมีความต้องการในการฟื้นฟูน้อย ดังนั้นระดับความต้องการในการฟื้นฟูสภาพที่อยู่อาศัย **มีความต้องการในการฟื้นฟูมาก**

5.2.2 ความต้องการในการฟื้นฟูตามสภาพการใช้งานปัจจุบัน

ในด้านการใช้งานปัจจุบันของที่อยู่อาศัย จะพิจารณาจากการใช้พื้นที่ใช้สอยในตัวเองว่ามีความเหมาะสมหรือมีปัญหาหรือไม่ อย่างไร โดยประเด็นการพิจารณาได้แก่

1. การดัดแปลง เปลี่ยนแปลงต่อเติม ที่ส่งผลต่อคุณค่าที่อยู่อาศัย และรูปแบบเดิมของอาคาร

2. สภาพการใช้งานในปัจจุบัน ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและเหมาะสมกับความต้องการในการใช้งานของผู้อยู่อาศัยที่แท้จริง

ตารางที่ 5.2 แสดงการเปลี่ยนแปลงการใช้งานและความเหมาะสมในการอยู่อาศัย

ข้อมูล การเปลี่ยนแปลง	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
มีการเปลี่ยนแปลง	12	29	16	40	20	87	1	3	49	35
ไม่มีการเปลี่ยนแปลง	29	71	24	60	3	13	35	97	91	65
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%
ความเหมาะสมในการอยู่อาศัย										
เหมาะสม	23	56	27	67.5	19	83	33	92	102	73
ไม่เหมาะสม	18	44	13	32.5	4	17	3	8	38	27
จำนวนบ้านทั้งหมด	41	100%	40	100%	23	100%	36	100%	140	100%

จากการศึกษาด้านพื้นที่ใช้สอยและความเหมาะสมในการอยู่อาศัย พบว่า โดยส่วนใหญ่ผู้
 อยู่อาศัยจะมีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยภายในบ้านใหม่มีความเหมาะสมในการอยู่อาศัยมากขึ้น
 ที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือที่อยู่อาศัยประเภทเรือนประยุกต์พบว่ามีอยู่จำนวน 35
 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 97 ส่วนที่อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุดคือที่อยู่อาศัยประเภทเรือน
 สมัยใหม่ พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพียง 1 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 3 ส่วนภาพรวมทั้งชุมชนพบว่า ที่
 อยู่อาศัยที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานมีอยู่จำนวน 91 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 65 ส่วนที่อยู่อาศัย
 ที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้งานมีอยู่จำนวน 49 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 60 ของที่อยู่อาศัยทั้งหมด
 ในชุมชน เมื่อพิจารณาถึงความเหมาะสมในการอยู่อาศัยพบว่า ที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมใน
 การอยู่อาศัยมากที่สุดคือเรือนสมัยใหม่และเรือนประยุกต์และโดยภาพรวมทั้งชุมชนแล้วพบว่า
 สัดส่วนที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมในการอยู่อาศัยมีอยู่จำนวน 102 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 73
 ส่วนที่อยู่อาศัยที่ไม่มีความเหมาะสมในการอยู่อาศัยมีอยู่จำนวน 38 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 27 ของที่
 อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน

ข้อค้นพบที่สำคัญ

เมื่อพิจารณาด้านการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ใช้สอยภายในที่อยู่อาศัยและความเหมาะสมใน
 การอยู่อาศัยแล้ว พบว่า รูปแบบที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเขายี่สารมีความเหมาะสมในการอยู่อาศัย
 อยู่ในระดับมาก โดยพิจารณาจากสัดส่วนร้อยละของที่อยู่อาศัยที่มีความเหมาะสมในการอยู่อาศัย
 เปรียบเทียบกับที่อยู่อาศัยที่มีพื้นที่ใช้สอยไม่เหมาะสมกับการอยู่อาศัย

5.2.3 ที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การฟื้นฟู

1) คุณค่าด้านกายภาพ

เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญของที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าในการฟื้นฟู โดยการกำหนดเกณฑ์ในการพิจารณา ดังนี้

ตารางที่ 5.3 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

	เกณฑ์การประเมินคุณค่า	1	2	3
1	ความเก่าแก่ เป็นบ้านต้นตระกูล	/	/	x
2	มีอายุเกิน 100 ปี	/	x	x
3	มีองค์ประกอบรูปแบบที่มีเอกลักษณ์	/	/	/
4	การก่อสร้างที่แสดงถึงภูมิปัญญาดั้งเดิม	/	/	x
5	มีการอยู่อาศัยที่แสดงวิถีชีวิต	/	/	/
6	ไม่มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคาร	/	x	x

หมายเหตุ / เป็นไปตามเกณฑ์

X ไม่เป็นไปตามเกณฑ์

เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาประเมินคุณค่าที่อยู่อาศัย

ประเมินคุณค่าระดับ 1 หมายถึง เป็นบ้านต้นตระกูลหรือแสดงเรื่องราวของการตั้งถิ่นฐาน มีอายุเรือนเกิน 100ปี ลักษณะอาคารเป็นแบบดั้งเดิม มีต้นแบบหรือองค์ประกอบรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ มีวิธีการก่อสร้าง ช่างพื้นถิ่น รูปทรง ลักษณะดั้งเดิม ใช้วัสดุตามแบบเดิม หรือแสดงถึงภูมิปัญญาด้านการก่อสร้างของช่างสมัยก่อน มีการอยู่อาศัยที่แสดงวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย โดยไม่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของอาคาร

ประเมินคุณค่าระดับ 2 หมายถึง เป็นบ้านที่มีความเก่าแก่หรือเป็นบ้านต้นตระกูล แต่อายุอาจจะไม่ถึง 100 ปีก็ได้เนื่องจากมีการรื้อเพื่อสร้างหรือปรับปรุงบ้านให้ดีขึ้น แต่ยังคงรักษารูปแบบขององค์ประกอบที่มีเอกลักษณ์ดั้งเดิมของอาคารเอาไว้ มีวิธีการก่อสร้างที่แสดงถึงภูมิปัญญาและช่างพื้นถิ่น มีการอยู่อาศัยที่แสดงถึงวิถีชีวิตแต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารไปบ้าง

ประเมินคุณค่าระดับ 3 หมายถึง ลักษณะอาคารมีองค์ประกอบรูปแบบที่มีเอกลักษณ์ และมีการอยู่อาศัยที่แสดงถึงวิถีชีวิตของการอยู่อาศัยในชุมชน แต่อาคารไม่จำเป็นต้องมีความเก่าแก่ หรือมีอายุเกิน 100 ปี อาจใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ก็ได้ไม่จำเป็นต้องใช้เฉพาะภูมิปัญญาดั้งเดิมและมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยได้ตามความเหมาะสม

ข้อค้นพบที่สำคัญ

จากการประเมินคุณค่าพบว่า อาคารที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สารส่วนใหญ่ได้รับการประเมินคุณค่าในระดับ 2 คือเป็นบ้านที่มีความเก่าแก่หรือเป็นบ้านต้นตระกูล แต่อายุอาจจะไม่ถึง 100 ปีก็ได้เนื่องจากมีการรื้อเพื่อสร้างหรือปรับปรุงบ้านให้ดีขึ้น แต่ยังคงรักษารูปแบบขององค์ประกอบที่มีเอกลักษณ์ดั้งเดิมของอาคารเอาไว้ มีวิธีการก่อสร้างที่แสดงถึงภูมิปัญญาและช่างพื้นถิ่น มีการอยู่อาศัยที่แสดงถึงวิถีชีวิตแต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงรูปแบบของอาคารไปบ้าง

ส่วนที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์จำนวนหลายหลังจากการประเมินคุณค่าได้ในระดับ 1 และประเมินคุณค่าระดับ 3 ก็ยังปรากฏในชุมชนอยู่เป็นจำนวนมากปัญหาที่พบในด้านการอนุรักษ์คือค่านิยมสมัยใหม่ที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่ตระหนักถึงคุณค่าความงามของบ้าน หรือ เจ้าของอาจขาดทุนทรัพย์ในการดูแลรักษา และมีที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์อีกจำนวนหนึ่งที่ถูกรื้อถอนเนื่องจากความทรุดโทรมของบ้าน และสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำของชุมชนเขายี่สารในปัจจุบัน ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัยในปัจจุบันจึงต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วนจากสภาพความทรุดโทรมของที่อยู่อาศัยในปัจจุบันเพื่อฟื้นฟูคุณภาพชีวิต และสภาพการอยู่อาศัยของชาวชุมชนให้ดีขึ้น และเป็น การป้องกันปัญหาอื่น ๆ ที่จะตามมา สรุปคุณค่าที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร มีระดับความพร้อมปานกลาง เนื่องจากการประเมินด้วยเกณฑ์การพิจารณาเบื้องต้น

นอกจากนี้ยังมีที่อยู่อาศัยอีกมากมายในชุมชนเขายี่สาร ที่มีได้นำมาประเมินคุณค่าตามรูปแบบทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน อาจจะไม่น่าสนใจ ไม่สวยงาม หรือมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสภาพไปจากเดิมมาก ทั้งจากการต่อเติม เปลี่ยนวัสดุ เปลี่ยนการใช้งานให้เหมาะกับสภาพในปัจจุบัน โดยไม่สามารถประเมินคุณค่าตามหลักวิชาการได้ แต่หากพิจารณาถึงองค์ประกอบอื่นๆนอกจากกายภาพที่อยู่อาศัยแล้ว จะพบถึงความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีความผูกพันเชิงเครือญาติที่แสดงออกจากลักษณะของกลุ่มบ้าน ที่ยังคงอยู่รวมกันเป็นครอบครัวใหญ่ จะพบคุณค่าของชีวิต และความสัมพันธ์แบบแน่นแฟ้นระหว่างบ้านกับผู้อยู่อาศัย แสดงถึงวิถีชีวิต ระบบสังคมที่มีความผูกพันและเป็นวิถีชีวิตที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก แสดงถึงสภาพทางสังคมที่มีคุณภาพที่ดีของชุมชนเขายี่สาร อันเป็นจุดเด่นของชุมชนแห่งนี้

2) คุณค่าด้านประวัติศาสตร์

บ้านเขายี่สารเป็นชุมชนที่สำคัญมาแต่โบราณ มีเอกสารหรือวรรณกรรมบันทึกไว้ตั้งแต่สมัยอยุธยาโดยตลอด เช่น พ.ศ.2233 รัชสมัยพระเพทราชา นายแพทย์อิงเกิลเบิร์ต แกมเฟอร์ เดินทางด้วยกำปั่นจากปัตตาเวียไปสยามที่กรุงศรีอยุธยา กล่าวถึงพ่อค้าคนไทยบอกระยะทางช่วงนครศรีธรรมราชถึงอยุธยา ต้องผ่านชายฝั่งเมืองกุยแถบสามร้อยยอด ผ่านเมืองปราณ ต่อจากนั้นคือชะอำ เหนือเข้าไปคือเมืองเพชรบุรี ผ่านยี่สาร (แต่เขียนไว้ว่า Isan) แม่กลอง ท่าจีน จากนั้นจะถึงแม่น้ำเจ้าพระยา

พ.ศ.2365 ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จอห์น ครอบฟอร์ด เข้ามาสยามเขียนบันทึกไว้ว่า “ถัดจากแม่น้ำแม่กลองซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา คือยี่สาน บริเวณชายฝั่งมีเพียงป่าไม้ ซึ่งไม่มีคุณค่าอะไร นอกจากใช้เป็นไม้ฟืนสำหรับส่งไปเมืองหลวง อนึ่งภูมิประเทศบริเวณยี่สานนี้ปลูกข้าวได้ดีและมีคนอยู่พอสมควร”

นิราศเมืองเพชรของสุนทรภู่ แต่งระหว่าง พ.ศ.2388-2392 สมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้บรรยายถึงความอุดมสมบูรณ์ของบ้านยี่สาร ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน รวมทั้งเสียงชะนีที่เขายี่สารด้วย

นิราศเกาะจาน รวมพิมพ์อยู่ในวรรณกรรมของสุนทรภู่ ไม่แน่ใจว่าเป็นงานของสุนทรภู่ บรรยายถึงการตามเสด็จเจ้านายเป็นขบวนใหญ่ สร้างพลับพลาที่ประทับบริเวณคลองวาฬ น่าจะเตรียมรับเสด็จพระจอมเกล้าฯ เพื่อทอดพระเนตรสุริยุปราคาที่ว่าถอ พ.ศ.2411 ในนิราศเกาะจานได้กล่าวถึงบริเวณยี่สารไว้

นิราศยี่สารของ ก.ศ.ร.กุหลาบ เขียนเมื่อ พ.ศ.2422 คิดพาลูกสาวท่องเที่ยวตากอากาศและไหว้พระที่เขายี่สาร ได้ใช้เส้นทางเดิมซึ่งเป็นเส้นทางที่ชาวบ้านยี่สารรุ่นต่อมาใช้ติดต่อกับอัมพวาหรือแม่กลอง

สรุปคุณค่าด้านประวัติศาสตร์

จากประวัติศาสตร์ความสำคัญของชุมชนเขายี่สาร ได้มีการบันทึกไว้เป็นเอกสารในรูปแบบต่างๆ แสดงให้เห็นว่า ในอดีต ชุมชนเขายี่สารเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญ เนื่องจากบุคคลสำคัญที่เดินทางผ่านพื้นที่บริเวณนี้ ได้มีการกล่าวถึงชุมชนเขายี่สารในเรื่องต่างๆ โดยสามารถสรุปประเด็นความสำคัญของชุมชนเขายี่สาร ได้ดังนี้

- 1) เป็นพื้นที่สำหรับการติดต่อแลกเปลี่ยนสินค้าโยการสัญจรทางเรือของคนในอดีต
- 2) เป็นเส้นทางการเดินทางโดยทางเรือจากกรุงเทพมหานครเชื่อมไปสู่ภาคใต้ที่มีการสัญจรอย่างต่อเนื่อง
- 3) มีประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานที่ยาวนานและมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความรุ่งเรืองของชุมชนมาตั้งแต่อดีต

4) ปัจจุบันมีการให้ความสำคัญในเรื่องของประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชุมชน โดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตให้คนในชุมชนและคนภายนอกได้รับทราบ

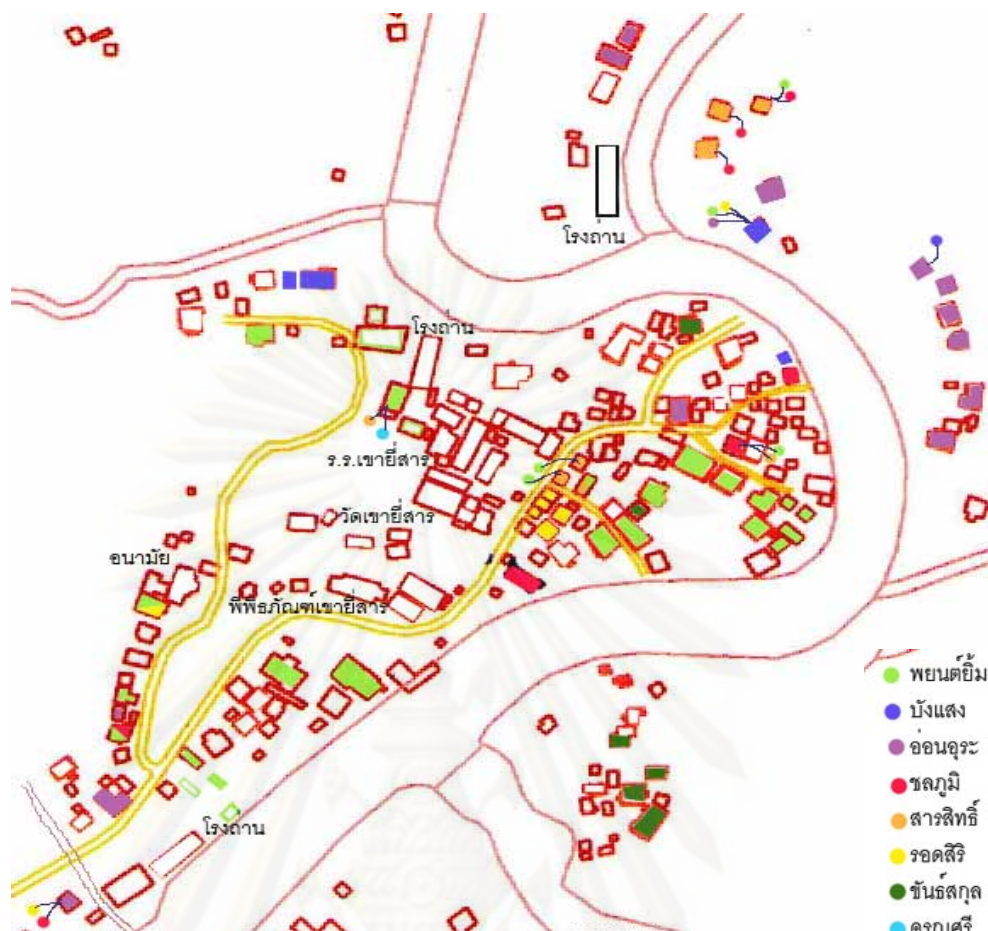
โดยมีเกณฑ์การกำหนดระดับความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนเขายี่สาร ดังนี้ ตารางที่ 5.4 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าด้านประวัติศาสตร์

	เกณฑ์การประเมินคุณค่า	มาก	ปานกลาง	น้อย
1	สภาพแวดล้อมชุมชนที่แสดงถึงประวัติศาสตร์	/		
2	เอกสารงานวิจัยที่ยืนยันความสำคัญของชุมชน		/	
3	การบอกเล่าและสืบทอดเรื่องราวทางประวัติศาสตร์		/	
4	การให้ความสำคัญของคนในชุมชน	/		

ความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ของชุมชนเขายี่สารมีระดับ **ปานกลาง** เนื่องจากประวัติศาสตร์ของชุมชนเป็นเรื่องราวที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชน ที่มีการดำเนินมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน การเข้ามาในพื้นที่เป็นการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือเส้นทางท่องเที่ยว ไม่ได้มีความสำคัญเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์การสร้างบ้านเมืองหรือเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์

3) คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม

1 **โครงสร้างชุมชน** เนื่องจากชุมชนชุมชนเป็นชุมชนขนาดเล็กและมีการอยู่อาศัยมาเป็นเวลานานดังนี้ ลักษณะทางสังคมของคนในชุมชนถึงอยู่อาศัยกันแบบเครือญาติ จากการศึกษาข้อมูล พบว่ามีตระกูลเก่าแก่ทั้งหมดในชุมชน 13 ตระกูลได้แก่ พยงค์ยี่ม, เวชกิจ, ชลภูมิ, อ่อนอุระ, พยัคฆะ, บังแสง, เบ็งสงวน, ชันธุ์สกุล, มณีนาถ, สารสิทธิ์, รอดศิริ, ก่อณิกานิด, ดรุณศรี ตระกูลดั้งเดิมในชุมชนประกอบด้วย พยงค์ยี่ม, เวชกิจ, ชลภูมิ, อ่อนอุระ, พยัคฆะ, บังแสง, เบ็งสงวน, ชันธุ์สกุล, มณีนาถ, สารสิทธิ์, รอดศิริ ในการอยู่อาศัยก็ได้มีการแต่งงานหรือเกี่ยวดองเป็นเครือญาติกันภายในชุมชน ทำให้ในชุมชนจึงมีการอยู่อาศัยกันแบบเครือที่มีความเหนียวแน่น มีการสร้างบ้านเรือนเป็นกลุ่มบ้านระหว่างเครือญาติ ในพื้นที่ดินแปลงเดียวกันซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาจากบรรพบุรุษ ส่งผลให้โครงสร้างทางสังคมของคนในชุมชนมีการรวมกลุ่มทางสังคมอย่างเหนียวแน่น ทั้งจากปัจจัยทางกายภาพของบ้านเรือนที่อยู่เป็นแบบกลุ่มเครือญาติและความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในชุมชนเอง

รูปที่ 5.1 แสดงการตั้งบ้านเรือนเป็นกลุ่มเครือญาติของชุมชนเขายี่สาร

2 โครงสร้างครัวเรือน

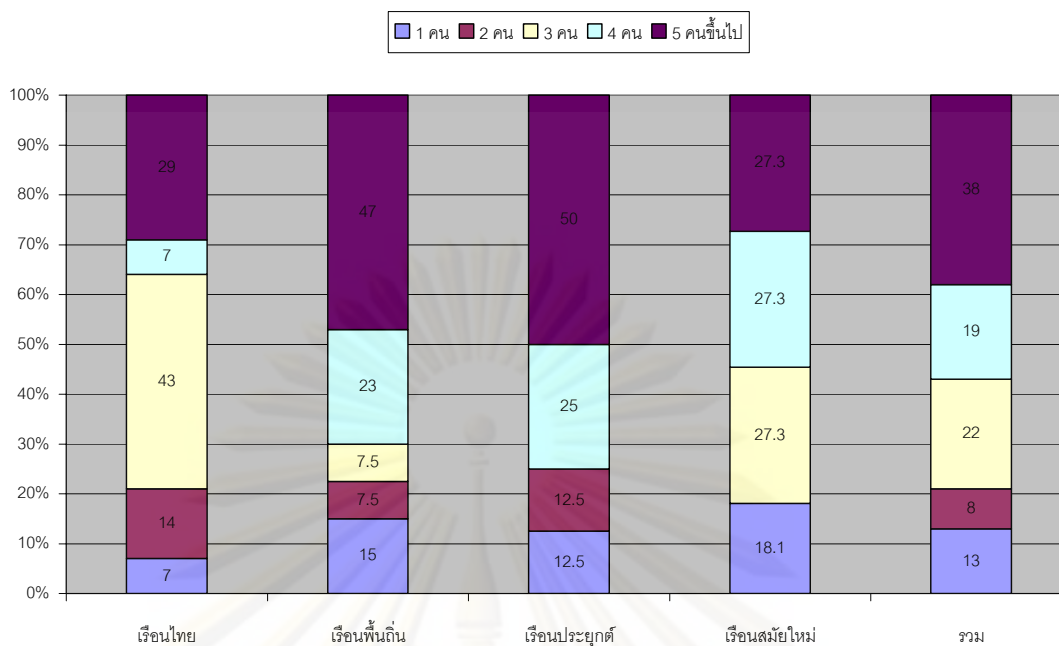
การสำรวจข้อมูลด้านจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือน เพื่อให้ทราบถึงโครงสร้างประชากรในครัวเรือนและในชุมชนจากการศึกษาพบว่า ในภาพรวมของชุมชนการอยู่อาศัยในครัวเรือนจะเป็นแบบครอบครัวขยายคือมีจำนวนสมาชิกในครอบครัวมากกว่า 5 คน มากที่สุดคือมีจำนวน 17 หลังจากการสำรวจทั้งหมด 46 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 38 รองลงมาคือจะมีสมาชิกในครัวเรือน 3 คน มีจำนวน 10 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 22 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสำรวจ เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคนอาศัยอยู่เพียงคนเดียวมีอยู่จำนวน 6 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสำรวจ และสัดส่วนที่น้อยที่สุดคือมีจำนวนผู้อยู่อาศัย 2 คนมีจำนวน 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 8 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสำรวจ

ตารางที่ 5.5 แสดงจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนปัจจุบันในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูล จำนวนผู้อยู่อาศัย	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
1 คน	1	7	2	15	1	12.5	2	18.1	6	13
2 คน	2	14	1	7.5	1	12.5	-	-	4	8
3 คน	6	43	1	7.5	-	-	3	27.3	10	22
4 คน	1	7	3	23	2	25	3	27.3	9	19
5 คนขึ้นไป	4	29	6	47	4	50	3	27.3	17	38
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

ข้อค้นพบที่สำคัญ

การอยู่อาศัยในชุมชนโดยรวมยังเป็นการอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยายแสดงถึงความเหนียวแน่นของระบบครอบครัว มีความหลากหลายของช่วงอายุในบ้าน 1 หลัง เช่น มีตา ยาย พ่อแม่ ลูก หลาน อยู่รวมกันในบ้าน เป็นต้น เมื่อแยกพิจารณาตามประเภทของที่อยู่อาศัยในชุมชนพบว่า การอยู่อาศัยแบบครอบครัวขยาย คือมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 5 คนนั้นจะพบมากที่สุดที่ที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นถิ่น คือมีจำนวน 6 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 47 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนพื้นถิ่น รองลงมาคือเรือนประยุกต์ มีอยู่จำนวน 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 50 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนประยุกต์ ประเภทเรือนไทยภาคกลาง โดยส่วนใหญ่จะมีจำนวนผู้อยู่อาศัย 3 คนมากที่สุดคือมี 6 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 43 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทย รองลงมาคือมีจำนวนผู้อยู่อาศัยมากกว่า 5 คนมีจำนวน 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 29 ของที่อยู่อาศัยประเภทเรือนไทยภาคกลาง ประเภทเรือนสมัยใหม่จำนวนผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะมีตั้งแต่ 3 คนขึ้นไปแล้วแต่สภาพครอบครัวเดิมที่อยู่อาศัย

แผนภูมิที่ 5.2 แสดงสัดส่วนจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนในชุมชนเขายี่สาร

ปัญหาที่พบในเรื่องของจำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนคือ ในที่อยู่อาศัยประเภทบ้านเรือนไทยภาคกลางและเรือนพื้นถิ่นที่มีจำนวนสมาชิกไม่เกิน 3 คน โดยส่วนใหญ่ผู้ที่อยู่ในครัวเรือนจะเป็นคนแก่ที่มีอายุมากอยู่ด้วยกันหรือ คนแก่อยู่กับเด็กซึ่งมีศรัทธาเป็นหลานส่วนพ่อแม่ขึ้นไปทำงานที่อื่น เป็นต้น ส่งผลให้โครงสร้างประชากรในชุมชนพบคนที่อยู่ในวัยเด็กซึ่งกำลังเรียนหนังสือและคนแก่ที่ไม่สามารถประกอบอาชีพได้ อยู่เป็นจำนวนมากในชุมชน ส่วนคนที่อยู่ในวัยแรงงาน จะมีอยู่จำนวนน้อยเพราะส่วนใหญ่จะย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่นแล้ว ส่งค่าใช้จ่ายมาให้คนแก่และเด็กที่อยู่ในครอบครัวใช้

3 ประเพณี วัฒนธรรม

ชุมชนบ้านเขายี่สารจะดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายแล้ว อาหารการกินก็อุดมสมบูรณ์ เพราะพื้นที่ริมทะเลเป็นป่า โดยเฉพาะป่าโกงกาง กุ้ง หอย ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ อีกอย่างหนึ่งชุมชนแห่งนี้ไม่มีน้ำจืด มีแต่น้ำกร่อย วิธีการเก็บน้ำจืดจะมีการเก็บน้ำใส่ตุ่มขนาดใหญ่ อาจารย์ศรีศักร วัลลิโภดม ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีให้ข้อสังเกตว่า ตุ่มดังกล่าวมีอยู่วัดเขายี่สาร และอยู่ใต้ถุนบ้านของชาวบ้าน มีขนาดใหญ่ปากเล็ก เหมาะในการเก็บน้ำ และไม่ใช้ทำในไทย น่าจะมาจากประเทศจีนตอนใต้หรือเวียดนามตอนเหนือ เพราะลักษณะตุ่มเหมาะที่จะใส่น้ำบรรจุมากับเรือสำเภา

รูปที่ 5.2 แสดงตุ่มใส่น้ำที่มีอยู่จำนวนมากในชุมชนเพื่อกักเก็บน้ำจัดไว้ใช้สำหรับการบริโภค

เรื่องของการหาน้ำจัดมาเก็บไว้กินและใช้ที่นี่ ชาวบ้านเขายี่สารจำนวนหนึ่งยังประกอบอาชีพเอาเรือไปชนมาขายอยู่จนถึงปัจจุบัน แสดงว่าน้ำจัดจำเป็นต่อชีวิตชาวบ้านแถบนี้มาก อาชีพนี้เรียกว่า “การลมน้ำ” คือชาวบ้านจะนำเรือจากหมู่บ้านไปตามคลองไปจนถึงแม่น้ำเพชรบุรีที่ไหลมาลงอ่าวบางตะบูน พอเรือไปถึงบริเวณน้ำที่ตื้นและใสสะอาดก็จะกุดแคมเรือข้างหนึ่งลงให้น้ำเข้าเรือได้น้ำจนพอแล้วก็บรรทุกน้ำกลับมายาให้ชาวบ้าน แม้ขณะนี้เรือขนาดใหญ่ขึ้น ใช้แท่งค้ำน้ำแทนและใช้เครื่องยนต์แทนการพายเรือ แต่ก็ยังเป็นการขนน้ำจัดมาขายอยู่นั่นเอง อาชีพของของชาวบ้านเขายี่สาร นอกจากจะเป็นชาวประมงแล้ว อาชีพที่ทำสืบต่อกันมานานเกือบทั้งชุมชน คือการทำถ่านไม้โกงกาง มีการสร้างเตาเผาขนาดใหญ่เพื่อเผาถ่านและปลุกป่าโกงกางหมุนเวียนเพื่อตัดไม้มาเผาถ่าน ปัจจุบันการใช้ถ่านลดน้อยลงจึงเหลือเตาเผาถ่านอยู่ไม่กี่แห่ง

ด้านประเพณี และวัฒนธรรม คนบ้านยี่สารมีวิถีปฏิบัติในเรื่องนี้มาแต่อดีต กล่าวคือ เวลาที่ในหมู่บ้านมีประเพณีทำบุญในเทศกาลสำคัญ เช่น ตรุษสงกรานต์ ชาวบ้านจะเตรียมทำอาหารเพื่อทำบุญ อาทิ กาละแม ข้าวเหนียวแดง ข้าวหมาก ขนมจีน ฯลฯ เพราะขนมจีนนั้นจะรวมกันทำครั้งละหลายๆ บ้าน ด้วยมีกระบวนการมากมาย การรวมกันทำขนมจีนหมายถึงชาวบ้านที่จะทำขนมจีนจะตกลงบอกกล่าวกันว่าใครจะทำก็ตั้งที่หนาน เมื่อถึงเวลาที่นัดหมายกันไว้ก็จะนำข้าวสารที่จะใช้ทำขนมจีนมารวมกัน แล้วช่วยกันไม่ช้าไปจนถึงชั้นโรยเส้นขนมจีนและจัดขนมจีนลงกระดาษ การที่ชาวบ้านได้ร่วมมือกันประกอบกิจกรรมดังกล่าวก็ย่อมทำให้เกิดความเข้าใจ ได้พบปะพูดคุยช่วยเหลือกันส่งเสริมความรักใคร่ปรองดองและไม่ตรีได้เป็นอย่างดี วันรุ่งขึ้นเมื่อนำขนมต่างๆ รวมทั้งขนมจีนที่ทำขึ้นไปทำบุญถวายพระแล้ว คนบ้านยี่สารจะแบ่งปันแจกจ่ายกันตามบ้านใกล้เรือนเคียงและญาติมิตรที่ปีนั้นไม่ได้ร่วมทำขนมจีน ภาพที่ชาวบ้านกระตือรือร้นจัดขนมจีน หิ้วภาชนะใส่น้ำพริก-น้ำยา มีเด็ก ๆ ลูกหลานตามไปช่วย เมื่อถึงบ้านใดก็เรียกชวนให้เจ้าของบ้านนำถ้วยชามมาใส่น้ำพริก น้ำยาไว้กิน เป็นภาพที่มีความเด่นชัดแสดงถึงวิถีสังคมของชาวบ้านเขายี่สารที่อยู่เหนือคำบรรยายใดๆ

นอกเหนือจากการเชื้อเพื่อเกลือ 2 รูปแบบข้างต้นแล้ว ชุมชนแห่งนี้ยังคงรักษาประเพณีของตนเองอีกอย่างหนึ่งไว้ได้กระทั่งปัจจุบัน คือ " ประเพณีการนำของไปเยี่ยมคนตาย " เมื่อใดก็ตามที่มีคนในหมู่บ้านตายลง ในตอนเย็นวันแรกที่จะเริ่มพิธีกรรมเกี่ยวกับศพ ชาวบ้านต่างตระเตรียมอาหารแห้งชนิดต่างๆแล้วแต่จะมีและหาได้ เช่น ข้าวสาร น้ำตาล หอม กระเทียม พริกแห้ง ฯลฯ จัดใส่ถาดใส่ขัน หรือปัจจุบันบางคนใส่ถุงพลาสติกตามความสะดวกของยุคสมัย เพื่อนำไปยังบ้านคนตาย เมื่อเจ้าภาพรับของเยี่ยมเหล่านี้ไว้แล้วก็มักจะกล่าวกับคนที่นำไปเยี่ยมว่า " ทำบุญบ้าง กินบ้างนะ " แล้วนำด้ายสีแดงมาผูกหรือให้ไว้กับคนที่มาเยี่ยม การเยี่ยมที่ชาวบ้านเขา ยี่สารได้ปฏิบัติเป็นประเพณีนี้เป็นสิ่งบริสุทธิ์ถึงดงามรวมทั้งแสดงถึงความเห็นอกเห็นใจเพื่อนร่วมสังคมเมื่อต้องประสบกับความทุกข์ยากสูญเสีย เป็นวิถีชีวิตที่ช่วยผดุงสังคมของตนให้คงอยู่ได้ การให้ด้วยการเยี่ยมดังกล่าวอยู่นอกเหนือจากการช่วยเหลือกันในด้านอื่น อาทิ การช่วยจัดเตรียมสถานที่ ขนของจากวัด ทำอาหาร จัดพิธีกรรม เมื่อจะเผาศพต่างก็เตรียมถือรูปเทียนมาจากบ้าน เป็นการรื้อหลักรวมกันครั้งสุดท้าย..ไม่ต่อรอการเชื้อเชิญหรือรดดอกไม้จันทน์จากเจ้าภาพ

ประเพณีและวิถีชีวิตที่ช่วยเหลือเกลือเพื่อแบ่งบันกันเช่นนี้ ชาวบ้านเขายี่สารได้ถือปฏิบัติและสืบทอดกันมาแต่ครั้งบรรพบุรุษหลายยุคสมัยจนสืบไม่ได้ว่ามีมาเมื่อใด ในปัจจุบันแม้รายละเอียดการปฏิบัติอาจเปลี่ยนไปจากเดิมบ้าง แต่คุณค่าของประเพณีเหล่านี้ยังคงอยู่อย่างไม่ขาดตกบกพร่อง นับว่าสังคมบ้านเขายี่สารยังคงเป็นสังคมที่รักษาวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของตนไว้ได้อย่างน่ายกย่องและภาคภูมิใจ ท่ามกลางกระแสความเปลี่ยนแปลงผันผวนอย่างรุนแรงและรวดเร็วของสังคมโลกยุคปัจจุบัน

สรุปคุณค่าสังคม วัฒนธรรม

ด้วยโครงสร้างทางสังคมของคนในชุมชนที่มีการอยู่อาศัยกันแบบเครือญาติทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความแน่นแฟ้น ประกอบกับลักษณะทางกายภาพของการตั้งบ้านเรือนเพื่อการอยู่อาศัยเป็นแบบกลุ่มบ้านในเครือญาติมีการช่วยเหลือเกลือกันอย่างต่อเนื่อง ทำให้การรวมกลุ่มของคนในชุมชนเกิดขึ้นได้ง่าย

รวมถึงการที่คนในชุมชนมีความแน่นแฟ้นและยึดถือประเพณีวัฒนธรรมของชุมชนอย่างเคร่งครัดส่งผลให้การรวมกลุ่มและความสามัคคีของคนในชุมชนมีความเหนียวแน่นมากขึ้น และถือเป็นศักยภาพของชุมชนเล็กๆแห่งนี้สำหรับการพัฒนาที่จะเกิดขึ้นด้วย

ตารางที่ 5.6 แสดงเกณฑ์การประเมินคุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม

	เกณฑ์การประเมินคุณค่า	มาก	ปานกลาง	น้อย
1	ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	/		
2	ความสัมพันธ์ในครัวเรือน		/	
3	การให้ความช่วยเหลือกันและกันของคนในชุมชน		/	
4	การยึดมั่นประเพณี วัฒนธรรม	/		
5	การรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมด้านประเพณี วัฒนธรรม	/		

สรุประดับความสัมพันธ์ทางด้านสังคม วัฒนธรรมในชุมชนเขายี่สาร มีคุณค่าระดับ**ดีมาก** เนื่องจากความสัมพันธ์ที่ดีและการใช้ความช่วยเหลือเกื้อกูล รวมทั้งการรวมกลุ่มเพื่อกิจกรรมทางประเพณี วัฒนธรรมของคนในชุมชน

สรุปสาระสำคัญของคุณค่า และเอกลักษณ์ที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

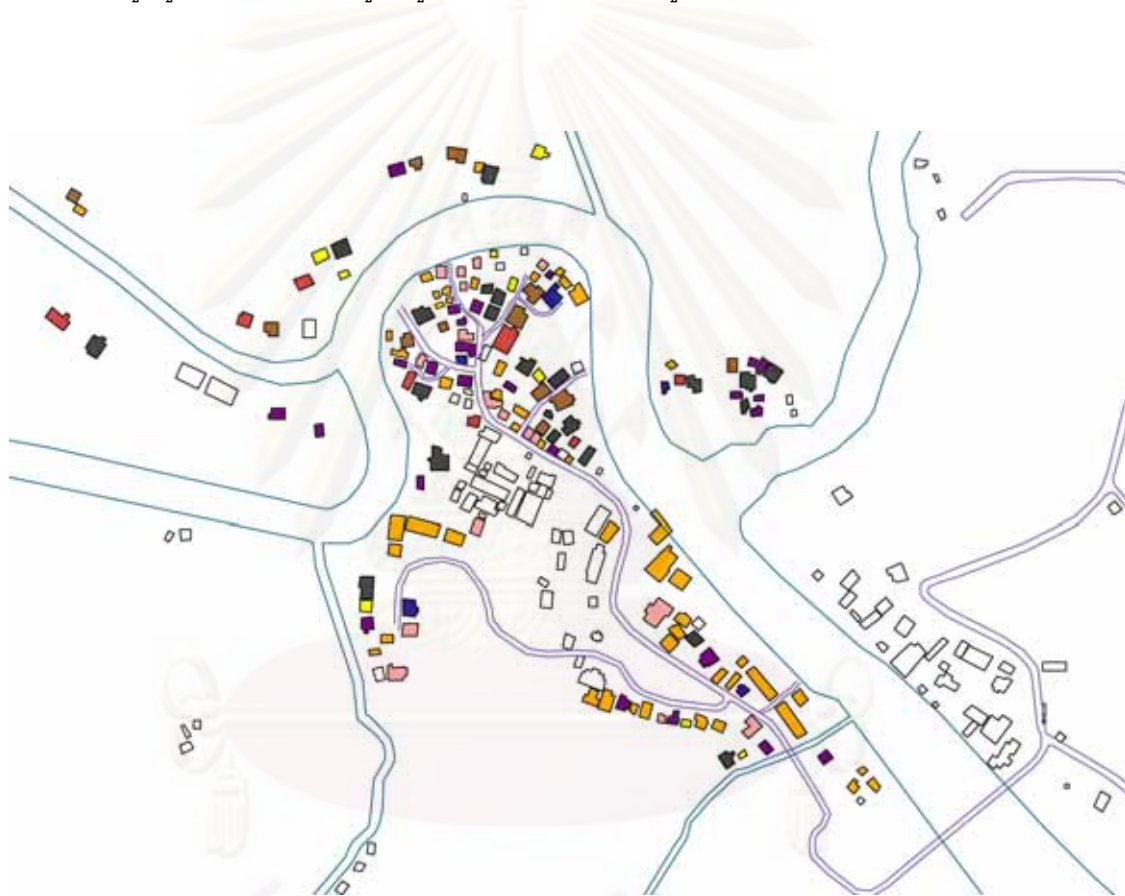
ที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าโดยยังคงมีความสมบูรณ์ของกายภาพที่อยู่อาศัยในระดับที่ค่อนข้างมาก แสดงถึงพัฒนาการ และรูปแบบที่อยู่อาศัยที่หลากหลาย บอกเล่าเรื่องราวในอดีตของชุมชนเขายี่สาร ซึ่งแสดงถึงมรดกที่มีคุณค่า ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และรักษา

มีการแสดงถึงความสัมพันธ์เชิงสังคม เนื่องจากชุมชนมีขนาดเล็กและมีการอยู่อาศัยอย่างเหนียวแน่นมาเป็นเวลานาน การตั้งบ้านเรือนที่มีลักษณะเป็นกลุ่มอาคาร อยู่รวมกันเป็นกลุ่มบ้านที่อยู่อาศัยร่วมกันระหว่างเครือญาติ มีความสัมพันธ์เชิงสังคมที่ชัดเจน

มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม และวิถีชีวิตท้องถิ่นเป็นพื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมด้านการประกอบพิธีที่บ่งบอกถึงขนบธรรมเนียม แนวปฏิบัติ วิถีชีวิตของผู้คน และชุมชนโดยเฉพาะ ทำให้คุณค่าของชุมชนไม่ได้สะท้อนออกมาเพียงด้านกายภาพอย่างเดียวเท่านั้น แต่เป็นการแสดงออกถึงคุณค่าทางจิตใจ ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ฝังานที่ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดต่อไป

5.3 ประเด็นการศึกษาข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเขาอีสาร

จากการสำรวจข้อมูลด้านกายภาพ ที่อยู่อาศัยทั้งหมดในชุมชน ได้ทำการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง จำนวน 46 หลัง ประกอบด้วยบ้านเรือนไทยภาคกลางจำนวน 14 หลัง บ้านพื้นถิ่น จำนวน 13 หลัง บ้านประยุกต์ จำนวน 8 หลังและบ้านสมัยใหม่ จำนวน 11 หลัง เพื่อศึกษาข้อมูลด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ครัวเรือน ภาวะหนี้สินและเงินออมสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และด้านสังคมได้แก่ โครงสร้างประชากรในครัวเรือน จำนวนผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็นข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์ถึงความพร้อมของผู้อยู่อาศัยในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตน โดยข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เป็นดังนี้

รูปที่ 5.3 แสดงพื้นที่ในการเก็บข้อมูลด้านที่อยู่อาศัยในชุมชนเขาอีสาร

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 1	หลังที่ 2	หลังที่ 3
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	57 ปี	มากกว่า 100 ปี	อายุเดิมเกิน 100 ปี, สร้างใหม่ 30 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ดี	ทรุดโทรม	ปานกลาง
ประวัติการ ฟื้นฟู	ปี 2517 เปลี่ยนหลังคาจาก กระเบื้องปูนทรายเป็นกระเบื้อง ลอน ห้องนอนเรือนขวางเอาฝาออกเป็น ห้องโล่ง ปี 2536 ตีตให้สูงขึ้น ทาสี ปรับปรุง พื้นที่ด้านล่าง	20ปีที่แล้ว เปลี่ยนหลังคาใบจากเป็น กระเบื้อง 20 ปีที่แล้ว แยกสวนครัวไปปลูกอีก หลัง ตีฝาสวนครัวและชานบ้านเดิม 10ปีที่แล้ว ตีตบ้านให้สูงขึ้น	30ปีที่แล้วรื้อสร้างใหม่ 18ปีที่แล้วต่อเติมชั้นล่างกันห้องทำ ห้องเสริมสวย
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	พื้นที่บ้านไม่ได้ใช้งานเต็มที่	บ้านเริ่มทรุด เสาบ้านผุ พื้นเรือนในสวนที่เคยเป็นห้องนอน เริ่มผุเนื่องจากหลังคารั่ว กระเบื้องหลังคาหลุด หลังคารั่ว	เสาสภาพไม่ดีแต่ไม่ผุ บันไดด้านหน้าผุ รางน้ำรั่ว ผนังผุบ้างเล็กน้อย
ความต้องการ ฟื้นฟู	ไม่มี	- อยากเปลี่ยนหลังคาส่วนที่รั่ว - ซ่อมพื้นเรือนส่วนที่ทรุด - ตีตบ้านให้ความสูงเสมอกัน - เปลี่ยนเสาให้มีความคงทนมากขึ้น	ซ่อมบันได พื้นี่ผุ
จำนวนผู้ อาศัย	นวลจันทร์ เวชกิจ(เจ้าบ้าน) อายุ 55 ปี นายสุรวัฒน์ เวชกิจ อายุ 52 ปี เคยอยู่มากที่สุดประมาณ 15 คน เป็นบ้านที่สร้างให้ลูกหลานหลาย คนอยู่	นางสาวพิกุล อ่อนอุระ อายุ 63 ปี ไพโรจน์ อ่อนอุระ(พี่ชาย) อายุ 67 ปี นางนงลักษณ์ อ่อนอุระ(พี่สาว) อายุ 65 ปี	นางสาวบุญล้อม อ่อนอุระ อายุ 65 ปี (เจ้าบ้าน) นางกิมเลี้ยง อ่อนอุระ(พี่สาว) “ 76 ปี นางสาวทองหล่อ อ่อนอุระ “ 70 ปี นายสนั่น สมพู่(หลานชาย) อายุ 34 ปี นางดารัช อ่อนอุระ(หลาน) อายุ 33 ปี นายเจตน์ย สมพู่(หลาน) อายุ 16 ปี ด.ญ.ดาลัด สมพู่(หลาน) อายุ 13 ปี
อาชีพ	ทำป่าไม้โกงกาง	รับจ้าง	รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	มากกว่า 20,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

ตารางที่ 6.1 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาอีสาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 4	หลังที่ 5	หลังที่ 6
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	มากกว่า 100 ปี	มากกว่า 100 ปี	มากกว่า 100 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ทรุดโทรม	ปานกลาง
ประวัติการฟื้นฟู	10ปีที่แล้วเปลี่ยนหลังคาเป็นกระเบื้อง	16 ปีที่แล้วเสาทรุดติดบ้านให้สูงขึ้น 30ปีที่แล้ว เปลี่ยนหลังคามุงจากเป็นสังกะสี	20ปีที่แล้ว ติดบ้านให้สูง ทำห้องน้ำด้านบน 40ปีที่แล้ว ต่อเติมด้านหน้าทำหลังคาชาน ต่อเติมครัว ในตอนที่พี่น้องอยู่กันครบ อยู่สองคนเมื่อประมาณ 7-8 ปีที่แล้ว
ปัญหาที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจดี จึงมีการดูแลที่อยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง	หลังคารั่ว พื้นทรุด โครงสร้างทรุดโทรม	หลังคารั่ว บ้านทรุด
ความต้องการฟื้นฟู	ไม่มี	ต้องการเปลี่ยนหลังคาบ้านเป็นกระเบื้อง เปลี่ยนฝาเป็นฝาไม้	ต้องการรื้อแล้วสร้างใหม่
จำนวนผู้อยู่อาศัย	นางประหยัด หิรัญวงศ์(เจ้าบ้าน) 65 ปี นายประโลม หิรัญวงศ์(สามี) 63 ปี นางสาวประยูร อ่อนอุระ 68 ปี	นายไสว สารสิทธิ์ 65 ปี นายอันทนพ “ (ลูกชาย) 32 ปี นางไกล่รุ่ง “ (สะใภ้) 30 ปี เด็ก 3 คน(หลาน)	นางไสภิษ คุณนะ(เจ้าบ้าน) 82 ปี นายอุทัย คุณนะ 45 ปี
อาชีพ	ทำบ่อกุ้ง,ทำป่าไม้โกงกาง	รับจ้าง	ป่วย ไม่มีอาชีพ
รายได้ต่อเดือน	10,000 - 20,000 บาท	5,000 - 10,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

ตารางที่ 6.1 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาอีสาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 7	หลังที่ 8	หลังที่ 9
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	อายุเดิมเกิน 100 ปี,สร้างใหม่ 20 ปี	30 ปี	อายุเดิมเกิน 100 ปี,สร้างใหม่ 52 ปี
วัสดุ	ไม้	คอนกรีตผสมไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ดี	ปานกลาง	ดี
ประวัติการ ฟื้นฟู	20ปีที่แล้ว รื้อแล้วสร้างเป็นหลัง ปัจจุบัน 4ปีที่แล้วกันห้องด้านล่างทำ ห้องครัว ห้องนอน	ต่อเติมชั้นล่าง กันห้องนอน และปู พื้นชั้นล่าง ต่อเพิงออกมาหน้าบ้าน เพื่อทำเป็นร้านค้า	30ปีที่แล้ว เปลี่ยนบันไดไม้เป็น คอนกรีต 20ปีที่แล้วเปลี่ยนกระเบื้องหลังคา 18ปีที่แล้วซ่อมครัวกับห้องน้ำฝา ชาน 12ปีที่แล้วเปลี่ยนหลังคามุงจากเป็น มุงกระเบื้อง
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	ไม่มี	หลังคารั่วบ้างเล็กน้อย ผงังชั้นบน เริ่มมีการรื้อบ้าง	มีปัญหาเฉพาะเรื่องหลังใหญ่มี ปัญหาหลังคารั่วซึม เป็นกระเบื้อง ปูนทรายเก่า
ความต้องการ ฟื้นฟู	ไม่มี	ไม่มี	ต้องการซ่อมหลังคา
จำนวนผู้ อาศัย	นายไพฑูรย์ ดรณศิริ (เจ้าบ้าน) 55 ปี นางยม ดรณศิริ (ภรรยา) 57 ปี ด.ญ.กาญจนภร ดรณศิริ 13 ปี	นายสำรอง อ่อนอุระ(เจ้าบ้าน) 79 ปี นายณรงค์เวช “ (ลูกชาย) 51 ปี นางอัมภา “ (สะใภ้) 47 ปี นายนิรุช “ (ลูกชาย) 35 ปี ด.ช.กิตติวุฒิ “ (หลาน) 13 ปี	นางอุดม สงวนจิตต์ (เจ้าบ้าน) 76 ปี นางจิตนา(น้องสาว) 48 ปี นายชาติตรี(ลูกชาย) 47 ปี นายทิวา(ลูกชาย) 46 ปี นางเรณู องอาจ (ลูกพี่ลูกน้อง) 73 ปี
อาชีพ	รับจ้าง,ทำป่าไม้โกงกาง	รับจ้าง	ทำป่าโกงกาง , ป่อกิ่ง
รายได้ต่อเดือน	5,000 – 10,000 บาท	10,000 – 20,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาอีสาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 10	หลังที่ 11	หลังที่ 12
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	อายุเดิมเกิน 100 ปี, สร้างใหม่ 40 ปี	100 ปี	อายุเดิมเกิน 90 ปี, สร้างใหม่ 17 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ปานกลาง	ปานกลาง
ประวัติการฟื้นฟู	40 ปีที่แล้วย้ายหลังเดิมมาปลูกในที่ปัจจุบัน 30ปีที่แล้วเทพื้นชั้นล่างกันห้องก่ออิฐบล็อกทำห้องนอน 8ปีที่แล้วเปลี่ยนเสา ทำรั้ว	10ปีที่แล้ว เปลี่ยนเสา ทำฝาเพิ่ม เปลี่ยนเครื่องหลังคา เปลี่ยนกระเบื้องหลังคา	17 ปีที่แล้ว รื้อทั้งหลังแล้วสร้างใหม่
ปัญหาที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	ชั้นบนไม่มีการใช้งาน ทำให้ขาดการปรับปรุงซ่อมแซม บันไดทางขึ้นและพื้นชั้นบนเริ่มผุ	ไม่มี	เนื่องจากการปรับปรุงทั้งหลังเมื่อ 17 ปีที่แล้ว โครงสร้างจึงยังมีสภาพดี มีปัญหารางน้ำรั่วเล็กน้อย
ความต้องการฟื้นฟู	กันห้องชั้นล่าง ทาน้ำมันรักษาเนื้อไม้	ไม่มี	ซ่อมหลังคา
จำนวนผู้อยู่อาศัย	นางพัชรา (รอดศิริ) แสงนาค 51 ปี (เจ้าบ้าน) นายสามารด แสงนาค 55 ปี ด.ญ. ตะวัน แสงนาค 10 ปี	นางบุญนาค บังแสง 69 ปี นางเขียน บังแสง 78 ปี นางประชิน บังแสง 67 ปี นายเอก ปิ่นกระจ่าง 69 ปี	นางสาวจรรยา รอดศิริ 73 ปี นายอนันต์ รอดศิริ (เหลน) 16 ปี ชื่อในทะเบียนบ้าน ยุพามีหนู (หลาน) กทม. 34 ปี นายจรัญ มีหนู (หลานชาย) 40 ปี นายรพีพัตร รอดศิริ (เหลน) 17 ปี
อาชีพ	รับจ้าง, ครูพี่เลี้ยง อบต.	เผาถ่าน	ทำป่าโกงกาง, รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	5,000 – 10,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	ไม่มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยีสาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 13	หลังที่ 14	หลังที่ 15
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	อายุเดิมเกิน 100 ปี,สร้างใหม่ 70 ปี	30 ปี	อายุเดิมเกิน 90 ปี,สร้างใหม่ 17 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ปานกลาง
ประวัติการ ฟื้นฟู	ไม่เปลี่ยนแปลง วัสดุหลังคายังคงเป็นกระเบื้องปูน ทราย และฝาเรือน ประตูหน้าต่าง พื้นเป็นไม้	30ปีที่แล้วหรือสร้างใหม่เป็นหลัง ปัจจุบัน	เปลี่ยนหลังคาจากกระเบื้องดินเผา เป็นกระเบื้องลอนคู่ มีการเปลี่ยนจากเสาไม้เป็นเสาปูน ในส่วนของเรือนที่ติดคลอง
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	เสาชาด3ต้น พื้นไม่เสมอกัน เนื่องจากบ้านเอียง หลังคารั่ว ฝาเรือนมีสภาพดี	ไม่มี	หลังคารั่ว บ้านทรุดจนต่ำ น้ำเซาะ ตลิ่ง
ความต้องการ ฟื้นฟู	ต้องการติดบ้านเปลี่ยนเสา ช่อม หลังคา ปรับฝาที่เอียงให้ตรง	ไม่มี	อยากต่อเติมระเบียบขีมน้ำเป็นพื้นที่ พักผ่อน
จำนวนผู้ อาศัย	นางรำไพ พยนต์ิยม(เจ้าบ้าน) 55 ปี นายวิจารณ์ พยนต์ิยม 55 ปี อ้อฟ (ลูกสาว) 33 ปี	นางเย็น เรืองอร่าม 68 ปี	นางพรณิภา ชะเนติยง(เจ้าบ้าน) 35 ปี นางสมจิต ก่อนกำเนิด(แม่) 82 ปี ลัดดา ก่อนกำเนิด(พี่สาว) 57 ปี ประนอมไพล ชะเนติยง 34 ปี บัญชา ก่อนกำเนิด(หลาน) 19 ปี ธีรภัทร 10 ปี ประภาภัทร 5 ปี เบญจวรรณ(ไปๆมาๆ) 40 ปี
อาชีพ	ค้าขาย ,ทำบ่อกุ้ง	ไม่มี	ค้าขาย
รายได้ต่อเดือน	10,000 - 20,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท	5,000 - 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 16	หลังที่ 17	หลังที่ 18
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	45 ปี	80 ปี	70 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ปานกลาง
ประวัติการ ฟื้นฟู	10ปีที่แล้ว เปลี่ยนเสา ทำฝาเพิ่ม เปลี่ยนเครื่องหลังคา เปลี่ยน กระเบื้องหลังคา	1ปีที่แล้ว ตัดบ้าน เปลี่ยนหลังคา สังกะสี เปลี่ยนฝ้ายบ้านเป็นไม้	10ปีที่แล้วเปลี่ยนหลังคาสังกะสี ติด บ้าน
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	โครงหลังคาผุเนื่องจากลิงมาป็น ป้ายตลอด เสาขาดบางต้น	หลังคาส่วนที่ยังไม่ได้เปลี่ยนรั่ว	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ต้องการเปลี่ยนหลังคา	เปลี่ยนหลังคา	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่ อาศัย	นางลำจวน ศรีใส(เจ้าบ้าน) 68 ปี เอ็นดู(ลูกสาว) 40 ปี แก้วตา(ลูกสาว) 38 ปี เคยอยู่มากที่สุด5คน สามี่เสียชีวิต23 ปีที่แล้ว	นาปุ้ย คชพันธุ์(เจ้าบ้าน) 87 ปี นายมานิช คชพันธุ์ 55 ปี นางชนมณีภา คชพันธุ์ 45 ปี นายสรวิทย์ คนพันธุ์ 15 ปี ด.ช.ทวิช คนพันธุ์	นางหนูน พยัคฆเลิศ 84 ปี นายค่านวน พยัคฆเลิศ 54 ปี นางมาลณี พยัคฆเลิศ 44 ปี พีละไก้ 35 ปี น.ส.สุกัลยา พยัคฆเลิศ 20 ปี น.ส.นิโบล พยัคฆเลิศ 17 ปี
อาชีพ	ทำงานที่อื่น	รับจ้าง	ทำถ่าน
รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า 5,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 19	หลังที่ 20	หลังที่ 21
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	30 ปี	60 ปี	40 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ทวดโทรม	ทวดโทรม	ทวดโทรม
ประวัติการฟื้นฟู	3 ปีที่แล้ว เปลี่ยนหลังคา	ติดบ้าน เปลี่ยนเสาบางต้น เปลี่ยนหลังคา ซ่อมฝาบ้าน	15ปีที่แล้ว เปลี่ยนหลังคาไปจาก 5ปีที่แล้วเปลี่ยนฝาบ้านไปจาก
ปัญหาที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	หลังคารั่ว ฝาไม้ผุ คนอยู่เยอะพื้นที่ ใช้สอยคับแคบ	ทวดโทรม น้ำขัง หลังคารั่ว	บ้านทวดโทรมหลังคารั่ว น้ำขัง ในช่วงที่น้ำขึ้น
ความต้องการฟื้นฟู	ซ่อมหลังคา เปลี่ยนฝาไม้	ต้องการเปลี่ยนฝาบ้าน หลังคาที่ รั่ว	ต้องการสร้างบ้านหลังใหม่
จำนวนผู้อยู่อาศัย	นางชง จันทร์ 77 ปี นายรุ่งเรือง จันทร์ 52 ปี นายไพฑูรย์ จันทร์ 50 ปี นายสุทัศน์ ดิษยวณิช 47 ปี นางเจริญ ดิษยวณิช 40 ปี นายเชษฐา ดิษยวณิช 21 ปี ลูกอีก 2 คน	นางทองคำ ชันด์สกุล 72 ปี	นายสงว ดิษยวณิช 83 ปี นางพิมพ์ ดิษยวณิช 80 ปี นายถนอม 47 ปี นายสง่า 44 ปี นายสิทธิชัย 40 ปี
อาชีพ	รับจ้าง	ไม่มี	รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	5,000 – 10,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาอีสาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 22	หลังที่ 23	หลังที่ 24
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	40 ปี	เกิน 100 ปี	30 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	ไม้
สภาพบ้าน	ทรุดโทรม	ปานกลาง	ทรุดโทรม
ประวัติการฟื้นฟู	เปลี่ยนหลังคา ตีบ้านที่ทรุดให้สูงขึ้น เปลี่ยนเสาบางต้นที่ขาด	2 ปีที่แล้วเปลี่ยนฝาจากเป็นฝาไม้ 3ปีที่แล้วเปลี่ยนหลังคาเป็นสังกะสี	ย้ายมาสร้างใหม่เมื่อ 30ปีที่แล้ว โดยใช้ไม้เดิมเปลี่ยนหลังคาเมื่อ 10 ปีที่แล้ว
ปัญหาที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	บ้านโย้เนื่องจากการทรุดตัว เสาขาดบางต้น หลังคารั่ว	บ้านทรุด หลังคาไม่กันน้ำฝน พื้นที่คับแคบเพราะคนอยู่เยอะ	บ้านทรุดเนื่องจากอยู่ใกล้คลอง น้ำท่วม พื้นที่ชั้นล่างใช้งานไม่ได้
ความต้องการฟื้นฟู	ต้องการตีบ้านให้สูงขึ้นเปลี่ยนเสาที่ชำรุด	เปลี่ยนหลังคาให้กันฝนได้มากขึ้น	เปลี่ยนหลังคา ปรับปรุงได้ทุนบ้าน ห้องน้ำและห้องครัว
จำนวนผู้อยู่อาศัย	นายกลางสาด วีระสวัสดิ์ 45 ปี ภรรยา แม่ ลูกชาย	นายเจิม อ่อนอุระ 70 ปี นางนิภา จันทร์ 52 ปี นายสังวาร์ จันทร์ 61 ปี นางวรรณิ์ จันทร์ 22 ปี ด.ญ.สิรินทร์ 12 ปี ด.ช.จักรพันธ์ 12 ปี ด.ญ.สาวิณี 10 ปี	นางเขียน ชลภูมิ 86 ปี ลูกสาว 56 ปี ลูกสาว 52 ปี ลูกสาว 50 ปี
อาชีพ	รับจ้าง (เป็นช่าง)	รับจ้าง	รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า 5,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	ไม่มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 25	หลังที่ 26	หลังที่ 27
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	30 ปี	เกิน 100 ปี	เกิน 100 ปี สร้างใหม่ 30 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	คอนกรีตผสมไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี
ประวัติการ ฟื้นฟู	เดิมเป็นบ้านคอนกรีตผสมไม้ 2 ชั้น ปัจจุบันทุบชั้นล่างให้โล่ง ถมดินให้ สูงกลายเป็นชั้นเดียวยกพื้นสูง เปลี่ยนหลังคา ทาสี	เป็นบ้านสร้างใหม่เมื่อ 3 ปีแต่ยัง ไม่เสร็จสมบูรณ์นัก	หรือสร้างใหม่เมื่อ 30 ปีที่แล้วบ้านมีการ ดูแลรักษาสม่ำเสมอรวมถึงใช้วัสดุ คุณภาพดีบ้านจึงสภาพดีอยู่เสมอ
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	เสาเอน บ้านเตี้ยเกินไป	ยังสร้างไม่เสร็จดีไม่มีราวบันได บานหน้าต่าง	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ต้องการติดบ้านให้สูงขึ้น เปลี่ยนเสา กันห้องชั้นล่าง	ต้องการทำราวบันได บาน หน้าต่างและเทพื้นคอนกรีตชั้น ล่าง	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่ อาศัย	นายบันลือ อ่อนอุระ(เจ้าบ้าน) ไม่ได้อาศัยต่อเนื่อง 46 ปี นางอุทัย อ่อนอุระ(ภรรยา) 52 ปี หลาน 3 คน ลูกสาว 4 คน ไปๆมาๆ	นางจรรยา อ่อนอุระ 68 ปี ลูกๆทำงานที่อื่น กลับมาเฉพาะ ช่วงเทศกาล	นายอนันต์ พยนต์ียม(เจ้าบ้าน) 84 ปี นางสงวน (ภรรยา) 84 ปี นายโสมนัส(ลูกชาย) 42 ปี นางทัศนีย์ (สะใภ้) 42 ปี ลูกสองคน
อาชีพ	เดินเรือต่างประเทศ	เผาถ่าน , รับจ้าง	งานประจำ
รายได้ต่อเดือน	10,000 – 20,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	มี	ไม่มี
เงินออม	มี	ไม่มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 28	หลังที่ 29	หลังที่ 30
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	เกิน 100 ปี	25 ปี	35 ปี
วัสดุ	คอนกรีตผสมไม้	คอนกรีตผสมไม้	คอนกรีตผสมไม้
สภาพบ้าน	ดีแต่ถูกปล่อยทิ้งร้าง	ดี	ดี
ประวัติการ ฟื้นฟู	10ปีที่แล้วก่ออิฐขึ้นล่างกันห้อง	รี้อสร้างใหม่เมื่อ20ปีที่แล้ว ต่อ เติมชานและห้องครัว	10ปีที่แล้วต่อเติม กันห้องชั้นล่าง เป็นห้องนอน ห้องครัว ห้องน้ำ และ ห้องนั่งเล่น
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	หลังครัวทำให้พื้นเรือนเริ่มผุ ฝา เรือนและเสาเรือนมีสภาพดี	พื้นที่ใช้สอยไม่พอต้องการที่เก็บ ของเพิ่ม	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ไม่มี	ต้องการต่อเติมด้านหลังบ้านให้ เป็นที่เก็บของและพักผ่อน	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่ อาศัย	บ้านร้าง นานประชมุ วราลักษณ์ (เจ้าบ้าน) ย้ายไปอยู่สวนผึ้ง ประมาณ20ปี นางบุญชูอาศัยคนสุดท้าย ไม่มีผู้ อาศัยมาประมาณ 10 กว่าปี	นางชะอ้อน ดรุณศรี(เจ้าบ้าน) 73 ปี ทองปรง(สามี) 75 ปี สมปอง(พี่สาว) 75 ปี ปริญา(ลูกชาย) 45 ปี ศุภฤกษ์(ลูกชาย) 30 ปี	นายสมศักดิ์ อ่อนอุระ(เจ้าบ้าน) 67 ปี นางพริ้ม อ่อนอุระ(ภรรยา) 67 ปี เคยมีสมาชิกอยู่มากสุด 5คน ลูก3คน อยู่2คนมาประมาณ 10กว่าปี
อาชีพ	ไม่มี	โรงถ่าน ,ป่าโกงกาง	ค้าขาย
รายได้ต่อเดือน	ไม่มี	มากกว่า 20,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	-	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	-	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 31	หลังที่ 32	หลังที่ 33
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	200 ปี	มากกว่า 100 ปี สร้างใหม่ 8 ปี	15 ปี
วัสดุ	ไม้	คอนกรีตผสมไม้	คอนกรีตผสมไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง
ประวัติการ ฟื้นฟู	เดิมเป็นห้องแถวริมน้ำ 5ห้องย้าย มาปลูกเมื่อ20ปีที่แล้วจนปัจจุบัน	บ้านเดิมเป็นบ้านไทยใต้ถุนสูง มุง จาก ต่อมาได้เลื่อนบ้านจากริม ตลิ่งมาปลูกที่ปัจจุบัน 8ปีที่แล้วรื้อสร้างใหม่เป็นหลัง ปัจจุบันต่อเติมด้านล่างใน ภายหลัง	2ปีที่แล้วต่อหลังคาทำครัวหน้าบ้าน
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	ปัจจุบันไม่มีการใช้งานพื้นที่ชั้นบน เลย	ชั้นบนไม่มีการใช้งาน	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่ อาศัย	นายวิรัช พยนต์เยี่ยม(เจ้าบ้าน) 78 ปี นางมาลี(ภรรยา) 78 ปี พี่สาวภรรยา 80 ปี นางอุษา(ลูกสาว) 45 ปี ลูกชาย 50 ปี สมาชิกเคยมากที่สุด12คน	วิมล บังแสง(ลูกสาว) 42 ปี นายพินิจ พยนต์เยี่ยม(ลูกชาย) 39 ปี นายสุภิน บังแสง(เจ้าบ้าน) 68 ปี นางทุเรียน(อ่อนอุระ)ภรรยา 68 ปี ย้ายไปอยู่บ่อทุ่งเมื่อ20ปีที่แล้ว	นายบุญธรรม อ่อนอุระ 75 ปี นางเฉลิม อ่อนอุระ 73 ปี นายนิพนธ์ อ่อนอุระ 42 ปี นางนารี อ่อนอุระ 35 ปี หลานสาว 20 ปี
อาชีพ	ทำโรงถ่าน ,ค้าขาย	ทำบ่อทุ่ง	รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	10,000 – 20,000 บาท	10,000 - 20,000 บาท	5,000 – 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเย่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 34	หลังที่ 35	หลังที่ 36
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	30 ปี	เดิม 20 ปี สร้างเพิ่มเติม 1 ปี	15 ปี
วัสดุ	ไม้	ไม้	คอนกรีตผสมไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ดี	ปานกลาง
ประวัติการ ฟื้นฟู	10ปีที่แล้วติดบ้านให้สูงขึ้นและติด อีกครั้งเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ต่อระเบียงด้าน ติดคลอง	ต่อเติมส่วนริมน้ำเพิ่มเมื่อ 1 ปีที่ แล้ว	ต่อขยายคาบในกว้างขึ้นเพื่อกันฝน
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	หลังคารั่ว	ไม่มี	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ซ่อมหลังคา	ไม่มี	ไม่มี
จำนวนผู้ อาศัย	นางละเมียด พยนต์ยิ้ม 65 ปี สุมิตร(ลูกชาย) 37 ปี วัชรมา (ลูกชาย) (เจ้าบ้าน) 36 ปี ศศิวิมล(หลาน) 10 ปี	พนม พยนต์ยิ้ม 47 ปี สุพรรณิ(ภรรยา) 50 ปี นัญฐนิช(ลูกสาว) 19 ปี ณัฐนนท์(ลูกชาย) 16 ปี	นายธนู พยนต์ยิ้ม 55 ปี นางมณฑา(ภรรยา) 53 ปี นายพงศกร(ลูกชาย) 26 นายพานูพัตร(ลูกชาย) 24 ปี ธัญญา(ลูกสาว)ย้ายออกแล้ว 20 ปี
อาชีพ	ทำอาหารขาย, ขับรถ,ทำบ่อกุ้ง	ทำงานประจำ(การไฟฟ้า)	โรงถ่าน,ค้าขาย,งานประจำ
รายได้ต่อเดือน	5,000 – 10,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 37	หลังที่ 38	หลังที่ 39
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	15 ปี	10 ปี	9 ปี
วัสดุ	คอนกรีต	คอนกรีต	คอนกรีต
สภาพบ้าน	ทรุดโทรม	ดี	ทรุดโทรม
ประวัติการ ฟื้นฟู	สร้างเสร็จครั้งเดียวไม่มีการ เปลี่ยนแปลงเลย	สร้างเสร็จครั้งเดียวไม่มีการ เปลี่ยนแปลงเลย	สร้างเสร็จเมื่อ 9 ปีที่แล้ว ยังไม่มี การปรับปรุงเลย
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	หลังคาน้ำซึม โครงสร้างไม่แข็งแรง ผลมาจากการก่อสร้างที่ไม่มี ประสิทธิภาพ	เสาทรุด ร้าว	สร้างยังไม่เสร็จ ประตู หน้าต่างยังไม่ ครบ เนื่องจากเงินหมด
ความต้องการ ฟื้นฟู	ไม่มี เพราะอยู่คนเดียวหากพึ่งไปก็ จะย้ายไปอยู่บ้านพ่อ	ซ่อมเสาที่ร้าว	สร้างส่วนที่ยังไม่เสร็จให้สมบูรณ์
จำนวนผู้ อาศัย	นิภาภัทร พยนต์ยิม 45 ปี บ้านเคยอาศัยมากที่สุด2คน อยู่คน เดียวมาประมาณ 10ปี	ก้านันพิศาล พยนต์ยิม 54 ปี นางวรรณภา (ภรรยา) 56 ปี นายนุภัทร(ลูกชาย) 27 ปี นางมยุรา(สะใภ้) 25 ปี หลาน	นายกริธา สิทธิไทย 53 ปี
อาชีพ	ค้าขาย (ร้านคุณจำ)	ทำงานประจำ ค้าขาย รับเหมา	โรงถ่าน,ค้าขาย,งานประจำ
รายได้ต่อเดือน	มากกว่า 20,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	มี
เงินออม	มี	มี	ไม่มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 40	หลังที่ 41	หลังที่ 42
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	4 ปี	15 ปี	7 ปี
วัสดุ	คอนกรีต	คอนกรีต	คอนกรีต
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี
ประวัติการฟื้นฟู	สร้างหลังไฟไหม้บ้านหลังเก่า	มีการต่อเติม3ช่วง ช่วงแรกเป็นห้องเดียว ต่อมาเพิ่มครัวและห้องนอน	เดิมเป็นบ้านไทยหรือสร้างใหม่เมื่อ 7 ปีที่แล้วบ้านใหม่คอนกรีต1ชั้น และนำส่วนพะไลของบ้านหลังเก่ามาพร้อมกับสร้างบ้าน
ปัญหาที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	คับแคบพื้นที่ใช้สอยไม่เพียงพอ	ไม่มี	ไม่มี
ความต้องการฟื้นฟู	ต่อห้องนอนเพิ่มเพราะมีสมาชิกเพิ่ม	ไม่มี	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่อาศัย	นายอุดม พยณตียม 59 ปี นางอรุณศรี(ภรรยา) 52 ปี สุชาติ(ลูกชาย) 26 ปี สุกัญญา(สะใภ้) 26 ปี น้ำทิพย์(ลูกสาว) 33 ปี ทิพรัตน์ ,ศิวพร,ธารารัตน์	นายวัลลพ โชนงาม 43 ปี นางอรชร โชนงาม 43 ปี ลูกสาว2คน 12,8 ปี	นางบังเอิญ สารสิทธิ์(เจ้าบ้าน) 60 ปี นายชูเกียรติ(หลาน) 35 ปี เหลน
อาชีพ	ขับรถสองแถว,งานประจำ	ทำงานประจำ(ราชการ)	รับจ้าง
รายได้ต่อเดือน	10,000 - 20,000 บาท	มากกว่า 20,000 บาท	ต่ำกว่า 5,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

ตารางที่ 5.7 แสดงข้อมูลสรุปจากการสัมภาษณ์บ้านกลุ่มตัวอย่างในชุมชนเขาเยี่สาร (ต่อ)

ข้อมูลบ้าน	หลังที่ 43	หลังที่ 44	หลังที่ 45
รูปบ้าน			
อายุบ้าน	15 ปี	30 ปี	35 ปี
วัสดุ	คอนกรีตผสมไม้	คอนกรีตผสมไม้	คอนกรีตผสมไม้
สภาพบ้าน	ปานกลาง	ปานกลาง	ดี
ประวัติการ ฟื้นฟู	ไม่มี	ทำหลังคากันแดดด้านหน้า ทำรั้ว	เริ่มแรกเป็นบ้านใต้ถุนสูง ประมาณ 7ปีที่แล้วต่อเติมด้านล่าง
ปัญหาที่อยู่ อาศัยปัจจุบัน	พื้นที่ชั้นบนไม่มีการใช้งานส่วนใหญ่ จะอยู่ชั้นล่าง	ขนาดบ้านใหญ่ไปไม่สมดุลกับผู้ อาศัย	ไม่มี
ความต้องการ ฟื้นฟู	ต่อห้องนอนเพิ่มเพราะมีสมาชิกเพิ่ม	ไม่มี	ไม่มี
จำนวนผู้อยู่ อาศัย	นายอุดม พยนต์ยิม 59 ปี นางอรุณศรี(ภรรยา) 52 ปี สุชาติ(ลูกชาย) 26 ปี สุกัญญา(สะใภ้) 26 ปี น้ำทิพย์(ลูกสาว) 33 ปี ทิพรัตน์ ,ศิวพร,ธารารัตน์	นางรำเพย รอดศิริ(เจ้าบ้าน) 67 ปี นายพจน์ รอดศิริ (สามี) 57 ปี สุกัญญา(ลูกสาว)กทม. 31 ปี	นายลำจวน ปานพริ้ง(เจ้าบ้าน) 70 ปี นางสุทิน(ชลภูมิ) ปานพริ้ง(ภรรยา) 63 ปี อยู่2คนมาประมาณ3ปี อาศัยมากที่สุด8คน วิชุดา(ทำงานที่อื่น) ราตรี “ กลับมาเสาร์อาทิตย์
อาชีพ	ขับรถสองแถว,งานประจำ	ข้าราชการบำนาญ	ทำรีสอร์ท,ประมง
รายได้ต่อเดือน	10,000 - 20,000 บาท	10,000 บาท	5,000 - 10,000 บาท
ภาวะหนี้สิน	ไม่มี	ไม่มี	ไม่มี
เงินออม	มี	มี	มี

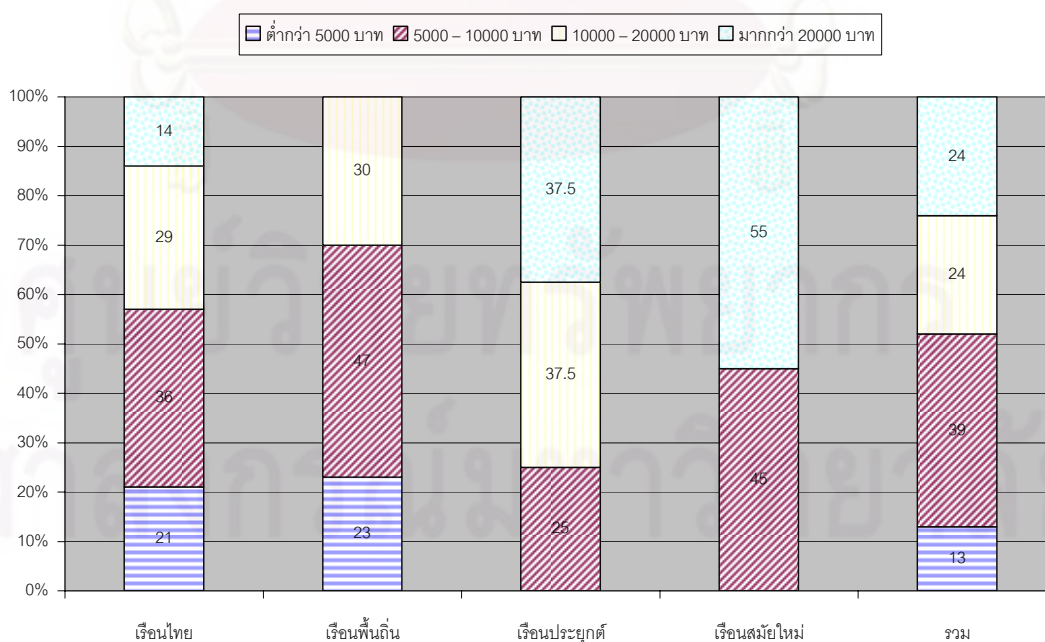
5.3.1 รายได้ครัวเรือนต่อเดือน

ในภาพรวมของชุมชนโดยส่วนใหญ่คนในชุมชนจะประกอบอาชีพรับจ้าง มีรายได้ไม่แน่นอนแต่กลุ่มใหญ่ที่สุดจะมีรายได้ครัวเรือนระหว่าง 5000 – 10000 บาทต่อเดือน คือจำนวน 18 หลังจากการสัมภาษณ์ 46 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 39 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์ อาชีพที่มีรายได้ต่อเดือนสูงในชุมชนคือ การทำป่าไม้โกงกาง และอาชีพรับราชการ กลุ่มนี้จะมีรายได้ครัวเรือนต่อเดือนเกิน 20000 บาท พบว่า มีจำนวน 11 หลังจากการสัมภาษณ์ 45 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 24 ของผู้ที่ให้ข้อมูลทั้งหมด กลุ่มที่มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 5000 บาทในชุมชนพบว่ามีจำนวน 6 หลังจากจำนวนที่สำรวจ หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของผู้ที่ให้ข้อมูล เมื่อพิจารณาร่วมกับภาวะหนี้สินและเงินออมสำหรับการปรับปรุงพื้นที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 5.8 แสดงรายได้ครัวเรือนต่อเดือนในชุมชนเขาเยี่สาร

จำนวนผู้อยู่อาศัย	เรือนไทย		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ต่ำกว่า 5000 บาท	3	21	3	23	-	-	-	-	6	13
5000 – 10000 บาท	5	36	6	47	2	25	5	45	18	39
10000 – 20000 บาท	4	29	4	30	3	37.5	-	-	11	24
มากกว่า 20000 บาท	2	14	-	-	3	37.5	6	55	11	24
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

โดยสัดส่วนของรายได้ครัวเรือนในชุมชนสามารถจำแนกตามแผนภูมิได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.3 แสดงสัดส่วนรายได้ครัวเรือนต่อเดือนของที่อยู่อาศัยในชุมชนเขาเยี่สาร

ข้อค้นพบที่สำคัญ

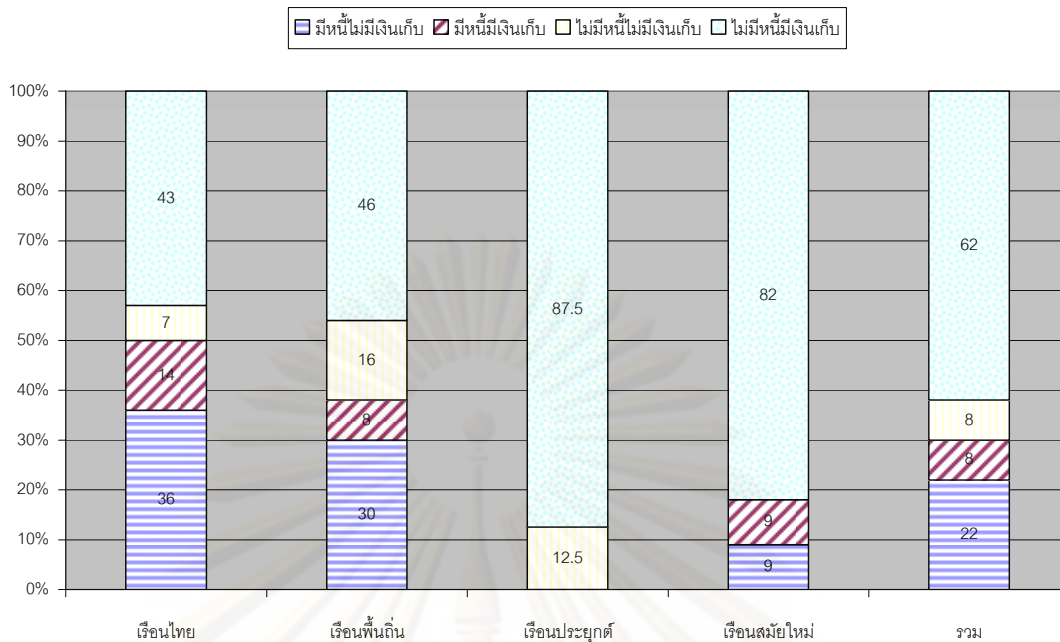
เนื่องจากอาชีพส่วนใหญ่ของคนในชุมชนเป็นอาชีพรับจ้างรายวัน โดยส่วนใหญ่ได้แก่การรับจ้างทำป่าไม้โกงกาง การรับจ้างในโรงถ่าน ซึ่งเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่แน่นอนแล้วแต่ว่างานจะมีมากหรือน้อย ดังนั้นจำนวนตัวเลขรายได้ต่อเดือนของครอบครัวจึงเป็นจำนวนที่ไม่ค่อยสูงมาก แต่เมื่อพิจารณารายได้ของครัวเรือนที่ถือว่าเป็นเงินเก็บและเป็นเงินก้อนคือการขายไม้โกงกางซึ่งครัวเรือนที่มีป่าไม้โกงกางอยู่จะสามารถขายไม้ได้ทุก ๆ 12 ปี หากครัวเรือนใดมีที่สำหรับปลูกไม้โกงกางมากก็สามารถหมุนเวียนขายไม้ได้เรื่อยๆ ดังนั้นความสำคัญของเงินรายได้ครัวเรือนในแต่ละเดือนที่ทำงานนั้นก็มักจะเป็นค่าใช้จ่ายในแต่ละเดือนไป แต่เงินที่จะสามารถเป็นเงินเก็บหรือใช้ประโยชน์สำหรับการปรับปรุงที่อยู่อาศัยได้นั้นจะอาศัยเงินที่ได้จากการขายไม้โกงกางของตน ซึ่งถือว่าเป็นเงินออมหรือเงินเก็บทางอ้อมที่เจ้าของที่อยู่อาศัยจะสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุง พื้นฟูที่อยู่อาศัยได้

5.3.2 ภาวะหนี้สินครัวเรือนและเงินออมสำหรับปรับปรุงที่อยู่อาศัย

พบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่มีสถานะไม่มีหนี้สินและมีเงินเก็บสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยมีอยู่มากที่สุดคือมีจำนวน 28 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 62 จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทั้งหมด กลุ่มที่มีสถานะไม่มีหนี้ไม่มีเงินเก็บกลุ่มนี้ส่วนใหญ่รายได้ก็รายจ่ายจะสมดุลกัน คือหามาได้ก็พอกับค่าใช้จ่ายพอดีไม่เหลือสำหรับการเก็บออม มีอยู่จำนวน 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 9 ของข้อมูลการสัมภาษณ์ทั้งหมด กลุ่มที่มีหนี้แต่มีเงินเก็บ มีอยู่จำนวน 3 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 7 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์ ส่วนกลุ่มที่มีปัญหาด้านสถานะหนี้สินคือกลุ่มที่มีหนี้และไม่มีเงินเก็บพบว่ามีอยู่จำนวน 10 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 22 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์ กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญเนื่องจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีความสามารถที่จะปรับปรุงฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองได้เลย จำเป็นจะต้องมีมาตรการหรือการให้ความช่วยเหลือด้านการปรับปรุงฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 5.9 แสดงภาวะหนี้สินครัวเรือนต่อเดือนและเงินออมสำหรับปรับปรุงที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูล หนี้สินและเงินออม	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
มีหนี้ไม่มีเงินเก็บ	5	36	4	30	-	-	1	9	10	22
มีหนี้มีเงินเก็บ	2	14	1	8	-	-	1	9	4	8
ไม่มีหนี้ไม่มีเงินเก็บ	1	7	2	16	1	12.5	-	-	4	8
ไม่มีหนี้มีเงินเก็บ	6	43	6	46	7	87.5	9	82	28	62
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

แผนภูมิที่ 5.4 แสดงสัดส่วนภาวะหนี้สินครัวเรือนและเงินออมครัวเรือนในชุมชนเขาเยี่สว

ข้อค้นพบที่สำคัญ

ถึงแม้ว่าในโดยรวมของชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มที่ไม่มีหนี้สินและมีเงินออมแต่เมื่อถ้ามถึงการนำเงินออมที่มีอยู่ไปใช้สำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่จะไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มาก เงินออมที่มีอยู่จะเป็นเงินเก็บสำหรับใช้จ่ายในยามฉุกเฉิน การเจ็บป่วยหรือสำหรับการลงทุนทำธุรกิจของตนเอง เป็นต้น หากจะใช้สำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยนั้น จะต้องเป็นเงินเก็บที่มีมากพอหรือที่อยู่อาศัยนั้นมีความจำเป็นต้องฟื้นฟูมากจริงๆ เช่น บ้านมีสภาพทรุดโทรมมาก จนโครงสร้างอาจเป็นอันตรายได้หากไม่ได้รับการฟื้นฟูหรือหลังคารั่วจนกระเบื้องหลุดหรือน้ำรั่วจนทำให้โครงสร้างหลังคาหรือพื้นไม้ผุ เป็นต้น

ตารางที่ 5.10 แสดงเกณฑ์การประเมินด้านเศรษฐกิจ

	เกณฑ์การประเมินคุณค่า	มาก	ปานกลาง	น้อย
1	รายได้ครัวเรือนเพียงพอกับรายจ่าย			/
2	ไม่มีภาวะหนี้สิน		/	
3	มีเงินออมเพียงพอกับการฟื้นฟู			/
4	อาชีพมีความมั่นคง ยั่งยืน		/	

สรุปสถานะด้านเศรษฐกิจ มีความพร้อมในการฟื้นฟูระดับ **น้อย** เนื่องจากชาวชุมชนมีรายได้ที่ไม่แน่นอน มีหนี้สินและเงินออมไม่เพียงพอกับการนำมาฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตน

5.4 ทักษะคติของผู้อยู่อาศัยที่มีต่อที่อยู่อาศัย และการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย

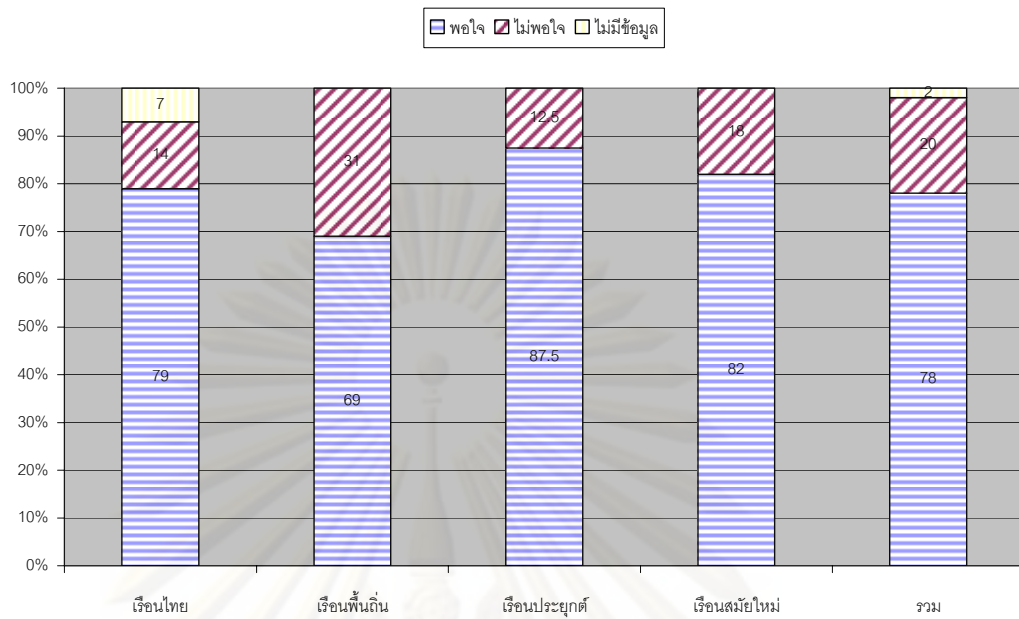
5.4.1 ทักษะคติ ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยของตนในปัจจุบัน พบว่า ร้อยละ 78 มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ปัจจุบัน ร้อยละ 20 ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน เมื่อสัมภาษณ์ถึงเหตุผลพบว่าสาเหตุที่ไม่มีมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยและการใช้งานไม่เหมาะสมกับความต้องการที่แท้จริงในปัจจุบัน ยกตัวอย่างเช่น เรือนไทยภาคกลางที่มีใต้ถุนโล่ง พื้นที่อยู่อาศัยจะเป็นชั้นบนของบ้าน ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่จะเป็นคนที่มีอายุมากแล้ว ไม่สามารถขึ้นลงบ้านได้สะดวก ห้องน้ำก็ถูกยกออกจากตัวบ้าน ลำบากในการขึ้นลง ความต้องการของผู้อยู่อาศัยคือ พื้นที่ใช้สอยที่อยู่ชั้นล่างไม่ต้องขึ้นลงบันได เป็นต้น อีกสาเหตุคือ เรือนไทยภาคกลางหรือเรือนพื้นถิ่น วัสดุส่วนใหญ่จะเป็นไม้ซึ่งในการดูแลรักษาและการซ่อมแซมต้องใช้งบประมาณที่สูงเมื่อเปรียบเทียบกับวัสดุสมัยใหม่ ทำให้ผู้อยู่อาศัยบางส่วนเลือกที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัย และวัสดุเป็นรูปแบบเรือนสมัยใหม่

ตารางที่ 5.11 แสดงทักษะคติและความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ข้อมูล ความพึงพอใจ	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
พอใจ	11	79	9	69	7	87.5	9	82	36	78
ไม่พอใจ	2	14	4	31	1	12.5	2	18	9	20
ไม่มีข้อมูล	1	7	-	-	-	-	-	-	1	2
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

โดยสามารถจำแนกทัศนคติและความพึงพอใจของผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยแต่ละประเภทได้

ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.5 แสดงสัดส่วนความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อค้นพบที่สำคัญ

ในการสัมภาษณ์ถึงทัศนคติของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่มีต่อที่อยู่อาศัยประเภทต่างๆ ได้แก่ เรือนไทยภาคกลาง เรือนพื้นถิ่น เรือนประยุกต์ และเรือนสมัยใหม่พบว่า ส่วนใหญ่จะมีทัศนคติที่ดีต่อเรือนไทยภาคกลาง เนื่องจากพื้นที่ใช้สอยมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่มากกว่า มีความสวยงาม หากได้รับการดูแลรักษาที่ดีก็สามารถมีอายุการใช้งานที่นานกว่าเรือนสมัยใหม่ และใช้ซึ่งเป็นวัสดุในการก่อสร้างนั้นสามารถนำกลับมาใช้ได้อีกหากต้องการปรับปรุงซ่อมแซมหรือสร้างชิ้นใหม่ แต่สาเหตุที่ปัจจุบันผู้อยู่อาศัยไม่นิยมที่จะสร้างที่อยู่อาศัยเป็นแบบเรือนไทยภาคกลาง เนื่องจากต้นทุนในการก่อสร้างสูงมากเมื่อเปรียบเทียบกับบ้านสมัยใหม่ที่ใช้วัสดุสมัยใหม่ ไม้ที่จะนำมาใช้ในการก่อสร้างหาได้ยากและมีราคาแพง ขาดแคลนช่างฝีมือที่จะสามารถสร้างบ้านเรือนไทยที่มีเทคนิคและวิธีการแบบดั้งเดิมเหล่านี้ ทางเลือกสำหรับผู้อยู่อาศัยในการปรับปรุงฟื้นฟูจึงเป็นการใช้วัสดุสมัยใหม่และเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาแทน ซึ่งสามารถหาช่างได้ง่าย และไม่มี ความยุ่งยากในการก่อสร้าง

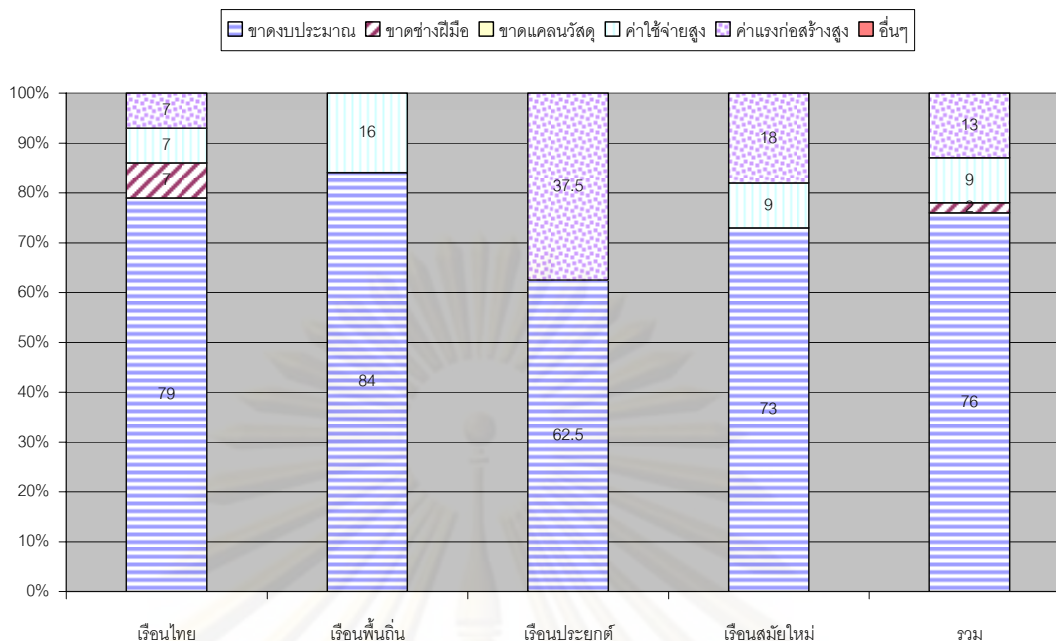
สรุปผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยของตนเอง ในระดับ มาก เป็นจำนวนถึงร้อยละ 78 เมื่อเทียบกับที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยของตนเองเพียงร้อยละ 20 เท่านั้น

5.4.2 อุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ปัญหาและอุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนปัญหาใหญ่คือ ขาดแคลนงบประมาณ ในการฟื้นฟู พบว่ามีจำนวน 35 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 78 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์ ปัญหารองลงมาคือ ค่าแรงในการก่อสร้างในพื้นที่สูงเนื่องจากขาดแคลนช่างพบว่ามีจำนวน 6 หลัง หรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของผู้ให้สัมภาษณ์ข้อมูล และปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างสูง มีจำนวน 4 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 9 ของที่อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์ อุปสรรคที่พบน้อยที่สุดในชุมชนคือ ขาดแคลนวัสดุในการก่อสร้าง เพราะถึงแม้ว่าไม่จะเป็นวัสดุที่มีราคาแพงแต่ร้านค้าวัสดุก่อสร้างก็สามารถหาวัสดุเหล่านั้นให้ได้ตามความต้องการของผู้ที่จะซื้อวัสดุ ดังนั้นหากมีงบประมาณในการก่อสร้างเรื่องอื่นๆก็เป็นเพียงปัญหาเล็กน้อยเท่านั้น

ตารางที่ 5.12 แสดงอุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูลอุปสรรค ในการฟื้นฟู	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ขาดงบประมาณ	11	79	11	84	5	62.5	8	73	35	76
ขาดช่างฝีมือ	1	7	-	-	-	-	-	-	1	2
ขาดแคลนวัสดุ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ค่าใช้จ่ายสูง	1	7	2	16	-	-	1	9	4	9
ค่าแรงก่อสร้างสูง	1	7	-	-	3	37.5	2	18	6	13
อื่นๆ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

แผนภูมิที่ 5.6 แสดงสัดส่วนอุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อค้นพบที่สำคัญ

เนื่องจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครัวเรือนที่พบว่า รายได้ครัวเรือนในชุมชนส่วนใหญ่ไม่เพียงพอความสามารถในการจ่ายสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ดังนั้น ในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยที่มีความทรุดโทรมหรือมีความต้องการในการฟื้นฟู ส่วนใหญ่จึงไม่สามารถใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการก่อสร้างหรือซ่อมแซมที่อยู่อาศัยเหล่านี้ได้เนื่องจากมีค่าใช้จ่ายที่สูงมาก ทางเลือกของผู้อยู่อาศัยจึงใช้การประยุกต์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการก่อสร้าง เข้ามาช่วยในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัย เพื่อให้มีสภาพที่ดีขึ้นและลดค่าใช้จ่ายลงให้เหมาะสมกับความสามารถที่จะจ่ายในการซ่อมแซมที่อยู่อาศัยได้

สรุป อุปสรรคในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยมีความพร้อมอยู่ในระดับ **น้อย** เนื่องจากคนในชุมชนกว่าร้อยละ 76 มีปัญหาเรื่องขาดแคลนทุนในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย จากการพิจารณาด้าน รายได้ เศรษฐกิจ ของครัวเรือนและความคิดเห็นของคนในชุมชน

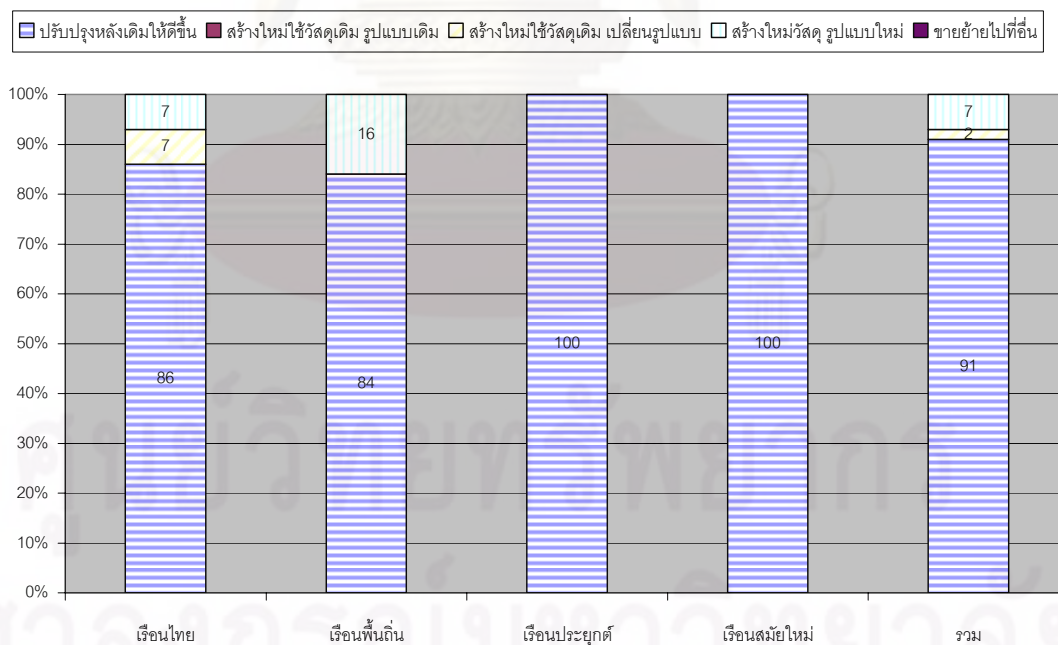
5.4.3 ทักษะคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

จำนวน 42 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 91 ต้องการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยเดิมของตนเองให้ดีขึ้น และมีส่วนน้อยคือจำนวน 3 หลังหรือคิดเป็นร้อยละ 7 จะเลือกที่จะสร้างใหม่โดยใช้วัสดุใหม่และรูปแบบใหม่ไปเลย

ตารางที่ 5.13 แสดงทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในอนาคต

ข้อมูลแนวคิด ในการฟื้นฟู	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
ปรับปรุงหลังเดิมให้ดีขึ้น	12	86	11	84	8	100	11	100	42	91
สร้างใหม่ใช้วัสดุเดิม รูปแบบเดิม	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
สร้างใหม่ใช้วัสดุเดิม เปลี่ยนรูปแบบ	1	7	-	-	-	-	-	-	1	2
สร้างใหม่วัสดุ รูปแบบใหม่	1	7	2	16	-	-	-	-	3	7
ขายย้ายไปที่อื่น	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

ทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยสามารถแสดงเป็นแผนภูมิอัดส่วนได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 5.7 แสดงสัดส่วนทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนเขาไศยา

ข้อค้นพบที่สำคัญ

ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชนปัจจุบัน มีทัศนคติที่ดีกับที่อยู่อาศัยของตน มีความรักในถิ่นที่อยู่และต้องการที่จะสืบทอด รักษามรดกที่บรรพบุรุษได้สร้างเอาไว้ให้ ดังนั้น หากที่อยู่อาศัยเกิดการทรุดโทรมจึงเลือกที่จะฟื้นฟูสภาพที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นหรือให้มีสภาพที่สามารถใช้งานได้ตลอดเวลาหรือมีการปรับปรุงบ้านให้มีพื้นที่ใช้สอยเหมาะกับการอยู่อาศัยในปัจจุบันให้มากขึ้น แต่ปัญหาที่พบคือ มีที่อยู่อาศัยบางส่วนที่ถูกปล่อยทิ้งร้าง ขาดการดูแลเนื่องจากเจ้าของบ้านไปทำงานหรือไปมีครอบครัวที่อื่นแต่ต้องการจะเก็บรักษาบ้านเอาไว้ บ้านที่ขาดผู้อยู่อาศัยและไม่ได้รับการดูแลปรับปรุงอย่างสม่ำเสมอ จึงมีสภาพที่ทรุดโทรมลงและเป็นที่น่าเสียดายอย่างยิ่งหากบ้านเหล่านั้นจะถูกปล่อยให้ทรุดโทรมตามกาลเวลาและในไม่ช้าก็จะไม่สามารถใช้งานได้

สรุป ความพร้อมในด้านทัศนคติในการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยอยู่ในระดับ ปานกลาง เนื่องจากคนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยและต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยที่มีอยู่เดิมให้มีสภาพดีขึ้น แต่มีบางส่วนที่ต้องการเปลี่ยนแปลงรูปแบบที่อยู่อาศัย

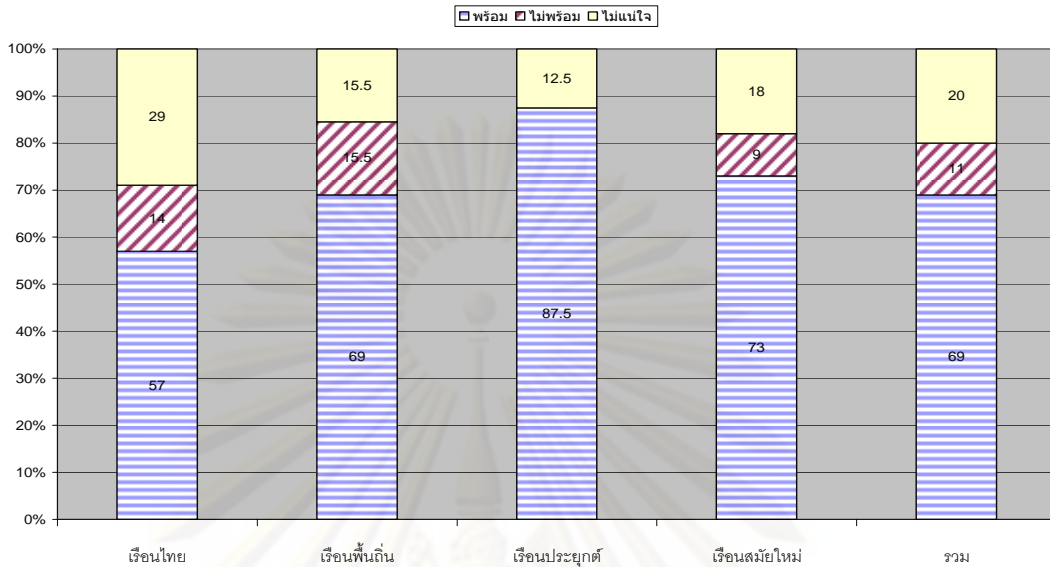
5.4.4 แนวโน้มในการให้ความร่วมมือในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

หากเกิดโครงการพัฒนาด้านที่อยู่อาศัยขึ้น ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ร้อยละ 69 พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ส่วนผู้อยู่อาศัยที่ไม่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือพบว่ามีอยู่จำนวนร้อยละ 11 ของผู้อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์และมีผู้อยู่อาศัยอีกกลุ่ม คือ ยังไม่แน่ใจในโครงการพัฒนาที่จะเกิดขึ้น ต้องศึกษาแนวทางของโครงการก่อน หากเห็นว่าเกิดเป็นรูปเป็นร่างหรือส่งผลดีกับชุมชนก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ มีอยู่จำนวนร้อยละ 20 ของผู้อยู่อาศัยที่ทำการสัมภาษณ์

ตารางที่ 5.14 แสดงแนวโน้มในการให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ข้อมูล ความร่วมมือ	เรือนไทย ภาคกลาง		เรือนพื้นถิ่น		เรือนประยุกต์		เรือนสมัยใหม่		รวมทั้งหมด	
	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ	หลัง	ร้อยละ
พร้อม	8	57	9	69	7	87.5	8	73	32	69
ไม่พร้อม	2	14	2	15.5	-	-	1	9	5	11
ไม่แน่ใจ	4	29	2	15.5	1	12.5	2	18	9	20
จำนวนบ้านทั้งหมด	14	100%	13	100%	8	100%	11	100%	46	100%

แสดงสัดส่วนความพร้อมในการให้ความร่วมมือฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในแต่ละประเภทในชุมชน ได้ดังนี้

แผนภูมิ 5.8 แสดงสัดส่วนความพร้อมในการให้ความร่วมมือฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ข้อค้นพบที่สำคัญ

ปัจจุบันชุมชนได้มีการริเริ่มโครงการพัฒนาบ้างแล้ว โดยแกนนำในการพัฒนาชุมชนคือ ผศ. ศิริอาภา รัชตะหิรัญ เป็นผู้ที่เกิดและเคยอาศัยอยู่ในชุมชนแต่ได้ไปทำงานที่อื่น ได้ริเริ่มการตั้ง พิพิธภัณฑ์เขายี่สาร เพื่อให้คนในชุมชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์ชุมชน ในพิพิธภัณฑ์มีการจัดแสดง เรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน โบราณวัตถุต่างๆ เครื่องมือเครื่องใช้ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนสมัยก่อน และคนภายนอกได้รู้จักเขายี่สารมากขึ้น โครงการจัดตั้ง ศูนย์ผ้ามัดย้อมของชุมชน เพื่อส่งเสริมด้านเศรษฐกิจของคนในชุมชนให้ดีขึ้น ร้านอาหารคุณจำ ที่ส่งเสริมด้านอาหารพื่นถิ่น และการทำโรงถ่านที่เป็นอาชีพสำคัญของคนในชุมชน ทำให้ปัจจุบันเศรษฐกิจของคนในชุมชนดีขึ้น คนภายนอกรู้จักเขายี่สารมากขึ้น คนในชุมชนมีอาชีพ มีรายได้ เกิดความรักถิ่นฐานของชุมชนไม่อยากไปทำงานที่อื่น ปัญหาเรื่องการย้ายถิ่นฐานในชุมชนก็จะลดลงด้วย

สรุปความพร้อมในการให้ความร่วมมือของคนในชุมชนอยู่ในระดับ **มาก** เนื่องจากคนส่วนใหญ่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย มีเพียงร้อยละ 11 เท่านั้นที่ไม่พร้อมที่จะให้ความร่วมมือ

5.5 แผนพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย ทัศนคติของหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง

5.5.1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

ตามที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) โดยมีวิสัยทัศน์ พันธกิจ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์การพัฒนารวมของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 และการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์สู่การปฏิบัติและการติดตามประเมินผล สรุปได้ดังนี้¹

1. วิสัยทัศน์ประเทศไทย

มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน (Green and Happiness Society) คนไทยมีคุณธรรมนำความรอบรู้ รู้เท่าทันโลก ครอบครัวยุบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง สังคมสันติสุข เศรษฐกิจมีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม สิ่งแวดล้อมมีคุณภาพและทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ภายใต้ระบบบริหารจัดการประเทศที่มีธรรมาภิบาล ดำรงไว้ซึ่งระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข และอยู่ในประชาคมโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี”

2. **พันธกิจ** เพื่อให้การพัฒนาประเทศไทยในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 มุ่งสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุขร่วมกัน” ภายใต้แนวปฏิบัติของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เห็นควรกำหนดพันธกิจของการพัฒนาประเทศ ดังนี้ (1) พัฒนาคนให้มีคุณภาพ คุณธรรมนำความรอบรู้อย่างเท่าทัน (2) เสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีคุณภาพ เสถียรภาพ และเป็นธรรม (3) ดำรงความหลากหลายทางชีวภาพ และสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อม (4) พัฒนาระบบบริหารจัดการประเทศให้เกิดธรรมาภิบาลภายใต้ระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

3. วัตถุประสงค์

(1) เพื่อสร้างโอกาสการเรียนรู้ คุณธรรม จริยธรรมอย่างต่อเนื่องที่ขับเคลื่อนด้วยการเชื่อมโยงบทบาทครอบครัว สถาบันศาสนาและสถาบันการศึกษา เสริมสร้างบริการสุขภาพอย่างสมดุลระหว่างการส่งเสริม การป้องกัน การรักษา และการฟื้นฟูสมรรถภาพ และสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

(2) เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชน เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เป็นรากฐานการพัฒนาเศรษฐกิจคุณภาพชีวิต และอนุรักษ์ ฟื้นฟู ใช้นโยบายชนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน นำไปสู่การพึ่งตนเองและลดปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการ

(3) เพื่อปรับโครงสร้างการผลิตสู่การเพิ่มคุณค่าของสินค้าและบริการบนฐานความรู้และนวัตกรรม รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างสาขาการผลิตเพื่อทำให้มูลค่าการผลิตสูงขึ้น

¹ www.dopa.go.th

(4) เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน และระบบบริหารความเสี่ยงให้กับภาคการเงิน การคลัง พลังงาน ตลาดปัจจัยการผลิต ตลาดแรงงาน และการลงทุน

(5) เพื่อสร้างระบบการแข่งขันด้านการค้าและการลงทุนให้เป็นธรรม และคำนึงถึงผลประโยชน์ของประเทศ รวมทั้งสร้างกลไกในการกระจายผลประโยชน์จากการพัฒนาสู่ประชาชนในทุกภาคส่วนอย่างเป็นธรรม

(6) เพื่อเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและคุณค่า หลากหลายทางชีวภาพ ควบคู่กับการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้เป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาประเทศ และการดำรงชีวิตของคนไทยทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคต รวมทั้งสร้างกลไกในการรักษาผลประโยชน์ของชาติอย่างเป็นธรรมและอย่างยั่งยืน

(7) เพื่อเสริมสร้างธรรมาภิบาลในการบริหารจัดการประเทศสู่ภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน และขยายบทบาทขีดความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควบคู่กับการเสริมสร้างกลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาวัฒนธรรมประชาธิปไตยให้เกิดผลในทางปฏิบัติต่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

5.5.2 นโยบาย แผน และโครงการในระดับภูมิภาค

ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด/จังหวัด ภาคกลางตอนล่าง (สมุทรสาคร สมุทรสงคราม เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์)²

“เป็นกลุ่มจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางการผลิตและแปรรูปสินค้าประมงและเกษตร เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญสู่ภาคใต้ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ยั่งยืน”

- การพัฒนากลุ่มจังหวัดให้เป็นศูนย์กลางการผลิตและแปรรูปสินค้าประมง เกษตร และเหล็ก
- การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม
- การพัฒนาสภาพแวดล้อมชายฝั่ง และสิ่งแวดล้อมเมืองที่ดี
- การพัฒนาระบบบริหารงานให้มีความเป็นเลิศ

² เอกสารประกอบการประชุมการเตรียมความพร้อมเพื่อให้มีการทบทวนยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด/จังหวัด 21 – 22

ยุทธศาสตร์จังหวัดสมุทรสงคราม

“เป็นเมืองแห่งอาหารทะเลและผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ ศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลองระดับชาติ ดินแดนประชารักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมดีงาม”

การพัฒนาและส่งเสริมจังหวัดให้เป็นเมืองอาหารทะเลและผลไม้ปลอดภัยจากสารพิษ การพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลอง การปลูกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมดีงาม

การดำรงรักษาความเป็นเมืองที่มีระบบนิเวศน์ 3 น้ำ

5.5.3 นโยบาย แผน และโครงการในระดับจังหวัด

จังหวัดสมุทรสงครามมีวิสัยทัศน์และประเด็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญดังต่อไปนี้³

1) วิสัยทัศน์ของจังหวัด

“เป็นเมืองแห่งอาหารทะเลและผลไม้ปลอดสารพิษ ศูนย์กลางการพักผ่อน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลองระดับชาติ ดินแดนแห่งประชาชนรักถิ่นกำเนิด”

2) เป้าประสงค์ของจังหวัด

- 1) รายได้จากภาคประมงและเกษตรเพิ่มขึ้น
- 2) อาหารทะเลและผลไม้ปลอดสารพิษ
- 3) จำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น
- 4) รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น
- 5) อัตราการว่างงานของประชากรวัยแรงงานลดลง
- 6) ชาวสมุทรสงครามพึงพอใจต่อการซื้อของกินของใช้ที่ผลิตในจังหวัด
- 7) อัตราการเกิดคดีอาชญากรรมลดลง
- 8) คริวเรือนยาจกน (ตามเกณฑ์ จปฐ.)หมดไป ยกเว้นคริวเรือนด้อยโอกาส เช่น พิการจะได้รับการดูแลโดยหน่วยงานของรัฐ

3) ประเด็นยุทธศาสตร์ของจังหวัด

- 1) การพัฒนา และส่งเสริมให้จังหวัดเป็นเมืองอาหารทะเล และผลไม้ปลอดสารพิษ
- 2) การพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อน และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลอง
- 3) การปลูกจิตสำนึกให้ชาวจังหวัดสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด

³ http://www.crs.ku.ac.th/Part%20Division/strategy_26%20province/Html/samonsongkram.htm

4) ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ ของจังหวัดสมุทรสงคราม

1) ประเด็นยุทธศาสตร์ : การพัฒนาและส่งเสริมให้จังหวัดเป็นเมืองอาหารทะเลและผลไม้ปลอดสารพิษ

ยุทธศาสตร์ :

- (1) การควบคุม และยกระดับภาคการประมงให้ได้มาตรฐาน และปลอดสารพิษ
- (2) การควบคุม และยกระดับการผลิตผัก / ผลไม้ปลอดสารพิษ
- (3) พัฒนา และยกระดับการแปรรูปผลผลิตทางประมงและเกษตร
- (4) ส่งเสริมการตลาด และประชาสัมพันธ์

2) ประเด็นยุทธศาสตร์ : การพัฒนาให้จังหวัดเป็นศูนย์กลางการพักผ่อนและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางลำคลอง

ยุทธศาสตร์ :

- (1) พัฒนาการท่องเที่ยวทางลำคลอง
- (2) ส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์
- (3) การเพิ่มขีดความสามารถของภาคบริการ เพื่อส่งเสริมการจ้างงาน และเพิ่มรายได้
- (4) การฟื้นฟู และอนุรักษ์สมดุลการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
- (5) การกำหนดผังเมืองโดยการกำหนด และควบคุมประเภท และพื้นที่ของโรงงานอุตสาหกรรม

3) ประเด็นยุทธศาสตร์ : การปลูกจิตสำนึกให้ชาวสมุทรสงครามรักถิ่นกำเนิด

ยุทธศาสตร์ :

- (1) การปลูกจิตสำนึกให้รัก และสนับสนุนความเจริญของถิ่นกำเนิด
- (2) ส่งเสริมการมีงานทำ และเพิ่มรายได้ และการแก้ไขปัญหาความยากจน
- (3) การส่งเสริมการพึ่งพากันระหว่างภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม
- (4) การส่งเสริมความเป็นเมืองน่าอยู่ และความมั่นคงปลอดภัยของประชาชน

5.5.4 นโยบาย แผน และโครงการในระดับท้องถิ่น

1) นโยบายการพัฒนาของผู้บริหารท้องถิ่น

องค์การบริหารส่วนตำบลยี่สาร ได้กำหนดนโยบายในการทำงานเพื่อใช้เป็นแนวทางในการวางแผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบลยี่สาร ให้มีความเข้มแข็ง มีทิศทาง การปฏิบัติที่ชัดเจน มีความพร้อมที่จะร่วมงานกับหน่วยงานอื่น ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น และตอบสนองต่อปัญหาความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

2) ยุทธศาสตร์/กลยุทธ์ ขององค์การบริหารส่วนตำบลยี่สาร

1. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ

- 1.1 พัฒนาและส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้แก่ประชาชน
- 1.2 ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการให้บริการ

2. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านคนและสังคม

- 2.1 เพื่อให้มีศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน 3 ขวบ
- 2.2 เพื่อให้เด็กนักเรียนได้ศึกษาต่อในระดับสูง
- 2.3 อนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 2.4 ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
- 2.5 ป้องกันและแก้ไขปัญหาเสพติด
- 2.6 การประชาสงเคราะห์
- 2.7 การนันทนาการ

3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการเมืองและการบริหาร

- 3.1 การมีส่วนร่วมในการบริหารและพัฒนาท้องถิ่น
- 3.2 จัดให้มีศูนย์ราชการ/ศูนย์ข้อมูลระดับตำบล
- 3.3 พัฒนาระบบประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ งานของราชการและ อบต 5.4 จัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ในการบริหาร การบริการ
- 3.4 พัฒนาศักยภาพของผู้บริหาร สมาชิกสภา และพนักงานลูกจ้างและประชาชน
- 3.5 ปรับปรุงแหล่งรายได้และพัฒนาการจัดเก็บรายได้

4. ยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

- 4.1 ส่งเสริม/สนับสนุนการศึกษาของเด็ก เยาวชนและประชาชนทั่วไป
- 4.2 ส่งเสริม/สนับสนุนประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
- 4.3 สนับสนุนภูมิปัญญาท้องถิ่น

ทัศนคติของหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พื้นฟูที่อยู่อาศัย จากการสัมภาษณ์บุคคลในองค์กรส่วนท้องถิ่นที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนเขายี่สาร พบว่า ทาง

หน่วยงานท้องถิ่นพร้อมที่จะให้การสนับสนุนหากจะมีโครงการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ พื้นที่ที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร และปัญหาที่พบตอนนี้คือ ยังไม่มีงบประมาณที่จะให้การสนับสนุนโครงการนี้โดยตรง จำเป็นต้องมีการของบประมาณสนับสนุนจากส่วนกลาง และปัญหาอีกอย่างคือ ยังขาดบุคลากรที่มีความรู้เพื่อดำเนินงานด้านการพัฒนาโครงการให้ประสบผลสำเร็จได้จำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานทางด้านวิชาการ เช่นมหาวิทยาลัย การเคหะแห่งชาติหรือหน่วยงานวิชาการจากองค์กรเอกชนเข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้หรือเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาเพื่อให้คนในชุมชนหรือหน่วยงานในท้องถิ่นสานต่อโครงการต่อไปให้สำเร็จได้

5.6 ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

5.6.1 สรุปปัจจัยสนับสนุนที่ทำให้การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จ

1) มีผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่าจำนวนร้อยละ 71 ของที่อยู่อาศัยที่สำรวจทั้งหมดพร้อมที่จะให้ความร่วมมือหากเกิดโครงการขึ้น และร้อยละ 18 มีแนวโน้มให้ความร่วมมือปานกลางเนื่องจากอยากเห็นการดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมก่อน ดังนั้นหากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานท้องถิ่น สามารถผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยอย่างเป็นทางการได้ การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

2) การอยู่อาศัยที่มีความผูกพันแบบเครือญาติส่งผลให้เกิดความร่วมมือหากมีการพัฒนาโครงการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยเนื่องจากทุกคนจะมีความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของและอยากมีส่วนร่วมในการพัฒนาให้โครงการเกิดขึ้น

3) การเลือกใช้เทคนิคและวิธีการก่อสร้างเพื่อการปรับปรุง พื้นที่อยู่อาศัย โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการใช้กรรมวิธีการปรับปรุงพื้นที่สอดคล้องกับความสามารถในการจ่ายของเจ้าของที่อยู่อาศัย การมีการพัฒนาเทคนิคและวิธีการเหล่านี้ให้มีคุณภาพและเหมาะสมมากขึ้นก็จะเป็นทางเลือกสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นอย่างดี

4) จากที่คนส่วนใหญ่ในพื้นที่เป็นคนดั้งเดิม อยู่อาศัยด้วยกันมานาน ทำให้คนในพื้นที่มีความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ของตนในสังคม ไม่มีการแบ่งระดับความร่วมมือโดยใช้ฐานะทางสังคมเป็นบรรทัดฐานในการแบ่งรูปแบบการดำเนินกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน

5) มีคนในชุมชนที่คิดริเริ่มโครงการพัฒนาและต้องการที่จะส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาภายในชุมชน เช่น การริเริ่มโครงการพิพิธภัณฑ์ชุมชนเพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาประวัติศาสตร์และเกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของชุมชนเอง

- การอบรมส่งเสริมอาชีพ เพื่อหารายได้เสริม โดยกลุ่มผ้ามัดย้อม นอกจากนั้นยังมี อสม. เป็นกลุ่มสตรีโดยจะมีหน้าที่บริหารจัดการต่างๆภายในชุมชน

6) การอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยมีจุดเริ่มจากความต้องการ และการตระหนักถึงปัญหาในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์ ของคนที่อยู่ในชุมชนเอง ตลอดจนเริ่มมีหน่วยงานทางวิชาการต่างๆให้ความสนใจที่จะเข้ามาศึกษาในชุมชนมากขึ้น โดยข้อมูลการศึกษาเหล่านั้นสามารถนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดแผนการพัฒนาชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ดีได้

5.6.2 ปัจจัยด้านการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัย

1) จุดอ่อนด้านทุน จากการสำรวจพบว่าผู้อยู่อาศัยจำนวนมากที่มีปัญหาเศรษฐกิจระดับครัวเรือนไม่มีทุนมากพอในการที่พื้นที่อยู่อาศัยด้วยตนเองได้ มีวิถีชีวิต "หาเช้ากินค่ำ" การออมเงินเพื่อการปรับปรุง สร้างใหม่ หรือซื้อที่อยู่อาศัยจึงจำกัด การลงทุนเพื่อที่อยู่อาศัยนั้นเป็นจำนวนมากและระยะยาว แม้จะเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำคัญของชีวิตก็ตาม

2) จุดอ่อนด้านค่านิยม ทั้งส่วนบุคคลและของชุมชน ทำให้ประชาชนท้องถิ่นขาดความรู้ความเข้าใจในประโยชน์ของการอนุรักษ์ พื้นที่อยู่อาศัยที่มีต่อชุมชน โดยทัศนคติของคนผู้อยู่อาศัยในที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์จำนวนร้อยละ 11 ของบ้านที่สำรวจที่มีแนวโน้มในการให้ความร่วมมือน้อย เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัย คิดว่าเป็นการจำกัดสิทธิ และเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา รวมถึงการขาดความเป็นส่วนตัวจากการที่จะมีผู้คนเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น

3) จุดอ่อนด้านความรู้ ทางนวัตกรรมการก่อสร้าง ปรับปรุง ซ่อมแซมบ้านไม้ ให้คงทนถาวร และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่อยู่อาศัยที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ริมน้ำซึ่งมีการทุดตัวอยู่ตลอดเวลา รวมถึงการขาดเทคโนโลยี และวัสดุที่เหมาะสม ส่งผลต่อคุณค่า และเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัย

4) ทัศนคติที่เปลี่ยนไปของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน ที่เห็นว่าเรือนพื้นดินลำสมัย ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้เต็มที่ อีกทั้งต้องใช้งบประมาณในการดูแลสูง และเสี่ยงต่อการเกิดอัคคีภัยสูงจากความทุดโทรมของบ้าน

5.7 สรุปความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

ตารางที่ 5.15 สรุปความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

เกณฑ์ในการประเมินความพร้อมในการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร			
ปัจจัยสนับสนุนจากภายในชุมชน	มาก	ปานกลาง	น้อย
ด้านกายภาพ ความต้องการ และคุณค่าคู่ควรสำหรับการฟื้นฟู			
1. สภาพที่อยู่อาศัยมีความต้องการในการฟื้นฟู ⁴	●		
2. สภาพปัจจุบันมีความเหมาะสมในการอยู่อาศัย ⁵	●		
3. มีรูปแบบด้านกายภาพของที่อยู่อาศัยมีเอกลักษณ์ควรค่าแก่การฟื้นฟู ⁶		●	
4. มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์ ⁷		●	
5. คุณค่าด้านสังคม วัฒนธรรม ⁸	●		
ด้านเศรษฐกิจ สังคม			
1. ครัวเรือนมีความพร้อมทางด้านเศรษฐกิจ ⁹			●
2. มีเงินออมเพียงพอกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย			●
3. การอยู่อาศัยเป็นครอบครัวขยายมีความสมบูรณ์ของโครงสร้างครอบครัว		●	
4. การอยู่อาศัยแบบครัวญาติ มีความผูกพัน แน่นแฟ้น	●		
ทัศนคติของคนในชุมชน			
1. มีสำนึกในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรม ความรักและภาคภูมิใจในถิ่น และที่อยู่อาศัยของตน ¹⁰	●		
2. มีความต้องการจะเก็บรักษาที่มีคุณค่าที่มีอยู่เอาไว้ ¹¹		●	
3. มีความพร้อมที่จะให้ความร่วมมือหากมีโครงการพัฒนา ¹²	●		

⁴ สรุปการศึกษาจาก หน้า85 โดยผู้วิจัย

⁵ สรุปการศึกษาจาก หน้า 86 โดยผู้วิจัย

⁶ สรุปการศึกษาจาก หน้า88โดยผู้วิจัย

⁷ สรุปการศึกษาจาก หน้า90โดยผู้วิจัย

⁸ สรุปการศึกษาจาก หน้า96โดยผู้วิจัย

⁹ สรุปการศึกษาจาก หน้า115 โดยผู้วิจัย

¹⁰ สรุปการศึกษาจาก หน้า117 โดยผู้วิจัย

¹¹ สรุปการศึกษาจาก หน้า121 โดยผู้วิจัย

¹² สรุปการศึกษาจาก หน้า122 โดยผู้วิจัย

ปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก	มาก	ปานกลาง	น้อย
1. แผนพัฒนาต่างๆที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสมุทรสงคราม		●	
2. การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น	●		
3. การให้การสนับสนุนของหน่วยงานทางวิชาการ และกลุ่ม NGO	●		
4. การให้การสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลาง			●

จากการวิเคราะห์ปัจจัยด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยโดยสรุปพบว่า

1. ด้านกายภาพที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สารมีศักยภาพด้านความเหมาะสมในการอยู่อาศัยและมีความต้องการในการฟื้นฟูมากแต่เมื่อวิเคราะห์ถึงคุณค่าทางกายภาพด้านอื่นๆทำให้สรุปได้ว่า ด้านกายภาพที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สารมีความพร้อมระดับ **ปานกลาง**

2. ด้านเศรษฐกิจ สังคม พบว่าชุมชนเขายี่สารมีศักยภาพในด้านของการอยู่อาศัยแบบเครือข่ายและมีความสัมพันธ์ทางชุมชนอย่างเหนียวแน่นซึ่งเป็นปัจจัยที่สนับสนุนการฟื้นฟูแต่พบปัญหาในด้านเศรษฐกิจที่ผู้อยู่อาศัยไม่มีทุนในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองได้ ดังนั้น ความพร้อมในด้านเศรษฐกิจ สังคม จึงอยู่ในระดับ **น้อย**

3. ด้านทัศนคติของคนในชุมชน พบว่าชาวชุมชนมีความรักในถิ่นที่อยู่อาศัยของตนและพร้อมในการให้ความร่วมมือในโครงการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่จะเกิดขึ้นแต่ปัญหาเพียงเล็กน้อยเท่านั้นในด้านของค่านิยมของรูปแบบที่อยู่อาศัยสมัยใหม่ ดังนั้น ระดับความพร้อมในด้านทัศนคติ จึงอยู่ในระดับ **มาก**

4. ปัจจัยสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก มีนโยบายการพัฒนาที่ตั้งเป้าหมายในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยแต่ยังไม่มีโครงการและหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน ท้องถิ่นพร้อมที่จะปฏิบัติตามแผน นโยบายหากเกิดโครงการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยขึ้น ดังนั้น ความพร้อมในการฟื้นฟูจึงอยู่ในระดับ **ปานกลาง**

สรุปความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร

มีโอกาสและความเป็นไปได้ “ปานกลาง” เนื่องจากมีปัจจัยสนับสนุนจากภายในชุมชนเอง ได้แก่ ศักยภาพของที่อยู่อาศัยในชุมชนเอง การพร้อมที่จะให้ความร่วมมือของคนในชุมชน การรวมกลุ่มและก่อกำเนิดโครงการพัฒนาของคนในชุมชน แต่ปัจจัยที่ด้านการพัฒนาให้เกิดขึ้นคือ สภาพเศรษฐกิจในชุมชนที่ส่งผลต่อความสามารถในการจ่าย คือรายได้ครอบครัวที่ไม่มากเกิดภาระหนี้สิน และไม่มีเงินออม รวมถึงทัศนคติและค่านิยมของคนในชุมชนที่คิดว่า บ้านสมัยใหม่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงฐานะ และความเป็นอยู่ที่ดี ทำให้ไม่คำนึงถึงคุณค่าเอกลักษณ์ของที่อยู่อาศัยที่มีอยู่เดิมในชุมชน

บทที่ 6

ข้อเสนอแนะ

บทสรุป ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

ความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สารมีโอกาสที่จะเป็นไปได้ “ปานกลาง” เนื่องจากการรวมกลุ่มและให้ความร่วมมือในการพัฒนาที่อยู่อาศัยของคนใน ชุมชนยังมีอยู่น้อยมาก ประกอบกับยังขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐต่างๆ ทำให้ขาดแกนนำในการดำเนินการเพื่อให้โครงการสำเร็จไปได้ แต่จุดเด่นของชุมชนคือวิถีชีวิตที่มีความเป็นเอกลักษณ์และการอยู่อาศัยที่มีความเป็นเครือญาติอย่างเหนียวแน่น การใช้เทคโนโลยีแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน น่าจะเป็นปัจจัยสนับสนุนที่สำคัญที่จะส่งผลในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนประสบผลสำเร็จไปได้

6.1 ข้อเสนอแนะแนวทางการ ฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร

จากความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยที่มีโดยเป็นปัจจัยสนับสนุนจากภายนอก ทั้งจาก แผนพัฒนา และการสนับสนุนของหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานทางวิชาการรวมถึงกลุ่ม NGO แต่การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้น ศักยภาพภายในของชุมชนยังเป็น ปัจจัยหลักที่สำคัญที่สุด ดังนั้นจึงขอเสนอแนะแนวทางการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ดังนี้

1) การกำหนดวิสัยทัศน์ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ต้องตั้งเป้าหมายให้ถูกต้องว่าเป็นการฟื้นฟู เพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นสำคัญ และ ต้องอยู่บนพื้นฐานของความสมดุลทั้งด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ

2) การให้ความรู้แก่ชุมชน และการเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน

โดยในระยะแรกต้องอาศัยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานท้องถิ่น และสถาบันการศึกษา ที่มีความเข้าใจในเป้าหมายอย่างถ่องแท้เป็นผู้จุดประกายให้กับชาวชุมชน

3) กระบวนการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับ การแลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง

โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดมาดำเนินการเป็นตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรม เป็น แหล่งเรียนรู้ เพื่อให้เมื่อชุมชนมีความพร้อมมากขึ้นแล้วชุมชนจะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็น แกนหลักในการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

6.1.1 การกำหนดวิสัยทัศน์ ในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ชุมชนเขายี่สารจะต้องได้รับการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม สามารถดำรงคุณค่าความเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนเขายี่สารไว้ได้ พร้อมไปกับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน “เพื่อคุณภาพชีวิต และคุณภาพการอยู่อาศัยที่ดีขึ้นของชาวชุมชนเขายี่สารเป็นหลัก” และต้องอยู่บนพื้นฐานของความ “สมดุลทั้งด้านกายภาพ สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ”

6.1.2 การเตรียมความพร้อมให้แก่ชุมชน และการให้ความรู้แก่ชุมชน

หัวใจของการพัฒนาเมือง ชุมชนที่อยู่อาศัย คือการให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และมีองค์ความรู้มากพอที่จะเลือก และกลั่นกรองวัฒนธรรมจากภายนอก โดยพัฒนาอย่างรู้เท่าทัน และอยู่ในความพอดีกับที่เหมาะสมกับตนเองที่สามารถรองรับได้ เพื่อสร้างความสมดุลทั้งด้านกายภาพ สิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน โดยเรียนรู้ผ่านกระบวนการ ซึ่งเป็นกลไกในการขับเคลื่อน ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง และต้องมีการรวมตัวที่เข้มแข็งเพื่อให้ชุมชนมีความพร้อมในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนนี้เองที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเทคโนโลยีใดๆ ทั้งสิ้น ในการที่จะรักษาสินทรัพย์ทางสถาปัตยกรรม และสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม โดยขอเสนอการจัดตั้งองค์กรต่างๆ เพื่อสร้างเป็นกลไกให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ดังนี้

1) จัดตั้งองค์กรชุมชน

โดยสามารถดำเนินการได้เลย ไม่ว่าการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้หรือไม่ เพราะเป็นกระบวนการทางสังคมของการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูถิ่นที่อยู่อาศัยของตนเองเพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกัน เกิดความเข้มแข็งต่อไป ซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนสามารถทำให้เกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ที่เกิดจากความร่วมมือ และความต้องการของชุมชนเอง โดยมีต้องอาศัยแผนจากภาครัฐ

และหากชุมชนมีความต้องการที่จะฟื้นฟูที่อยู่อาศัยแล้ว จำเป็นต้องแสวงหากลุ่มที่เป็นแกนนำ หรือกลุ่มที่เป็นแกนกลางในการประสานงานระหว่างชาวชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง โดยจัดตั้งเป็นองค์กรที่เป็นรูปธรรม คือ “คณะกรรมการการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย” ที่ประกอบด้วยประชาคมเมือง ภาคประชาชน และหน่วยงานท้องถิ่นที่จะเป็นแกนหลักในการดำเนินการด้านต่างๆ โดยมีภาครัฐจากส่วนกลางเป็นผู้สนับสนุน โดยคณะกรรมการดังกล่าวมีหน้าที่ดังต่อไปนี้

- ส่งเสริม และเร่งรัดให้มีการอนุรักษ์ ดูแล ปรับปรุง มรดกทางวัฒนธรรมของเมืองเก่า
- ส่งเสริมให้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมเพื่อสร้างสมดุลระบบนิเวศเมืองที่ดี
- กำหนดมาตรการ และบังคับใช้กฎข้อบังคับต่างๆ

- ส่งเสริมให้มีการสร้างแรงจูงใจ และกลไกทางเศรษฐศาสตร์ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมด้านการอนุรักษ์

- ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องเหมาะสม
- ส่งเสริมให้เกิดการกระจายความรับผิดชอบสู่ทุกภาคส่วน เพื่อสร้างพันธกิจร่วม
- เสริมสร้างขีดความสามารถของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง
- ส่งเสริมการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี
- เร่งรัดให้เกิดกลไกการเฝ้าระวัง

2) การตั้งกองทุนเพื่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขาเย็สาร

โดยมีหน้าในการสนับสนุนด้านการเงิน และการบริหารจัดการด้านการเงิน เพื่อการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย และฟื้นฟูวัฒนธรรม ประเพณีที่ดีงาม โดยเน้นปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองให้เหมาะสมกับกิจกรรมที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของเมือง เช่น ปรับปรุงเส้นเชื่อมวัดกับชุมชน เส้นทางบินทบาตร ปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนเจริญที่มุ่งสู่วัดพระธาตุเชิงชุมเป็นถนนสายวัฒนธรรม การเพิ่มพื้นที่สีเขียวภายในชุมชน เพื่อสภาพแวดล้อมที่ดี และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน เป็นต้น

โดยการจัดตั้ง “กองทุนเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูที่อยู่อาศัย” มีวัตถุประสงค์เพื่อเน้นการระดมทุนจากท้องถิ่นและภาคเอกชนเป็นหลัก เพื่อสนับสนุนและสร้างแรงจูงใจให้ท้องถิ่น ชุมชน ได้ปรับปรุงอาคารสภาพแวดล้อมเพื่อให้สอดคล้องกับบรรยากาศ และเอกลักษณ์ของเมือง

การรักษาเอกลักษณ์ภูมิทัศน์เมือง ชุมชน และที่อยู่อาศัย จำเป็นต้องมีแหล่งเงินทุนให้ชาวชุมชนกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในการปรับปรุงอาคารบ้านเรือน หรือสร้างชิ้นใหม่ให้สอดคล้องกลมกลืนกับอาคารที่แวดล้อมโดยรอบโดยเฉพาะอย่างยิ่ง กับเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า

ชุมชนสามแพรง คือกรณีศึกษาที่ดีมาก ในการนำรูปแบบของสหกรณ์มาใช้ เรียกว่า “สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด” มีหน้าที่แตกต่างจากประชาคมเมือง สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่ามีการทำงานที่เน้นกิจกรรมในระดับที่กว้างออกไปจากชุมชน และมีการประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐ ๆ รวมถึงจัดกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลายาวนาน ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้อย่างชัดเจนในข้อบังคับของสหกรณ์ที่ว่า

“ สหกรณ์มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจสังคม ช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ประสานงานกับภาครัฐและเอกชนในการพัฒนาเมืองและวัตถุประสงค์ของสหกรณ์ที่กำหนดไว้ มีหลายข้อที่ชี้ให้เห็นถึงแนวทางการทำงานที่แตกต่างจากองค์การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชนอื่นๆ อาทิ การส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้เพิ่มพูนและถาวรในการประกอบอาชีพค้าขาย จากการฟื้นฟูพัฒนาเมืองเก่าเป็นแหล่งท่องเที่ยว และปรับปรุงที่อยู่อาศัยของสมาชิกโดยรอบให้สวยงามเพื่อรองรับการท่องเที่ยว และนอกจากนี้ วัตถุประสงค์สำคัญ

อีกประการหนึ่งที่ได้ชี้แจงไว้ คือการจัดกิจกรรมร่วมกับกับส่วนภาครัฐและเอกชน เพื่อสร้างสำนึกของชุมชนในการมีส่วนร่วมพัฒนาเมือง”

ในการทำงานนั้น สหกรณ์ฟื้นฟูเมือง เปิดกว้างให้ผู้สนใจทั่วไปสามารถเป็นสมาชิกของสหกรณ์ได้ เพื่อระดมทุนสนับสนุนการทำงาน ส่วนคณะกรรมการของสหกรณ์ ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ และในอีกส่วนหนึ่งมาจากคณะกรรมการของประชาคมคลองคูเมืองเดิมสามแพ่ง ซึ่งเป็นองค์กรที่ดำเนินงานมาตั้งแต่ในระยะแรก

จากแนวทางการทำงานข้างต้นจะเห็นได้ว่า สหกรณ์ฟื้นฟูเมืองเก่า จำกัด จะให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เมืองเก่าไปพร้อมกับการพัฒนา ไม่จำกัดเฉพาะการทำงานในย่านสามแพ่ง แต่ระดมความคิดและร่วมทำงานกับชุมชนเมืองเก่าในทุกพื้นที่ของประเทศ จึงเป็นโอกาสดีสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สารที่จะขอคำปรึกษา แนะนำด้านต่างๆ รวมถึงรูปแบบการบริหารจัดการเพื่อนำมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับตนเอง

โดยในปัจจุบันแต่ละชุมชนในพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร มีการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์โดยการบริหารจัดการของชาวชุมชนเอง โดยมีกลุ่มสตรีแม่บ้าน อสม. เป็นแกนหลักในการดำเนินงาน เป็นการแสดงถึงความตื่นตัวของคนในชุมชน ที่เป็นอาสาสมัครในการทำงานเพื่อส่วนรวม และเป็นการพัฒนาความสามารถในการบริหารจัดการชุมชนโดยชุมชนเอง ทำให้ชุมชนมีความมั่นใจ และมีขีดความสามารถที่จะพัฒนาได้อีก หากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งรูปแบบของสหกรณ์ยังเป็นการเชื่อมโยงสมาชิกให้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีการสื่อสาร/การแลกเปลี่ยนข่าวสาร ส่งผลให้สมาชิกมีความผูกพันกัน อันเป็นพื้นฐานของการสร้างชุมชนที่แท้จริง

ประกอบกับความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ที่มีการพึ่งพาอาศัยกัน เป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งของพื้นที่ชุมชนเขายี่สาร ที่เอื้อให้เกิดการรวมกลุ่ม เนื่องจากการทรุดโทรมของเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่าส่วนหนึ่งเกิดจากภาวะเศรษฐกิจระดับครัวเรือนที่มีรายได้ไม่แน่นอน ดังนั้นการรวมกลุ่มในการกู้ยืมเงินจึงเป็นการแก้ปัญหาเรื่องรายได้ที่ไม่แน่นอนของผู้อยู่อาศัย ส่งเสริมให้มีการช่วยเหลือด้านการเงินระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นความสัมพันธ์เชิงสังคมที่เข้มแข็ง เป็นจุดแข็งอย่างหนึ่งที่สามารถทำให้การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์เพื่อการอนุรักษ์ และฟื้นฟูที่อยู่อาศัยประสบความสำเร็จได้

3) โครงการวัสดุก่อสร้างราคาถูกลง และสนับสนุนการผลิตวัสดุแทนไม้เพื่อรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น

จากการศึกษาทัศนคติของเจ้าของเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า พบว่าปัญหาไม่หายาก และมีราคาแพงในปัจจุบัน เป็นปัญหาหลักในการรักษาสภาพกายภาพของเรือนที่พักอาศัยที่มีคุณค่าให้คงสภาพที่ดี และสมบูรณ์ได้ ในพื้นที่ชุมชนเขายี่สารมีไม้โกงกางที่เป็นไม้ในพื้นที่อยู่เป็นจำนวนมาก ประกอบกับไม้ค่อยจะมีวัสดุก่อสร้างให้เลือกมากนัก สำหรับการปรับปรุงอาคารทั้งใหม่ และเก่าตามรูปแบบสถาปัตยกรรมท้องถิ่น และสร้างกลมกลืนระหว่างอาคารเก่า และใหม่

ดังนั้น โครงการวัสดุก่อสร้างราคาถูกลง และการสนับสนุนการผลิตวัสดุแทนไม้เพื่อรักษาเอกลักษณ์สถาปัตยกรรมท้องถิ่น เป็นการสร้างทางเลือกให้กับชาวบ้านในโครงการที่สามารถเลือกใช้วัสดุใหม่ๆ และราคาถูกลงได้เหมือนในเขตเมือง โดยเฉพาะการใช้วัสดุแทนไม้

การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยจะประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนนั้น ชุมชนจำเป็นต้องพึ่งพาเทคโนโลยีภายนอกให้น้อยที่สุด เนื่องจากการผลิตวัสดุก่อสร้างในระบบอุตสาหกรรม เป็นสิ่งที่ไม่เอื้อต่อการควบคุมทั้ง และมีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ จากภาวะเศรษฐกิจ ภาวะน้ำมันแพง ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือต้นทุนที่ต้องเสียไปโดยใช่เหตุ นอกจากนี้วัสดุในระบบการก่อสร้างสมัยใหม่มีส่วนสำคัญในการทำลายคุณค่าของบ้านเก่าที่มีคุณค่าในปัจจุบัน จากความสำเร็จรูปที่ขาดความยืดหยุ่นปรับเปลี่ยนยาก เช่น สีหลังคาฉูดฉาด กันสาดอลูมิเนียมสำเร็จรูป เป็นต้น

ดังนั้น ชุมชนจำเป็นต้องศึกษาหาเทคโนโลยี รวมถึงวัสดุที่เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นของตนเอง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายในชุมชนที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมถึงการสร้างกลุ่ม และเครือข่ายในการศึกษา แลกเปลี่ยนทรัพยากร และเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน ระหว่างชุมชนเพื่อเสริมศักยภาพ และเรียนรู้ร่วมกัน

ปัจจุบัน กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมป่าไม้ โดยสำนักวิจัยและการจัดการป่าไม้และผลิตผลป่าไม้ ปัจจุบันได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการนำเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรเพื่อมาผลิตเป็นวัสดุทดแทนไม้ที่มีคุณภาพ มีความแข็งแรง และทนทานเทียบเท่าไม้ธรรมชาติจนประสบความสำเร็จ พร้อมกับได้นำความรู้ดังกล่าวถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านช่างให้กับประชาชน และชุมชนที่สนใจได้เข้ามาศึกษาและทดลองปฏิบัติ เช่น การผลิตไม้อัดจากใบหญ้าแฝก เป็นต้น โดยสำหรับผู้ที่ต้องการนำไปประกอบอาชีพในกลุ่มอุตสาหกรรมขนาดเล็กต้องใช้งบประมาณไม่ต่ำกว่า 1 ล้านบาท ส่วนชุมชนใดที่ต้องการดำเนินการจะต้องมีทุนไม่ต่ำกว่า 100,000 บาท เพื่อเป็นค่าดำเนินการในการจัดซื้อเครื่องจักรในการแปรรูปจากเศษวัสดุในการบดย่อย การเตรียมวัสดุมีเครื่องผสมกาว เครื่องอัด และในอนาคตกรมป่าไม้ได้เตรียมที่จะทำศูนย์แสดงสินค้า เพื่อใช้เป็นสถานที่เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ให้กับประชาชนและคนทั่วไปได้เห็นถึงการพัฒนา การวิจัยการต่อยอดต่างๆ เพื่อนำไปสู่การสร้างงาน สร้างอาชีพจากวัสดุทดแทนไม้ต่อไป

4) จัดตั้งธนาคารวัสดุ สนับสนุนการรีไซเคิล

ปัจจุบัน ในพื้นที่ชุมชนเขาอีสาร ที่มีบ้านไม้เก่าที่ถูกทิ้งร้าง และมีสภาพทรุดโทรมเกินกว่าที่จะซ่อมแซมได้จำนวนมาก ซึ่งเจ้าของมีแนวโน้มที่จะรื้อสร้างเป็นบ้านปูนสมัยใหม่ ธนาคารวัสดุนอกจากจะมีหน้าที่ในการจัดการสภาพแวดล้อมภายในชุมชนแล้ว ยังมีหน้าที่รับซื้อวัสดุพวกไม้ที่เหลือใช้ ที่เจ้าของไม่ได้ใช้ประโยชน์แล้ว นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อเป็นอีกทางเลือกหนึ่งในการสนับสนุนวัสดุราคาถูกร่วมกับบ้านที่ต้องการปรับปรุง ซ่อมแซมได้

5) การส่งเสริมกิจกรรมการฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัย และการให้ความรู้แก่ชุมชน

การส่งเสริมกิจกรรมการอนุรักษ์และให้ความรู้แก่ชุมชนมีเป้าหมายหลักเพื่อสร้างความสนใจ และเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวความคิดเรื่องการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย จัดเป็นกระบวนการที่สำคัญมากในการสร้างพื้นฐานและทัศนคติตลอดจนมุมมองที่ด้านการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยให้แก่ประชาชน โดยขอเสนอรูปแบบเพื่อเป็นตัวอย่าง ดังนี้

5.1) จัดตั้งพิพิธภัณฑสถานชุมชน

การจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานชุมชนเป็นการให้ความรู้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เนื่องจากเป็นการปูพื้นฐานในระยะยาว และที่สำคัญคือเป็นการสร้าง “คน” โดยเฉพาะเด็ก และเยาวชนรุ่นใหม่ที่จะเป็นผู้ดูแลมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์

วิธีการ คือ การดำเนินสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเพื่อปฏิรูปการศึกษาในภาคประชาชน ซึ่งมีความรู้ที่สร้างขึ้นโดยคนในท้องถิ่นที่จะอธิบายตนเอง และเป็นผู้เขียนประวัติศาสตร์ร่วมกัน โดยมีนักวิชาการจากภาครัฐเป็นฝ่ายสนับสนุนด้านการรวบรวมข้อมูลเพื่อให้เป็นระบบ การสังเคราะห์ และช่วยชี้ให้เห็นประเด็นหรือสาระสำคัญที่สามารถแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของท้องถิ่น รวมทั้งให้ความช่วยเหลือในเรื่องการจัดการ และเทคนิค เป็นการส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นรู้สึกมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และเป็นกระบวนการหนึ่งในการกระตุ้นชุมชนรู้จักที่จะเรียนรู้จักตนเองร่วมกัน ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่เคลื่อนจากข้างใน เป็นการดูแลตนเอง รู้จักตนเอง รู้จักท้องถิ่น และสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเอง เป็นการปฏิรูปการศึกษาในภาคประชาชน ดังนั้นการสร้างพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นนั้นไม่ควรหวังเงินสนับสนุนจากภาครัฐ ควรสร้างจากกำลังของตนเอง เริ่มจากพิพิธภัณฑสถานเล็กๆ และขยายไปตามกาลเวลา พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นเป็นกระบวนการศึกษาและเรียนรู้ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นจุดจบในตัวเอง ความรู้ที่ใช้ในการสร้างพิพิธภัณฑสถานนั้นสามารถนำมาเขียนขึ้นเป็นองค์ความรู้ให้คนในท้องถิ่นได้รับรู้และสืบทอดต่อไป ทำให้พิพิธภัณฑสถานเป็นของส่วนรวมของคนในชุมชนทุกรุ่นทุกสมัย

โดย ชุมชนตลาดสามชุกเป็นตัวอย่างของการนำพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเครื่องมือในการให้ ชาวสามชุกที่มองเห็นคุณค่าของตนเอง โดยการร่วมกันค้นหาความเป็นตัวตนร่วมกันของคนสามชุก ผ่านพิพิธภัณฑ์มีชีวิต โดยใช้บ้านของขุนจ๋านงค์ จีนาสังข์ นายอากรคนแรกของสามชุกเป็นที่ทำการ เป็นที่รวบรวมของเก่าตลอดจนองค์ความรู้ต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับคนสามชุกทั้งวิถีชีวิตมาไว้ที่นี่ ดังนั้น พิพิธภัณฑ์ บ้านขุนจ๋านงค์ ที่สามชุก จึงเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทย เป็นพิพิธภัณฑ์ ที่เห็นคน เห็นชีวิต เห็นชุมชน เห็นความเคลื่อนไหว เพราะเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สร้างจากจิตสำนึก ของ คนในชุมชน และร่วมกันสร้างจากการร่วมมือของคนในชุมชน มิใช่ทางราชการมาทำให้เหมือนที่มี อยู่ทั่วไป และที่สำคัญคำว่าพิพิธภัณฑ์ของคนสามชุกมิได้มีความหมายเพียงตัวที่ทำการของ พิพิธภัณฑ์เท่านั้น แต่หมายรวมถึงอาคารที่อยู่อาศัย และวิถีชีวิตของผู้คนทั้งตลาดสามชุก

รูปที่ 6.1 แสดงบ้านของขุนจ๋านงค์ จีนาสังข์ พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นแห่งแรกของเมืองไทย

ชุมชนเขายี่สารมีศักยภาพ และของดีมากมาย ทั้งด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม กายภาพที่ อยู่อาศัยที่มีคุณค่า กายภาพด้านสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญทรัพยากรบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถ มีผู้ดูแลเมือง ปราชญ์ชุมชนที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนเขายี่สารได้ เป็นอย่างดี ดังนั้น การจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนเป็นเครื่องมือหนึ่งในการ ส่งเสริมให้ชุมชนรู้จักตนเอง และตระหนักในคุณค่าของตนเอง และที่สำคัญคือเป็นแหล่งเรียนรู้เรื่องราวของชุมชน โดยการบอก เล่าของคนในชุมชน และเพื่อคนในชุมชนเอง

5.2) การให้การศึกษาแก่ชุมชน บรรจุเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนแก่สถาบันการศึกษา ในชุมชน ในทุกระดับตามบทบาทและหน้าที่ เช่น ระดับประถม และมัธยมศึกษาบรรจุเป็นหลักสูตร การเรียนการสอนถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และพัฒนาการของชุมชนที่อยู่อาศัยจากสถานที่จริง , ระดับอาชีวศึกษาบรรจุเป็นหลักสูตรการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเสริมสร้างทักษะทางช่าง โดยเฉพาะช่างไม้เพื่อเป็นบุคลากรในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในอนาคต เป็นต้น รวมถึงการให้ความรู้ การจัดอบรมแก่ชุมชน ซึ่งจัดเป็นแนวทางที่จะทำให้กระบวนการอนุรักษ์บรรลุผลสำเร็จในระยะยาว

เนื่องจากหากชุมชนมีประชาชนหรือกลุ่มบุคคลที่สนใจ และมีความตั้งใจจริงที่จะดำเนินการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยเมื่อมีการริเริ่มโครงการ ชุมชนที่เข้มแข็งจะมีความตั้งใจและมุ่งมั่นให้โครงการนั้นๆ เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง

การให้การฝึกอบรมและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ถือเป็นมาตรการสร้างแรงจูงใจที่สำคัญ เป็นกิจกรรมที่จะส่งผลทางเศรษฐกิจต่อชุมชน และท้องถิ่นโดยตรงในลักษณะการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่น การให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิค ความรู้ ความเชี่ยวชาญตลอดจนทักษะเฉพาะด้านให้แก่กลุ่มคน จะทำให้กิจกรรมการอนุรักษ์ที่ต้องการความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านเกิดขึ้นได้จริง สามารถลบล้างแนวความคิดที่ว่า “งานด้านการอนุรักษ์มีต้นทุนและค่าใช้จ่ายสูงเกินไป” หรือ “ในปัจจุบันจะหาคนทำงานด้านนี้ได้หายากยิ่ง” ซึ่งบ่อยครั้งเป็นสาเหตุให้ไม่สามารถผลักดันด้านการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยให้เกิดขึ้นเป็นรูปธรรมได้

โดยการสนับสนุนการจัดตั้ง ชมรมช่างท้องถิ่น หรือช่างไม้โบราณ รวมถึงการถ่ายทอดความรู้ทางช่างโดยการอบรมช่างที่สนใจให้มีความเข้าใจในสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของตนเองระดับช่างท้องถิ่น สร้างทางเลือกในการประกอบอาชีพของคนในท้องถิ่นเพื่อรองรับโครงการต่างๆที่เกิดขึ้นในอนาคต เพื่อให้สิ่งก่อสร้างต่างๆกลมกลืนกัน เป็นการสืบสาน รักษา และสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมท้องถิ่นให้ยั่งยืน และสร้างความภาคภูมิใจต่อสถาปัตยกรรมท้องถิ่นของตนเองด้วย

จากการสำรวจข้อมูลทางกายภาพที่อยู่อาศัยของชุมชนเขาเยี่สารพบว่า ระบบการก่อสร้างที่อยู่อาศัยที่มีเอกลักษณ์มีความน่าสนใจ จากภูมิปัญญาของช่างท้องถิ่น เช่น ช่างฉนวน ช่างประจำท้องถิ่นที่มีผลงานการออกแบบและก่อสร้างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งปัจจุบันช่างก่อสร้าง ช่างไม้พื้นถิ่นขาดการถ่ายทอดภูมิปัญญาในการก่อสร้าง เนื่องจากระบบการก่อสร้างสมัยใหม่เข้ามาแทน ทำให้ช่างท้องถิ่นกำลังสูญหายและลดความสำคัญลง ดังนั้นจึงควรส่งเสริม และยกระดับความสำคัญของช่างท้องถิ่น โดยการจัดตั้งเป็นชมรมอย่างเป็นทางการ และมีเกียรติ เพื่อถ่ายทอดความรู้ และภูมิปัญญาการก่อสร้างบ้านเก่า บ้านไม้โบราณแก่ชนรุ่นหลัง

6.1.3 กระบวนการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยต้องดำเนินการโดยกระบวนการมีส่วนร่วมควบคู่กับการแลกเปลี่ยนความรู้ และเสริมศักยภาพของชุมชนในการแก้ปัญหาต่างๆด้วยตนเอง

โดยอาจคัดเลือกพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงสุดมาดำเนินการเป็นตัวอย่างเป็นรูปธรรม เป็นแหล่งเรียนรู้ เมื่อชุมชนมีความพร้อมมากขึ้นแล้วชุมชนจะสามารถปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นแกนหลักในการพัฒนา อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ต่อเนื่องยั่งยืน

1) สร้างพันธกิจร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและภาคประชาชน

โดยพันธกิจจะระบุถึงภาระหน้าที่ของผู้บริหารเมือง กับประชาชนในฐานะพลเมือง เช่น พันธกิจว่าด้วยทัศนียภาพของชุมชนเขายี่สาร โดยกำหนดให้นายกเทศมนตรีจะต้องมีหน้าที่เป็นผู้นำในการสร้างทัศนียภาพของเมือง และคุณภาพสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ควบคู่กับการประสานการดำเนินงานเกี่ยวกับสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เพื่อให้การพัฒนาสอดคล้องกับการอนุรักษ์ และสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชุมชนเขายี่สาร โดยมีภาคประชาชนมีหน้าที่ดูแล และเฝ้าระวังให้มรดกทางวัฒนธรรมอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ เพื่อเป็นมรดกและสร้างความภูมิใจให้แก่ชาวชุมชนต่อไป

โดยภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีหน้าที่ให้คำปรึกษาแก่ชุมชน ในการก่อสร้าง ตัดแปลงการใช้งานอาคาร ตลอดจนส่งเสริมให้มีการจัดทำ เกณฑ์การสร้างอาคารใหม่โดยเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐ และชุมชน ทั้งนี้เกณฑ์ดังกล่าวที่จัดทำขึ้นมิใช่ข้อบังคับ เป็นเพียงแนวทางที่พึงปฏิบัติร่วมกัน เพื่อรักษาลักษณะทางกายภาพของย่านให้เกิดความงาม และเป็นระเบียบเรียบร้อย

กรณีศึกษาที่น่าสนใจ คือ ชุมชนชิวาคาว่า-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น¹ ที่มีการประสานประโยชน์ร่วมกันระหว่างผู้อยู่อาศัยในเรือนพักอาศัยที่มีคุณค่า โดยต้องถูกควบคุมจากการอนุรักษ์ และบ้านสมัยที่ต้องควบคุมเช่นกันทั้งด้านกิจกรรม รูปการการปรับปรุงและต่อเติมที่เหมาะสม เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณค่าให้แก่เรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า และส่งเสริมต่อภูมิทัศน์โดยรวมของชุมชน โดยทั้งผู้อยู่อาศัยในเรือนที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่า และผู้อยู่อาศัยในบ้านสมัยใหม่ต่างให้ความร่วมมือ เป็นอย่างดี เนื่องจากเป็นข้อตกลง เป็นพันธกิจร่วมกันของชุมชนและหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง คือเกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดระดับการควบคุมที่เหมาะสมตั้งแต่แรก คือการมีจิตสำนึกสาธารณะร่วมกันในการเป็นผู้ที่มีส่วนได้ ส่วนเสียในการพัฒนา และอนุรักษ์ชุมชนที่อยู่อาศัย โดยที่อยู่อาศัยที่มีคุณค่ามิใช่เจ้าของบ้านเท่านั้นที่ต้องเป็นผู้ดูแลรักษา แต่เป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมต้องช่วยกันรักษา เนื่องจากเมือง ชุมชน และที่อยู่อาศัยต่างมีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่องกัน

การสร้างพันธกิจร่วมกัน เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนา และคัดเลือกสิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง เป็นการคืนอำนาจให้แก่ภาคประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมาก เป็นการใช้พลังของชุมชนจะเป็นตัวขับเคลื่อน พลังของชุมชนนี้เกิดจากศักยภาพที่อยู่ภายในของชุมชนเอง ซึ่งเป็นหนทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความยั่งยืนในทุกๆเรื่อง

¹ นฤตม์ เทอดสถีรศักดิ์. Global Village มหัศจรรย์หมู่บ้านหลังเขา พอเพียงและยั่งยืน ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์BrandAgebook, 2541,

รูปที่ 6.2 แสดงชุมชนชิราคาวา-โกะเมืองมรดกโลกในประเทศญี่ปุ่น

2) ส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการ และการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการรับรู้ข่าวสาร และความเป็นไปของบ้านเมือง

โดยการจัดงานประชาสัมพันธ์ ส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับเอกลักษณ์ของพื้นที่ ตลอดจนเผยแพร่ข่าวสาร ความรู้ แผนพัฒนาต่างๆของหน่วยงานภาครัฐเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากภาคประชาชน ในลักษณะการเปิดข่าวสาร ข้อมูลในแนวกว้าง โดยอาศัยสื่อประชาสัมพันธ์ต่างๆ เช่น จัดนิทรรศการ จัดสัมมนาแสดงความคิดเห็น จัดทำประชาพิจารณ์เพื่อรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เป็นต้น โดยนอกจากจะเป็นการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ความรู้ และข่าวสารแก่ชุมชนแล้วยังเป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เสนอแนวคิด เป็นการสร้างเวทีสาธารณะแก่ชุมชนให้มีโอกาสประชาสัมพันธ์ผลงาน โครงการต่างๆภายใต้การดำเนินของภาคประชาชนและชมรมต่างๆ

3) มาตรการและแรงจูงใจในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

3.1) มาตรการทางการเงิน (Financial Instruments)

มาตรการทางการเงิน หมายถึง แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่หน่วยงานภาครัฐระดับชาติ ระดับภูมิภาค หรือระดับท้องถิ่น นำมาใช้เป็นการสร้างแรงจูงใจแก่เจ้าของอาคารในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ในรูปแบบต่างๆ คือ

1. เงินช่วยเหลือ และเงินให้ยืม
2. ระบบภาษี
3. การโอนสิทธิ์ในการพัฒนาที่ดินและอาคาร

3.2) การยกย่องและการให้รางวัล

แรงจูงใจในลักษณะนี้ โดยทั่วไปแบ่งได้เป็น 2 ลักษณะคือ การให้รางวัลยกย่องตัวบุคคลคือการยกย่องหรือแสดงการยอมรับผู้เชี่ยวชาญ หรือประชาชนในพื้นที่ ซึ่งดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์และพัฒนาอาคารเก่า หรือบริเวณซึ่งมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อเป็นแบบอย่างแก่บุคคลหรือชุมชนอื่น และการให้รางวัลสถานที่ ซึ่งหมายถึงการแสดงการยอมรับและประชาสัมพันธ์ให้สาธารณชนได้รับรู้

6.2 ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มากขึ้น เพื่อเป็นการกระตุ้นให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนหันมาตระหนักถึงที่อยู่อาศัยและอยากมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยของตนเองมากขึ้น
2. ควรจัดให้มีการประชุมแสดงความคิดเห็นโดยให้เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านที่อยู่อาศัยโดยตรงเข้ามามีส่วนร่วมในการรับฟังปัญหาและข้อเสนอแนะของคนในชุมชนด้วย
3. ประเด็นในการศึกษาครั้งนี้ยังครอบคลุมด้านสังคม วัฒนธรรมของชุมชนดังนั้นความให้ความสำคัญในการศึกษาด้านนี้เนื่องจากชุมชนมีความสำคัญทางด้านปะเพณี วัฒนธรรม
4. ควรมีการเสนอแนะการใช้พื้นที่ส่วนกลางของชุมชนเช่น ลานหน้าวัดเขายี่สาร วัดเขายี่สาร พื้นที่ภายในชุมชน เป็นต้น

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

โครงการสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม , แผนที่สิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม จังหวัดสมุทรสงคราม Cultural Environment Atlas of Samut Songkhram . กรุงเทพมหานคร: สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม , 2548.

จิตติ มงคลชัยอรัญญา , การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา. เอกสารประกอบการเรียนภาควิชาการพัฒนาชุมชน, กรุงเทพมหานคร: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2540.

ดารณี ถวิลพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศกำลังพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

เทิดศักดิ์ เตชะกิจจวร, การศึกษาที่อยู่อาศัยริมน้ำบริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาตอนล่าง กรณีศึกษาบริเวณตลาดน้ำบางคูเวียง. กรุงเทพมหานคร:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542 .

บัณฑิต จุลาสัย , การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2532.

ประสงค์ เอี่ยมอนันต์ , การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน องค์กรและบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ , 2542.

ประเวศ วะสี, 2543. ยุทธศาสตร์เพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ.

ปิ่นรัชฎ์ กาญจนษ์จิติ, เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ “การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

องค์การบริหารส่วนตำบลเขายี่สาร, แผนพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล 3 ปี. สมุทรสงคราม. 2551

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, ข้อเสนอคำจำกัดความ. เอกสารแจกในที่ประชุมฝ่ายเลขานุการ. 2539.

รวินทร์ ถิ่นนคร. โอกาสในการอนุรักษ์พื้นที่อยู่อาศัยย่านเมืองเก่าสกลนคร, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

วิวรรณ์ สีหนาท. การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาคารเพื่อการอนุรักษ์ชุมชนในพื้นที่ลุ่มคลองกรณีสึกษา : คลองอ้อมนนท์และคลองบางกอกน้อย จังหวัดนนทบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, 2546.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) , สังคมและวัฒนธรรม ชุมชนคนยี่สาร. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2545.

ศิริพร ศรีสินธุ์ไธและอุษณีย์ พรหมสุวรรณ. พลวัตและความหมายของพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี และพิพิธภัณฑ์บ้านเขายี่สาร อำเภอดำม่วง จังหวัดสมุทรสงคราม, กรุงเทพมหานคร, 2543.

ศรีศักร วัลลิโภดม, ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย ท้องถิ่นวัฒนา. เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ (22-23 มิถุนายน 2540).

สุวัฒนา ธาดานิติ, ทฤษฎีและแนวปฏิบัติ การอนุรักษ์อนุสรณ์สถานและแหล่งโบราณคดี, กรุงเทพมหานคร: หิรัญพัฒน์, 2533.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. การพัฒนาการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรม. กรุงเทพมหานคร : คุ่มครองมรดกไทย, 2541.

สำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้, การพัฒนาตัวชี้วัดความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจด้านการเงินการคลังเพื่อสังคม, 2548.

อภิญา ตันทวิวงศ์. ความสืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจแบบยั่งยืน ; กรณีศึกษาการทำถ่านไม้โกงกางที่หมู่บ้านยี่สาร.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

เอกวิทย์ ณ ถลาง , ภูมิปัญญาภาคกลาง : ภูมิปัญญาชาวบ้าน กับกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัวของชาวบ้านไทย.กรุงเทพมหานคร , 2544 .

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาอังกฤษ

- Aldo Rossi, อ้างถึงใน พัชรินทร์ เวียงชัย. แนวความคิดในการอนุรักษ์ชุมชนไท-โคราซ กรณีศึกษา: หมู่บ้านพระเพลิง. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- Bernard M. Feilden , อ้างถึงใน พรชัย สุตันไชยนนท์. การศึกษาจินตภาพเมืองลำพูนเพื่อการอนุรักษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการวางผังเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2538.
- Dennis E. Poplin. Communities : A Survey of Theories and Method of Research. New York : The Macmillan Company, 1972.
- Feilden B. M. and J. Jokilehto . Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites. ICCROM :in collaboration with UNESCO and ICOMOS , 1998.
- Gamham, Harry L, (1976), อ้างถึงใน เขมชาติ วงศ์ทิมารัตน์. แนวทางการอนุรักษ์คลองและชุมชนริมคลองบางใหญ่. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- George A. Hillery Jr. , Definitions of Community Area of Agreement.,In Rural Sociology ,1955.
- Harry L. Garnham, “maintaining the spirit of place” in A Process for the Preservation of town character, Mesa: PDA, 1985.
- Hugh Sykes,Urban Regeneration a Handbook, British Urban Regeneration Association , 2000.
- Kevin Lynch. The image of city. U.S.A : the M.I.T. Press, 1960.
- Kohem Nahoum. Urban Conservation. Massachuset: MIT Press, 1996.
- Morriss David. Neighborhood Power: the new location. Boston: Beacon Press, 1975.
- Nahoum Cohen.Urban Conservation. The MIT Press Cambridge:Massachusetts,1999.
- Peter Roberts & Hugh Sykes. Urban Regeneration a handbook. British Urban Regeneration Association , 2000.
- Speiregen, Paul D. Urban Design: The architecture of Towns and City. New york}1965.

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสอบถาม

โครงการศึกษาความพร้อมในการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร จังหวัดสมุทรสงคราม
ภาควิชาเคหการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บ้านเลขที่.....

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... ชาย หญิง อายุปี**ส่วนที่ 1 ข้อมูลด้านกายภาพ**

1. ประเภทบ้าน

 เรือนไทย เรือนพื้นถิ่น เรือนประยุกต์ เรือนสมัยใหม่
2. อายุบ้าน.....ปี ความสูงบ้าน 1 ชั้น 2 ชั้น อื่นๆ.....3. วัสดุ ไม้ คอนกรีต คอนกรีตผสมไม้ อื่นๆ.....4. สภาพปัจจุบัน ดี ปานกลาง ทรุดโทรม5. ชื่อเจ้าของบ้าน..... ชาย หญิง อายุปีการครอบครอง เจ้าของอยู่เอง ให้เช่า6. ชื่อเจ้าของที่ดิน..... ชาย หญิง อายุปีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ของตนเอง เช่า**ส่วนที่ 2 การใช้งานอาคารและความต้องการฟื้นฟู**

7. การใช้งานปัจจุบัน

 อยู่อาศัย ค้าขาย ให้เช่า
 ว่างไม่มีการใช้งาน อื่นๆ

8. การตอบสนองการใช้งานปัจจุบัน

 เหมาะสม ไม่เหมาะสม

9. ประวัติการฟื้นฟู ปรับปรุง

ครั้งที่ 1 เมื่อ.....การปรับปรุง

.....
ครั้งที่ 2 เมื่อ.....การปรับปรุง
ครั้งที่ 3 เมื่อ.....การปรับปรุง
ครั้งที่ 4 เมื่อ.....การปรับปรุง

10. ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

.....

.....

.....

11. ความต้องการในพื้นที่อยู่อาศัย

ต้องการมาก

ปานกลาง

ไม่ต้องการ

เหตุผล

.....

.....

.....

12. ปัญหาและอุปสรรคในการฟื้นฟู

ขาดงบประมาณ

ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมสูง

ขาดช่างที่มีฝีมือ

ค่าแรงในการจ้างช่างสูง

ขาดแคลนไม้ที่เป็นวัสดุ

อื่นๆ

13. แนวทางการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

ปรับปรุงหลังเดิมให้มีสภาพดีขึ้น

สร้างใหม่โดยใช้วัสดุที่มีอยู่เดิม รูปแบบเดิม

สร้างใหม่โดยใช้วัสดุเดิม เปลี่ยนแปลงรูปแบบ

สร้างใหม่และเปลี่ยนแปลงรูปแบบ

ขายและย้ายไปอยู่ที่อื่น

อื่นๆ.....

ส่วนที่ 3 ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคม

14. จำนวนผู้อยู่อาศัย.....คน

คนที่ 1 ชื่อ..... ชาย หญิง อายุ.....ปี

อาชีพ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย

รับจ้าง อื่นๆ.....

รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท

10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน

คนที่ 2 ชื่อ..... ชาย หญิง อายุ.....ปี

อาชีพ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย

รับจ้าง อื่นๆ.....

รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท

10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน

คนที่ 3 ชื่อ..... ชาย หญิง อายุ.....ปี

อาชีพ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย

รับจ้าง อื่นๆ.....

รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท

10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน

คนที่ 4 ชื่อ..... ชาย หญิง อายุ.....ปี
อาชีพ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย
 รับจ้าง อื่นๆ.....
รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท
 10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน

คนที่ 5 ชื่อ..... ชาย หญิง อายุ.....ปี
อาชีพ ราชการ รัฐวิสาหกิจ ค้าขาย
 รับจ้าง อื่นๆ.....
รายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท
 10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

ความเกี่ยวข้องกับเจ้าของบ้าน

15. รายจ่ายต่อเดือน

ต่ำกว่า 5,000 บาท 5,000 - 10,000 บาท
 10,000 บาท มากกว่า 20,000 บาท

16. ภาระหนี้สิน ไม่มีหนี้ มีหนี้

17. เงินออมสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย

มีเงินออมสำหรับการฟื้นฟูที่อยู่อาศัย ไม่มีเงินออม

18. การรวมกลุ่มในชุมชน (ระบุกิจกรรม)

กลุ่มออมทรัพย์
 กลุ่มส่งเสริมอาชีพ
 อื่นๆ.....

ส่วนที่ 4 ทศนคติในการฟื้นฟู

19. ทศนคติที่มีต่อบ้านไทย กับบ้านสมัยใหม่

ด้านพื้นที่ใช้สอย

บ้านไทย.....

บ้านสมัยใหม่.....

ด้านความสวยงาม

บ้านไทย.....

บ้านสมัยใหม่.....

ด้านค่าใช้จ่าย การก่อสร้าง

บ้านไทย.....

บ้านสมัยใหม่.....

ด้านอายุการใช้งาน

บ้านไทย.....

บ้านสมัยใหม่.....

อื่นๆ.....

บ้านไทย.....

บ้านสมัยใหม่.....

20. ท่านคิดว่าที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร มีคุณค่าควรที่จะอนุรักษ์ ฟื้นฟูหรือไม่

ควร

ไม่ควร

เหตุผล.....

21. หากมีโครงการฟื้นฟูที่อยู่อาศัยในชุมชนเขายี่สาร ท่านพร้อมที่จะให้ความร่วมมือหรือไม่

พร้อม

ไม่พร้อม

เหตุผล.....

22. ท่านคิดว่าใครจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญให้การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สารประสบความสำเร็จ

คนในชุมชน

ผู้นำชุมชน

วัด

โรงเรียน

อบต. หน่วยงานท้องถิ่น

อื่นๆ.....

23. อยากให้การฟื้นฟูที่อยู่อาศัยชุมชนเขายี่สาร เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชื่อ นาย พงษ์พิทักษ์ ปัตตานี

วันเกิด วันที่ 13 พฤศจิกายน พ.ศ. 2523

สถานที่เกิด จังหวัดมหาสารคาม

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 169/1-2 ซอยพิบูลสงคราม 24 ถนนพิบูลสงคราม ต.สวนใหญ่ อ.เมือง จ.นนทบุรี
ประวัติการศึกษา

ปริญญาตรีสถาปัตยกรรมศาสตร์บัณฑิต สาขาสถาปัตยกรรมเมืองและชุมชน คณะ
สถาปัตยกรรมศาสตร์ ฝั่งเมืองและนฤมิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ในปีการศึกษา 2547

เข้าศึกษาต่อในหลักสูตร เคนพัฒนาศาสตรมหาบัณฑิต ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ.
2551

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย